't Vagevenster 27

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

Bestuur Heemkunde vereniging Berchs-Heem:

Jan van der Burgt voorzitter	Zicht 7	5351 RG Berghem	0412 401183
Willie van Erp Vice voorzitter	Burg. v. Erpstraat 70	5351 AZ Berghem	0412 401356
Ria Boeijen secretaris	E. Aldrinstraat 3	5351 GR Berghem	06 53726742
Lambert van Hintum penningmeester	Clausstraat 5	5351 CJ Berghem	0412 402515
Jan Bon bestuurslid	Heiligenbos 40	5351 SP Berghem	0412 401131
Ans den Brok bestuurslid	St. Willibrordusstraat 15	5351 ED Berghem	0412 402736
Dora van Ravensteijn-Schraven bestuurslid	Broekstraat 10	5351 NC Berghem	0412 401127

Redactie 't Vagevenster:	Lambert van Hintum	Gerard Hoeks	Matt Megens
Vormgeving:		Ria Boeijen	06 53726742

Aanleveren kopij: Indien mogelijk op diskette, tekst in Word
Aangeleverd materiaal (foto's e.d.) wordt geretourneerd

Inleveren kopij: Heemkamer Oud-gemeentehuis, Burg. van Erpstraat 2 Berghem

Lidmaatschap: Heemkunde vereniging € 15 per jaar

Losse nummers: € 5 exclusief verzendkosten (leden krijgen 't Vagevenster gratis thuisbezorgd)

e-mail: berchshe@caiway.nl - riaboeijen4@hotmail.com - web-site: www.berchs-heem.nl

Rabobank: 1065 16 817 t.n.v. Heemkunde vereniging Berchs-Heem - HR-nr.: V 219728

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

Voorwoord

Dit royale Vagevenster is volledig gewijd aan het verzet in Berghem en omgeving.

Redactielid Lambert van Hintum ontving kort na het overlijden van Wim van Hooff uit Vught een lijvig verslag over dit onderwerp, toegestuurd door zijn dochter Janneke v.d. Steen van Hooff.

Waarschijnlijk op verzoek van het RIOD in de jaren kort na de oorlog op schrift gesteld.

Het relaas bevat zeer veel namen en schuilnamen en is daardoor soms moeilijk leesbaar.

De redactie heeft zich echter van meet af aan voorgenomen niet te ingrijpend redigeerwerk te doen, slechts her en der kleine correcties, dit omwille van de authenticiteit. Die staat hierbij voorop en wilden we niet aantasten.

Waar het u soms wellicht even duizelt, lees gewoon verder, staar u niet blind, sta niet te lang stil bij namen en leg het desnoods na lezing even weg om later nog een keer te herlezen.

Onze ervaring heeft geleerd dat het daardoor duidelijker en beter te volgen wordt.

Er zitten naar de mening van de redactie prachtige passages bij. Vaak over de ernst en het gevaar van de situatie, maar soms ook met humor, getuigend van jeugdig, roekeloos amateurisme en vooral onbevangen dapperheid en lef.

En uit totaal andere hoek, als extra bijlage in dit verband bijgevoegd, ook de visie van NSB burgemeester Wagemans.

Ook zijn kijk op de gang van zaken in Berghem gedurende het laatste oorlogsjaar in het zuiden van Nederland, loont zeer de moeite van het lezen.

De redactie zag zich verder nog voor een totaal ander praktisch probleem gesteld, het vinden van passende afbeeldingen bij dit artikel.
Staatsie foto's werden destijds niet gemaakt.

Volstrekte anonimiteit was een eerste voorwaarde binnen het verzet. Ieder was bevreesd voor ontdekking of verraad, de dood tot gevolg hebbend.

De anonimiteit van de echte verzetsmensen gold vaak na de oorlog ook nog.

Velen deden voor hun gevoel naar eer en geweten hun plicht, niet meer dan dat en wilden zich er niet op voor laten staan.

Na de oorlog bleken er wonderwel meer verzetsstrijders te zijn dan tijdens de oorlog!

Daarvan lieten velen zich bereidwillig krijgshaftig gewapend fotograferen.

Onze intentie was echter de juiste personen de eer geven die hen toekomt. Soms zijn daarom foto's van hen van na de oorlog geplaatst omdat we niets anders beschikbaar hadden.
Van verschillende kanten zijn we verder geholpen met het verkrijgen van materiaal waarvoor onze dank.

We noemen hierbij enkele namen zonder anderen tekort te willen doen:
mw. P. Schampers-Linders, de Hr. P. Bijvoet, Verhuisbedrijf Sars., Mw. A. Verhamme en stadsarchief Oss, Hans Diks en Drs. G. Ulijn.

Namenlijst met schuilnamen met daarachter de ons bekende echte namen.

Gijs (Verkuijlen)	Gerrit Verhamme uit Berghem
Hein (de Leeuw)	Ben Arts uit Ravenstein
Dirk (Versmeeten)	Frits Lancée, distributie kantoor Oss.
Piet van Dijk	Kapelaan Piet van Hoeckel uit Berghem
Tante Cor	Mevrouw van den Hurk-Wagemakers uit Oss
Hugo	F. van Haeren
Bobby	G. Staassen uit Megen
Henk	Henk Boevenbrink van KP Margriet
Tippy	De Vocht uit Ravenstein
Cootje	Mevrouw Lodewijkx-Norbard uit Oss
Rob	Wim Voets uit Den Bosch KP Margriet
Bart	Chris Smits uit Den Bosch KP Margriet
Miel	Wim Andriessen uit Den Bosch KP Margriet
Jan van Rosendaal	Jan van Rosendaal

Verklaring van veel voorkomende afkortingen

C.D.K.	Cetraal Distributie Kantoor
D.C.	District Commandant
D.S.K.	Distributie Streek Kantoor (Oss)
KP	Knokploeg
LO	Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers
N.S.B.	Nationaal Socialistische Beweging (Pro-Duitse beweging)
N.V.D.	Nederlandse Volksdienst, een organisatie die geld en goederen inzamelde voor minder bedeelden. (was niet erg populair vanwege pro-Duitse instelling)
OD	Orde Dienst (zou de orde moeten bewaren tussen de tijd dat de Duitsers weg waren en het reguliere gezag hersteld was)
PB	Persoonsbewijs
SD	Sicherheits Dienst : Geheime dienst die tegenstanders van de Duitsers opspoorden.
TD	Tweede Distributiestamkaart
WA	Weer Afdeling, geüniformeerde NSB afdeling die vaak provocerend optrad.
W.H.N.	Winterhulp Nederland, vergelijkbaar met NVD. Bekende leuze uit die tijd: "Nog geen knoop van mijn gulp voor de winterhulp."

In dit verhaal komen aanvullingen voor:
cursief gedrukt betekend een aanvulling van de redatie.
vet gedrukt zijn bijdragen van Wim van Hooff en Co Norbard

Verzet in Berghem en omgeving 1940-1945

Nederland hoopte, zoals het bij de Eerste Wereldoorlog gelukt was, bij het volgende dreigende conflict ook neutraal te blijven.

De defensie was dan ook niet echt klaar voor een confrontatie. Maar op 10 mei 1940 vielen Duitse troepen Nederland binnen en ondanks de felle tegenstand was de overmacht van de Duitsers te groot. Na vijf dagen was het over. Nederland capituleerde, mede doordat Duitsland had gedreigd na Rotterdam ook andere steden te bombarderen. Duitsland was baas over Nederland. Een onzekere tijd brak aan; wat zou er gebeuren, hoe zou het verder gaan?

In het begin veranderde er niet eens zoveel. Natuurlijk waren er slachtoffers gevallen en was er door vijf dagen strijd veel vernield.

De soldaten waren in krijgsgevangenschap gevoerd, maar kwamen meestal na een maand of zo weer thuis. De koningin en de complete regering waren uitgeweken naar Engeland, maar de provinciale en lokale besturen waren op hun plaats gebleven.

De Nederlandse regering had wat dat betreft een vooruitziende blik gehad en in 1937 regels uitgegeven voor lokale besturen in geval van een bezetting. Burgemeesters en wethouders konden op hun post blijven zolang die regels van 1937 niet overschreden werden en zolang het verenigbaar was, naar eigen eer en geweten, samen te werken met de bezetter.

Het idee hierachter was, dat het beter was vertrouwde en bekende mensen op bestuursposten te hebben die tot op bepaalde hoogte met de bezetter samenwerkten. Met de nadruk op 'tot op bepaalde hoogte.' Het alternatief was dat burgemeesters en wethouders evenals de gemeenteambtenaren vervangen zouden worden door Duitsgezinde personen.

In de meeste gemeenten veranderde dus niet zoveel in het begin omdat gemeentebesturen en ambtenaren op hun post bleven; de bezetting leek mee te vallen. Dat was precies wat de Duitsers graag wilden. Zij voerden een politiek van 'geleidelijke nazificering.' Dat wil zeggen dat ze aanvankelijk weinig veranderden, doch langzaam maar zeker de touwtjes strakker gingen trekken en meer eisen gingen stellen.

De Duitsers gingen er vanuit dat bestuurders, als ze eenmaal kleinere minder belangrijke veranderingen goedkeurden, later steeds makkelijker overstag zouden gaan. Immers als iemand A zegt, zegt hij meestal ook wel B.

Zij hadden echter buiten de (Nederlandse) waard gerekend. Van meet af aan werd er verzet gepleegd tegen de bezetter. Aanvankelijk alleen in woord, maar al gauw ook in daad.

Zeker toen de bezetter zijn ware gezicht liet zien en mannen verplicht te werk ging stellen in Duitsland en, nog veel erger, de Joden ging vervolgen.

Ook in Oss en omgeving ontstond een verzetsgroep. Het artikel dat volgt is het verslag van deze groep, enkele jaren na de oorlog op verzoek van de overheid opgetekend.

De hoofdpersonen voor Berghem, die in dit stuk voorkomen met hun echte naam, zijn onder andere: Burgemeester Linders, de toenmalige kapelaan Piet van Hoeckel, zijn broer Ed van Hoeckel en Wim van Hooff. De laatste twee zaten hier ondergedoken en zijn na de oorlog voor hun verzetswerk tot ereburgers van Berghem benoemd.

Echter, in het verzet gebruikte men vaak schuilnamen.

Het was zelfs zo dat collegaverzetsmensen uit één groep elkaar meestal alleen bij de schuilnaam kenden. Dit om te voorkomen dat als iemand opgepakt werd door de Duitsers, deze de andere zou kunnen verraden als hij of zij onder druk werd gezet. In dit verslag worden nog veel schuilnamen gebruikt.

Hiervan hebben wij, voor zover deze bij ons bekend zijn, een lijst met de echte namen gemaakt.

Eén naam willen wij er echter apart uitlichten.

Het betreft Gijs, ofwel volledig: Gijs Verkuijlen.

Dit was de schuilnaam van Gerrit Verhamme, oud gemeente-secretaris van Berghem. Zoals u zult lezen heeft hij in het verzet een belangrijke rol gespeeld. Het originele artikel is niet ondertekend, maar vanwege de gedetailleerdheid van de delen die over Berghem gaan, is het meer dan waarschijnlijk dat Verhamme deze geschreven heeft.

Gerrit Verhamme
☆ Well, 3 maart 1907 † Berghem, 11 mei 1992

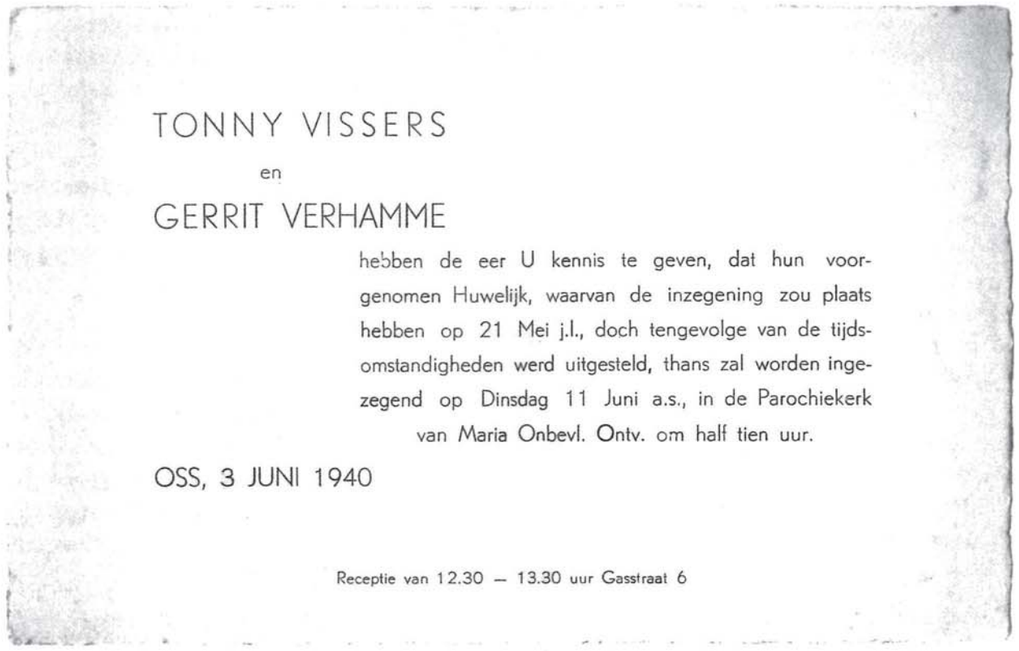

TONNY VISSERS

en

GERRIT VERHAMME

hebben de eer U kennis te geven, dat hun voorgenomen Huwelijk, waarvan de inzegening zou plaats hebben op 21 Mei j.l., doch tengevolge van de tijdsomstandigheden werd uitgesteld, thans zal worden ingezegend op Dinsdag 11 Juni a.s., in de Parochiekerk van Maria Onbevl. Ontv. om half tien uur.

OSS, 3 JUNI 1940

Receptie van 12.30 – 13.30 uur Gasstraat 6

Het huweijk moest uitgesteld worden vanwege de oorlog.

Verzet in Berghem en omgeving 1940-1945

Evenals overal elders was er ook in deze omgeving aanvankelijk geen sprake van enige organisatie. Mede in verband met het feit, dat de kern van onze mensen behoorde tot de plaatselijke ambtenaren, begon voor ons het verzet door persoonlijke en plaatselijke activiteit, welke zich vooral beperkte tot plaatselijke hulp vooral op administratief terrein.

De voornaamste vraag na de Duitsche overweldiging: "Welke houding moet worden aangenomen tegenover de bezetter", vroeg allereerst beantwoording.

Men kent in dit verband de Duitse geruststellende garanties en de allerwegen aangenomen weifelende houding, omdat de Duitsers zich niet direct in hun ware gedaante toonden.
Dit was in 1940 direct na 10 mei.

Het inleveren en opzenden van wapens werd zoveel mogelijk tegengehouden. Toen de tijd van verzenden niet langer meer uitgesteld kon worden waren de wapens meestal danig "bewerkt"en verroest en van de munitie was niets meer over wat nog bruikbaar was.

Diverse administratieve sabotage en knoeierijen vonden regelmatig plaats.

Het eerste meer openbaar verzet had plaats op de verjaardag van de Koningin op 31 aug. 1941. Inmiddels waren onze meningen gevestigd.

Na velerlei wederwaardigheden wist iedereen intussen wel welke houding tegenover de bezetter paste. Ieder zocht en verlangde naar een meer gebundelde actie, omdat elke dag de verhoudingen duidelijker werden.

Op 31 augustus 1941 was Gijs in Oss en droeg op de revers van zijn jas een speldje met de beeltenis van de Koningin, het zogenaamd uitgezaagde dubbeltje.

W.A.-man, geuniformeerde afdeling van de NSB hadden geen bevoegdheid.
Let op de opgeplakte anti NSB-sticker

Op de Heuvel in Oss zag hij hoe een W.A. man (Raayman) een klein meisje lastig viel, omdat dit kind met oranje getooid was. De W.A. held wilde de oranjestrikjes van het kind aftrekken.

Gijs stapte naar hem toe en adviseerde hem eens te proberen het door hem gedragen "Koninginnespeldje" af te nemen.

Al sprekende duwde Gijs de W.A. ridder achteruit. Er was direct een aantal belangstellenden en de W.A. man voelde zich blijkbaar niet op zijn gemak. Hij floot om assistentie, temeer nog toen hem "een en ander" erg duidelijk werd gezegd.
De assistentie kwam niet vlug genoeg en de W.A. man blies zekerheidshalve maar de aftocht.

Hij kende Gijs echter en deed aangifte bij de politie. Als gevolg hiervan verscheen Gijs op 23 november 1941 als beklaagde voor de vrederechter Piet Loeff in Den Bosch.

Deze Piet Loeff was in Berghem geen onbekende en zeker niet ter secretarie, waar hij op het stafbureau werkzaam was, juist voor de Duitse inval als officier van het 7e Veld, een Nederlands legeronderdeel.

De vrederechter merkte op, dat het hem persoonlijk bekend was, dat de beklaagde "overigens" gunstig bekend stond: Hij wilde daar mee rekening houden en... veroordeelde Gijs tot "slechts" een week gevangenisstraf. Deze tijd werd van 17 tot 24 augustus 1942 uitgezeten in de strafgevangenis te 's Hertogenbosch.

Op te merken hier nog dat deze gevangenisstraf nog steeds en zonder verder commentaar vermeld staat op het strafregister van Gijs. Ondermeer is dit nog gebleken bij sollicitaties na de bevrijding van ons Vaderland!

We zijn immers bevrijd! Onvriendelijkheid tegenover een W.A. man blijft dus gebrandmerkt als een misdaad.

In Berghem werden ter secretarie intussen allerlei illegale circulaires op de cyclostyle vermenigvuldigd en ter verspreiding doorgegeven.

De cyclostyle ofwel stencilapparaat zoals die destijds gebruikt werd o.a. voor illegaal drukwerk.

Vermoedelijk door kletsen lekte er iets van uit en op 13 augustus 1942, dus nog enige dagen voordat Gijs uit logeren moest in Den Bosch, verscheen om ongeveer half twaalf 's morgens de S.D.(Sicherheits Dienst) ter secretarie in de vorm van de Heer Fröhnapfel, met een handlanger wiens naam niet bekend is. Fröhnapfel was een neef van de bekende of beruchte Joop Reintjes uit Oss, althans van diens vrouw die een Duitse was. Fröhnapfel liep recht naar de kamer van burgemeester Linders, die juist even van tevoren was weggegaan met de veldwachter.

Op arrogante toon (hoe kon het anders) vroeg hij naar de burgemeester, doch niemand ter secretarie gaf antwoord. Gijs ging vlug naar een andere deur, schoof er stiekem uit teneinde de burgemeester te waarschuwen voor eventueel gevaar. De handlanger van Fröhnapfel kreeg het echter in de gaten en Gijs werd achtervolgd en juist bij de trap gegrepen. Gevraagd werd waarom de burgemeester gewaarschuwd moest worden. Natuurlijk was dit geenszins de bedoeling doch er was geen verbod tot "uitgaan" opgelegd!

Hiermede namen de heren vanzelfsprekend allerminst genoegen en ze moesten en zouden weten waar de burgemeester was gebleven. Ze waren volgens hun zeggen voor een belangrijk onderzoek naar Berghem gekomen, waarin ook de burgemeester, die gearresteerd moest worden, was betrokken.

Hierna werd Gijs het eerst in verhoor genomen op echt Duitse manier. Eerst zoet en lief, later scherp en fel met allerlei dreigementen. Het ging er namelijk om, volgens Fröhnapfel, dat de secretarie Duitsvijandige pamfletten had verspreid. Hij had daarvan bewijzen bij zich in de aktetas. De bewijzen liet hij echter niet zien.

Toen Gijs het spelletje door had kon hij gerust wat brutaler worden. Allerlei vragen werden gesteld, in het bijzonder over gebruik van schrijfmachines, cyclostyle, tijd van verblijf ter

secretarie enzovoort. Geen resultaat! De ambtenaar Wim Boeijen werd ook geducht aan de tand gevoeld, vooral als plaatselijke leider van de voormalige Unie! Ook geen resultaat!

Fröhnapfel nam deze verhoren alleen af, terwijl zijn handlanger ter secretarie het overige personeel bewaakte. Alles werd gescheiden gehouden. De overige ambtenaren liet men ongemoeid wat verhoor betreft.

Het daarop volgende onderzoek in het archief, de bureaux en de registratuur leverde niet het gewenste resultaat op. Gelukkig gingen de heren niet tot fouillering over. Wel moest Gijs met de handen omhoog gaan staan, maar er werd niet gekeken naar de inhoud van zijn binnenzak waar ondermeer een der gezochte pamfletten inzat. Later werd kans gezien dit stuk vliegensvlug tussen de papieren van de reeds doorzochte lessenaar, welke verspreid op de grond lagen, weg te moffelen. Zekerheidshalve!

Vanzelfsprekend was men dankbaar voor dit gelukje. De overval geschiedde tegen elke verwachting en daarom was er eigenlijk geen enkele voorzorgsmaatregel genomen. Het was inderdaad een leer voor de toekomst!

De gevoelens van het personeel, toen elk ogenblik ontdekking verondersteld kon worden, zijn niet zo eenvoudig te beschrijven.

In het gemeentehuis vonden de heren wel een Engelse parachute, afkomstig van de enige tijd tevoren neergekomen aantal pamfletten. Dergelijke voorwerpen moesten, zoals bekend, direct na vinding bij de Duitsers worden ingeleverd. Ze waren hierover ten zeerste verbolgen en gaven het bevel, dat de burgemeester met het hoofd van de luchtbeschermingsdienst, de heer Boeijen, die reeds in verhoor was geweest, zich de volgende dag om 9 uur moesten melden bij de S.D. te Den Bosch. Gijs werd persoonlijk aansprakelijk gesteld als borg, dat de heren inderdaad zouden komen.
S.D. vervolgens af!

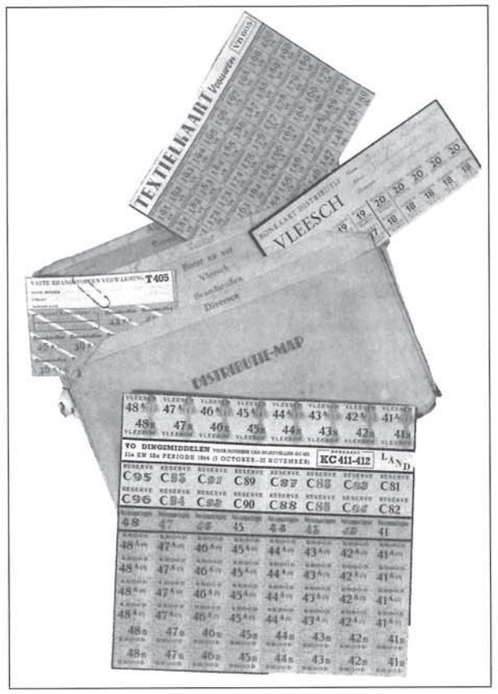

Distibutiebonnen

De burgemeester en het hoofd van de luchtbeschermingsdienst zijn de volgende dag inderdaad gegaan en na enige tijd tevergeefs gewacht te hebben op Fröhnapfel, deelde de burgemeester aan een der andere heren mee, dat hij onmogelijk langer kon wachten.

De Duitser wist wel waarover het ging en onderhield de burgemeester over diens houding en die van de ambtenaren. De burgemeester deed erg verwonderd en toonde zich gebelgd over dergelijke slechte gedachten.

Zonder de komst van Fröhnapfel nog af te wachten werd de aftocht geblazen. Niets meer van gehoord!

In augustus 1942 kwamen de eerste Joodse onderduikers. In het begin vooral Ossenaren.

Intussen werden de onderlinge contacten van de tot die tijd zelfstandig werkende groepen rond Oss, natuurlijk na de nodige voorzichtige voorbereiding, steeds nauwer.

Het werk werd allengs uitgebreider en de behoefte aan onderlinge hulp daardoor steeds groter.

Aldus ontstonden contacten tussen Oss met Jan van Rosendaal, leider van de Distributiedienst met zijn staf van medewerkers, waarvan vooral de waarnemend leidster Jo Peeters is te noemen.

Aanvankelijk daarnaast Dirk, Tante Cor, Huub Driessen. Berghem secretarie, in Ravenstein Hein, later met Piet M. en daarna met Hugo, die aanvankelijk ook zelfstandig vooral voor Joden werkte met Schaijk (Manders) en Wijchen, Niftrik. Nog later kwam Kees (George) in Ravenstein. Vooral van die tijd dateert de grootste activiteit met betrekking tot plaatsen van onderduikers. Kees had daarvoor een bijzonder gevoel. In Megen Pater Florus en de familie Staassen. In Oijen de Paters van de Brink en van Schaijk van de orde van de missionarissen van Scheut.

In het klooster daar zijn de meest eigenaardige gasten onder dak gebracht. Later had Pater v.d. Brink het zogenaamde spoorwegcontact, waardoor beschikt werd over de papieren van de Nederlandse Spoorwegen. Deze contacten zijn steeds uitgebreid. Later werden ook Grave (Aloysius en Maria Jansen), Lith (Kapelaan en Lehmans) en Nistelrode aangetrokken. Het bleek dat verschillende personen verschillende contacten hadden. Geleidelijk aan groeide dit alles uit tot de groep Oss onder leiding van Jan van Rosendaal van de distributiedienst.

Jan van Rosendaal van het distributiekantoor Oss, zittend links *© foto stadsarchief Oss*

Jan van Rosendaal in 1994, foto uit het tv-programma "In Oss is niks gebeurd"

Het distributiekantoor Oss kan gerust bestempeld worden als een centrum van illegaliteit. Er waren hier een macht van mogelijkheden variërende tussen het terugbezorgen op valse papieren van ingeleverde distributiebescheiden wegens werk in Duitsland.Deze waren nodig wanneer betrokkenen thuis bleven en onderdoken als ze bijvoorbeeld met vakantie waren.Het distributiekantoor was ook in staat tot rechtstreekse levering van "echte valse" Amsterdamse persoonsbewijzen. De zogenaamde A35, een van de weinige soorten van goed vervalste persoonsbewijzen. Rückkehrscheine in alle kleuren, landbouwausweise, diverse soorten Duitse stempels, dat alles was tenslotte voorradig.

Vooral de zogenaamde Braune Ausweise, welke mede door tussenkomst van arbeidsbureau Den Bosch en ten behoeve ook van arbeidsbureau Oss werden geleverd, waren van het grootste belang en bleken een uitkomst voor de jongemannen van de gevaarlijke leeftijd.

Ook de activiteit van Miek dient vermelding. Zij was voor het arbeidsbureau en de distributiedienst een onmisbare schakel, kende bovendien duikadressen en was op velerlei gebied doortastend.

De contacten van distributiedienst Oss liepen naar Amsterdam en Den Bosch, naar Nijmegen en Utrecht en bestreken praktisch het gehele land. Juist door de vele beschikbare bescheiden was Oss als contact zeer gezocht.

Door de beschikbare mogelijkheden werd aanvankelijk een "officieel" contact met de L.O. (Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers) slechts voor de vorm aangehouden.

Grote organisaties werden slechts zeer node aangetrokken. Pas later in maart 1944 werd in onderling overleg Hein (Ravenstein) aangewezen tot L.O. contact met Nijmegen (Blonde Kees van Maas en Waal).Vanzelfsprekend is dit alles zeer geleidelijk gegroeid. Van het een kwam het ander en ook K.P.(Knokploeg) contacten waren gelegd. Dit laatste aanvankelijk vooral door Oss met de Zwarte Plak voor pilotentransporten.

De Zwarte Plak

Ten westen van het Peeldorp America, gemeente Horst in Limburg, ligt een gebied dat de Zwarte Plak wordt genoemd. Die naam dankt het gebied aan de zwarte turf die in vroegere tijden daar gestoken werd. Na de turfwinning werd begonnen met ontginning tot landbouwgrond en een tiental boerderijen bouwden er een karig bestaan op. De eerste boerderij die er gebouwd werd heette "De Zwarte Plak" en werd vanaf 1917 bewoond door de familie Poels. Tijdens de bezetting werden op deze boerderij tientallen onderduikers geholpen aan huisvesting, voedsel, identiteitsbewijzen en wat nog meer nodig was. Ook de omliggende boerderijen waren hierbij betrokken. Vooral veel neergeschoten piloten vonden via de Zwarte Plak hun weg terug naar hun onderdeel, de zogenaamde pilotenlijnen. Ook vele Joden en andere onderduikers hebben dankzij de Zwarte Plak hun noodlot weten te ontlopen.

Ook Waalwijk-Tilburg was bekend.
Voor persoonsbewijzen kende Oss een vaste koeriersdienst op Amsterdam.

Kapelaan P. van Hoeckel met misdienaars

Begrijpelijk waren de organisaties lang niet zo perfect als wel gewenst was. Het kwam meermalen voor dat per periode een groot aantal bonkaarten naar Amsterdam moest. Terwijl voor die zelfde periode uit Amsterdam weer een ander contactadres aldaar voor ons bonkaarten moesten worden gehaald. Dubbel werk dus. Achteraf lijkt dit alles onverantwoord en zeer gevaarlijk. Men moest echter niet vergeten dat in die tijd omzichtige voorzichtigheid dikwijls geprefereerd moest worden boven roekeloosheid. De Amsterdamse contacten hadden zelf zoveel vertakkingen dat ze in het geheel geen prijs stelden op uitbreiding. In het algemeen was dit wel het geval en slechts noodgedwongen, bijvoorbeeld door gebrek aan enig artikel zoals bonkaarten of door behoefte aan plaatsen voor onderduikers of om financiële hulp, ging men tot contactuitbreiding over.

De Distributiedienst Oss hielp op allerlei terrein. Zowel voor gewone duikers als voor Joden en piloten. Verder had men, zoals gezegd, een grote verscheidenheid aan valse papieren en zeer goede contacten bij de arbeidsbureaux te Oss en Den Bosch.

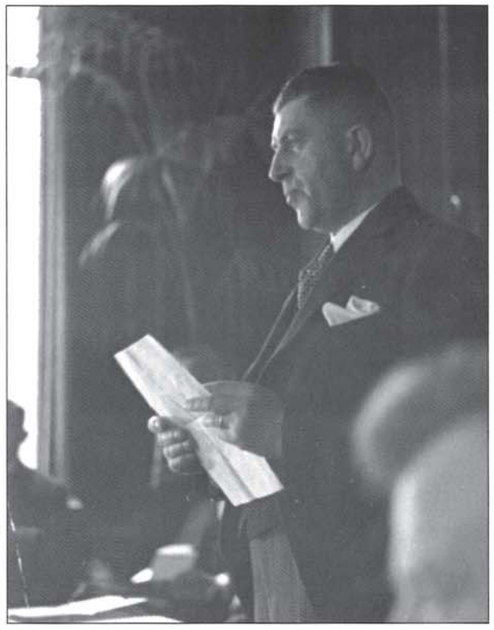

J.A. Linders – Burgemeester van Berghem van 1 maart 1940 tot 1 april 1946. Met een onderbreking toen hij moest onderduiken. © foto stadsarchief Oss

Van de Ossenaren was het intussen Dirk, die na aanvankelijk vrij zelfstandig te hebben gewerkt met Jan Bijvoets en anderen, middels Jan van Rosendaal het nauwere contact met Ravenstein en omgeving werd. Hij kwam zich in de buurt "vestigen" want hij behoorde tot de onderduikers van het gemeentepersoneel Oss. Ook Dirk had "wederzijdse contacten" zij het minder volmaakt. Tenslotte kon inderdaad van een vrij aardige organisatie rond Oss, in zeer democratische geest, worden gesproken.

Toen eind september 1942 Kapelaan P. van Hoeckel in Berghem verscheen, ging daar de activiteit eerst goed vooruit. Het plaatsen van de onderduikers uit alle streken van het land werd dagelijks werk. Van het een kwam het ander. Hij kreeg contact met Jan van Rosendaal in Oss en met Hein in Ravenstein. In Berghem zelf kwam een zogenaamd werkkamp voor onderduikers, waarin met medewerking van de Heer Moorman van het Staatsbosbeheer, Burgemeester Linders van Berghem en de plaatselijke Vincentiusvereniging jongens van gevaarlijke leeftijd tegen vergoeding werden tewerkgesteld. De contacten met Nistelrode, genoemd als Ninivé, en Zeeland, vooral middels de kapelaans in deze plaatsen werden uitgebreid. Tenslotte had kapelaan van Hoeckel twee personen als hulp in vaste dienst, namelijk zijn broer Ed en Wim van Hooff. Het liep toen zo druk in Berghem dat maatregelen niet konden uitblijven. Het einde kwam met de overval en arrestaties, Dat wil zeggen het einde van "De Pastorie". Het werk zelf werd voortgezet.

In april 1943 werd door Gijs het eerste organisatorisch contact in groter verband gelegd, en wel met de O.D. (Orde Dienst) door Karel Thomas via Tiburtius. Karel vond namelijk onderdak in de woning van Gijs in Berghem.

De aanwezigheid van Karel bleef zelfs voor de allernaaste medewerkers geheim. Het standpunt van de O.D. die voornamelijk een taak zag voor na de bevrijding, verplichtte hiertoe. Op zich was dit begrijpelijkerwijs wel eens een aanleiding tot misverstand. Gelukkig werd het zogenaamde O.D. verbod tot andere illegale activiteit door belanghebbende niet zo precies opgenomen.

De Meistaking in 1943 gaf Burgemeester Linders uit Berghem aanleiding om telefonisch aan de Gewestelijke Politiepresident Kooiman te zeggen, dat hij het verdomde (letterlijk) om mede te werken aan het ophalen van gijzelaars.

Eind mei achtte deze Burgemeester, die in zijn houding steun vond bij zegge en schrijve één andere burgemeester in Oss en omgeving, namelijk, L.De Bourbon, Burgemeester van Oss, de tijd gekomen om openlijk zijn houding als Nederlands burgemeester tegenover de Duitse maatregelen te doen blijken.

Burgemeester de Bourbon was inmiddels per 1 maart 1943 ondergedoken. De andere burgemeesters bleven overleggen en lieten zich vrijwel algemeen beïnvloeden door de Secretaris-Generaal Dr Frederiks, die vooral tot medewerking tot het uiterste met de bezetter adviseerde.

Op een der gehouden burgemeestersvergaderingen van de Kring Oss, sprak deze Secretaris-Generaal zelfs over "onze voormalige regering". Toen hij daarop werd gewezen, zei hij zich vergist te hebben. Verklaarbaar, omdat hij zozeer aan deze terminologie was gewend. Hij hoorde de hele dag waarschijnlijk niets anders.

Zonder nog eens over zuivering en berechting te willen nakaarten, mogen wij opmerken, dat het te betreuren was dat in het algemeen door de burgemeesters van Oss en omgeving te veel werd overwogen en overlegd.

Zonder gewetenswroeging met de Duitsers meewerken deed geen hunner. Daaruit alleen reeds had het, voor persoonlijkheden, die ze vooral toch in deze omgeving krachtens hun ambtelijke plichten hadden moeten zijn, vast moeten staan, dat slechts een principiële weigering paste.

Men kwam immers daadwerkelijk van het een tot het ander. Meermalen zijn zij mondeling en schriftelijk gewaarschuwd en er op gewezen, dat zij, zo doorgaande, tenslotte een volgende week heel gewoon iets zouden doen, wat ze vandaag nog onmogelijk en in strijd met hun geweten achtte.

De op Duitse leest geschoeide 'Winterhulp Nederland' was niet populair

Zoals reeds gezegd achtte Burgemeester Linders eind mei 1943 de tijd om te overleggen en te overwegen lang genoeg geweest. De tijd van het uitdrukkelijke zeggen en stellen van zijn mening was gekomen.

Hij deed dit door het schrijven van de volgende brief:

Nr. 936 *Berghem, 19 mei 1943*
Ontslag – aanvrage.

Aan
Den Heer Secretaris-Generaal van het
Departement van Binnenlandse Zaken
Te -'s-Gravenhage

Hoogedelgestrenge Heer,
Ondergetekende, Johannes Antonius Linders, geboren te Vierlingsbeek, 10 mei 1899, heeft de eer U Hoogedelgestrenge beleefd, doch dringend te verzoeken, hem ten spoedigste eervol ontslag te willen verleenen uit zijn functie van Burgemeester der gemeente Berghem.
De reden van dit verzoek is gelegen in den, vooral de laatste weken steeds heviger geworden gewetensstrijd, welken ik bij de uitoefening van de bovenvermelde functie ondervind.
Waren reeds eerder de moeilijkheden, waarvoor de burgemeesters zich onder de bezettingsomstandigheden geplaatst zagen, groot, thans na de jongste maatregelen der Duitsche overheid, waarvan ik als de voornaamste noem: Het arresteren van jeugdige personen, de deportatie van studenten, het weder in krijggevangenschap voeren van oud-militairen, het uitvaardigen van een aanmeldingsplicht voor alle mannen van 18-35 jaar, de verbeurdverklaring van radiotoestellen etc. etc., acht ik voor mij het waarnemen eener bestuursfunctie niet langer vereenigbaar met mijne gevoelens van nationale eer en met mijne liefde voor het Vaderland.
Het is immers zoo, dat de eigenlijke taak van den burgemeester zoals de praktijk van het bestuursleven hier te lande vóór de oorlog die kende, vrijwel niets meer is overgebleven.
De sociale zijde van die taak is lamgelegd tengevolge van het optreden van de organisatie W.H.N. en N.V.D., welke als instrumenten van nationaal-socialistische propaganda worden gebezigd.*
De administratieve zijde van die taak beperkt zich vrijwel uitsluitend tot het verstrekken van gegevens, dienstig voor den "arbeitseinsatz", waaraan een Nederlandsch ambtenaar, volgens mijn gevoel van recht en eer, niet kan meewerken.
Nog ernstiger beschouw ik de omstandigheid, dat het zwaartepunt van de taak van den burgemeester is overgebracht naar zijne hoedanigheid van politiegezagdrager, in welke hoedanigheid hij een afhankelijk werktuig is van de nationaal-socialistisch gereorganiseerde Nederlandsche politie en in welke hoedanigheid opdrachten ontvangt, die hij, naar zijn gevoelens van recht en eer, niet ten uitvoer kan leggen.
Ik heb de vaste overtuiging op het oogenblik een situatie is ontstaan, waarop volkomen van toepassing is de laatste alinea van de "aanwijzingen" vastgesteld door de Raad van Ministers in mei 1937, welke voor mij een richtlijn zijn geweest bij het uitoefenen van mijn functie als burgemeester in bezettingstijd.
De bedoelde alinea luidt:
"In het algemeen kan worden gezegd, dat ambtenaren hun taak moeten neerleggen, wanneer het hun door de vijandelijke autoriteiten onmogelijk te wordt gemaakt die taak te blijven vervullen in het belang van de eigen bevolking en op een wijze, die vereenigbaar is met de trouw aan het eigen land".
Aangezien ik eenerzijds niet anders kan handelen dan overeenkomstig met mijn eigen geweten en gevoelens van trouw aan het vaderland, doch ook anderzijds niet wensch tekort te schieten in loyaliteit, zie ik tot mijn spijt genoodzaakt U Hoogedelgestrenge beleefd doch dringend te verzoeken, mij met onmiddellijken ingang eervol ontslag te willen verleenen als burgemeester der gemeente Berghem.
Van deze ontslagaanvrage is persoonlijk mededeeling gedaan aan den Heer Beauftragte van de Rijkscommissaris voor de Provincie Noord-Brabant.

Met verschuldigde hoogachting,
Van U Hoogedelgestrenge de dw.,
(w.g.) J.A. Linders

**Winterhulp Nederland en Nederlandse Volksdienst, N.S.B. organisaties (Red.)*

Deze brief, welke aan duidelijkheid wel zeer weinig te wensen overliet, werd niet alleen verzonden, maar tevens, zoals in het slot van dien brief vermeld, bezorgd en wel persoonlijk, bij de Beauftragte te Vught. Deze Beauftragte vertelde onmiddellijk dat hij eigenlijk verplicht was om de heer Linders te arresteren. Hij had echter begrip voor diens houding, maar was verplicht direct aangifte te doen bij de S.D. met de daaraan verbonden consequenties.

De Burgemeester wist genoeg en hij verdween uit Berghem.

Van de door hem geschreven brief werden ter secretarie prompt 1100 exemplaren gestencild en aan alle Nederlandse gemeenten verzonden. De bedoeling was nog eens een bijdrage te leveren ter bepaling van de houding van de Nederlandse burgemeesters. Ter besparing van post en om andere redenen werden de circulaires verzonden als "dienst"

Na het vertrek van de heer Linders verscheen in juni 1943 de S.D. bij de ambtswoning van de burgemeester in Berghem. De echtgenote van de burgemeester en zijn beide kinderen woonden daar nog.

Onder leiding van de in deze buurt zeer berucht S.D'er Hendriks werd het gehele huis doorzocht naar wapens. De vloeren werden opengebroken en wat daarbij zoal hoorde. Het eigenlijke doel zal de heer Linders wel geweest zijn.

Omdat de mogelijkheid bestond, dat Linders die dag per trein in Oss zou aankomen, werden in allerijl uitgebreide voorzorgsmaatregelen genomen om hem bij aankomst te waarschuwen. Later bleek dit overbodig.

De huiszoeking leverde als resultaat een bedrag van *f* 800,- aan zilvergeld op.

Dit geld werd meegenomen en er werd daarvoor nog een boete opgelegd van *f* 2000,-. Toen later bleek, dat deze boete te hoog was werd ze gereduceerd tot *f* 1000,-. Dit bedrag werd inderdaad nog betaald.

In augustus 1943 ontstond er via Gijs het O.D. contact met Ravenstein. Koerier was Jan Cox.

In Ravenstein was Hein reeds actief in samenwerking met Jan van Rosendaal, de leider van de distributiedienst uit Oss. De activiteit spreidde zich ook hier aanvankelijk uit op velerlei ambtelijk gebied. Later groeide dit uit tot contact met Dirk die vanuit Oss het platteland kwam bewonen.

Zoals reeds gezegd verbood de O.D. theoretisch ander illegaal werk. Dit gaf aanleiding tot misverstand omdat er op velerlei terrein nog veel te doen bleef en men steeds op een zeer klein aantal medewerkers was aangewezen. Bovendien kwam hierbij dat de O.D. zijn contact heel beperkt hield en ieder praktisch alleen zijn naast hogere en naast lagere kende en er onder geen beding over O.D. gesproken mocht worden.

Zodoende kon het voorkomen dat de O.D. iets zeer geheimzinnigs had, waardoor het in onze kringen gebeurde dat in Herpen met alle kopstukken een vergadering werd gehouden, waarop Jan van Rosendaal eiste nadere inlichtingen over de O.D. te ontvangen, terwijl de aanwezigen die tevens daarin medewerkten niets mochten zeggen.

Eveneens in de maand augustus 1943 vonden de verschillende propagandavergaderingen van de N.V.D. plaats. Ook Berghem was per circulaire en per telegram verwittigd van de wenselijkheid om voor deze gelegenheid de vergaderzaal (raadszaal) te doen versieren!

Met de hakenkruisvlag en met palmen.

Op de vergadering verschenen onder meer De Beauftragte van de Provincie Noord-Brabant.

Evenals in de meeste naburige gemeenten was er bij die gelegenheid van het secretariepersoneel niemand aanwezig.

Wel was de raadszaal versierd. Dat wil zeggen, niet met de hakenkruisvlag, maar met de Nederlandse driekleur en met palmen.

De versiering werd blijkbaar minder gewaardeerd, althans de vlag werd met de palmen verwijderd voor de vergadering kon beginnen. Later kwam er een brief waarin stond dat men over de handelswijze "zeer verbolgen" was geweest.

Nadelige gevolgen bleven overigens uit. "Het mocht niet meer gebeuren". Dit laatste werd nimmer beloofd, want de "verbolgen brief" werd nimmer beantwoord.

De Nederlandse Landwacht werd in november 1943 opgericht. Mussert had er al lang bij Seys-Inquart op aangedrongen, dat er een soort eigen politiecorps zou komen ter bescherming van de NSB-gebouwen en individuele leden van de NSB.

In september 1943 kwam burgemeester Linders nog even in Berghem terug. Hij deed dit op verzoek der "autoriteiten" en na ampele overwegingen. Na vier weken zag hij het anders in en verdween voorgoed.

Na de arbeitseinsatz kwam de illegaliteit in de buurt eerst goed op toeren. Allerlei papieren werden gecreëerd. Zo was drukker van Doorn uit de Schoolstraat in Oss specialist in de gele landbouwausweise. Hein en Dirk bekwaamden zich in het namaken van handtekeningen van plaatselijke bureauhouders en boerenleiders uit de omgeving. De omtrek was in ieder geval aardig voorzien.

Toen de arbeitseinsatz niet direct het gewenste resultaat had, deed de T.D.(Tweede Distributie stamkaart) haar intrede.

De Landwacht

De Landwacht was een soort hulppolitie die werkte voor de Duitse bezetter. Opgericht eind 1943 uit leden van de NSB. Mannen tussen 18 en 55 jaar konden zich hiervoor aanmelden. De eerste landwachters verschenen rond maart 1944 op straat. Ze waren vaak gekleed in het zwarte NSB uniform en waren bewapend. Deze bewapening bestond meestal uit in beslag genomen jachtgeweren, waardoor de bijnaam voor de landwachters al gauw "Jan-Hagel" werd.
Hun taak bestond uit het bewaken van belangrijke gebouwen zoals gemeentehuizen en distributiekantoren, maar ook voor controle van persoonsbewijzen, op het inleveren van radio's en fietsen enzovoort. Ze waren natuurlijk goed op de hoogte van wat er leefde in de gemeenschap waar ze zelf woonden, en waren erg gevaarlijk voor onderduikers en verzetsmensen.
Er waren beroepslandwachters in de grotere steden, maar in onze regio waren het hulplandwachters die opgeroepen werden voor bepaalde diensten. Hun uurloon was 75 cent overdag en 1 gulden 's nachts. Er zijn echter ook sterke aanwijzingen dat ze als bonus extra betaald kregen voor het aanbrengen van onderduikers.

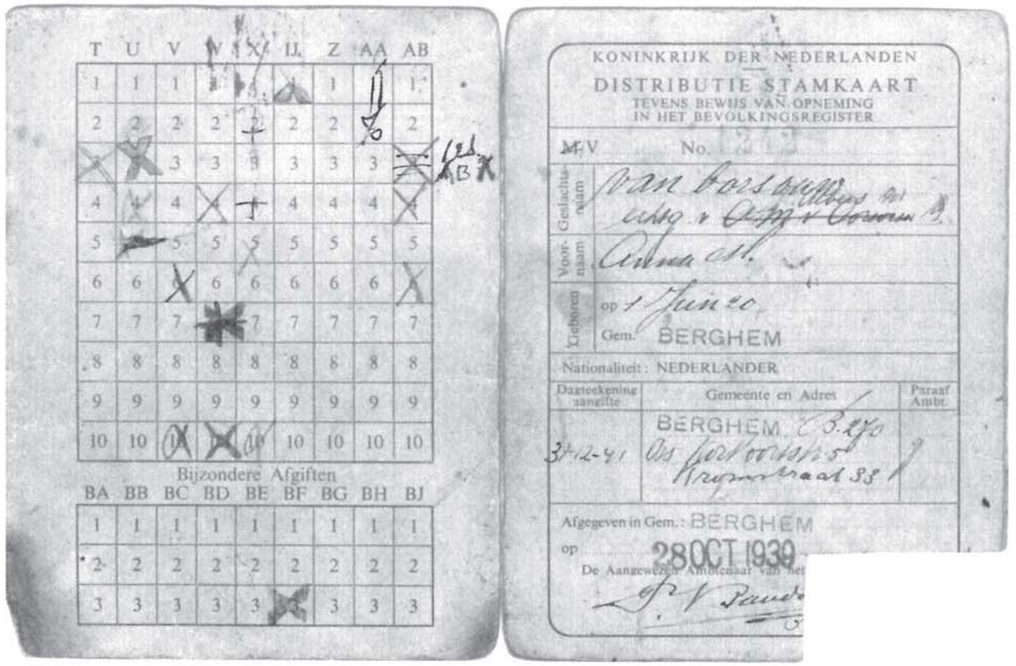

1e Distributie stamkaart

Ter zake was reeds op allerlei wijze en vooral per illegale pers en circulaire gewaarschuwd, dat men hier te doen had met een aantal maatregelen, dat uitsluitend als een poging tot registratie was te zien.

Al die waarschuwingen werkten niet overal even bemoedigend. De vrees leek gerechtvaardigd, dat in onze omgeving de burgervaders niet die houding zouden aannemen, die in het belang van de goede zaak wel was vereist.

In constant overleg tussen de leider van de Distributiedienst, Jan van Rosendaal, lieten Hein en Gijs, zich respectievelijk te Ravenstein en te Berghem aanwijzen als aangewezen ambtenaren voor de uitvoering van de maatregelen met betrekking tot de uitreiking van T.D's. Voor de respectievelijke gemeentebesturen was dit op zich reeds het sein, dat de belangstelling der illegaliteit gaande was en de bedoeling was te redden wat te redden was, want in het algemeen werden voor dergelijke functies de bevolkingsambtenaren genomen.

Met Jan van Rosendaal was afgesproken dat er uit de Kring Oss geen oproepkaart of ontvangstbewijs in handen der Duitsers zouden komen. Langdurig overleg werd gepleegd, wat het beste was te doen om dit resultaat te bereiken. Tenslotte stond vast, dat alle materiaal in Oss verzameld zou worden en Jan stelde zich nadrukkelijk garant, dat uiteindelijk de postzakken zouden verdwijnen of zouden worden vernietigd.

Nog maakten de mogelijkheden tot het kraken van de kluis, het vermengen der kaarten met carbid, enzovoort, onderwerp der bespreking uit, steeds meer kwam vast te staan, dat bij dergelijke ingrijpen de verantwoordelijke ambtenaren onmiddellijk moeten onderduiken hetgeen weer zijn consequenties had met betrekking tot de mogelijkheden van verzorging der talrijk geplaatste onderduikers, zoals voorzieningen met bonkaarten enzovoort.

Eenvoudig was de zaak niet. Oss werkte immers dank zij ruime middelen op gebied van bonkaarten en valse papieren, vrij zelfstandig.

2e Distributie stamkaart

Het District voorzag andere delen van ons land zelfs van kaarten. Dit alles zou tevens moeten worden opgeofferd. In eigen buurt was een groot aantal onderduikers ondergebracht. Mede door de activiteit van Kees was Ravenstein daarvan zeer ruim voorzien.

Naast de kraakmogelijkheden werden nog de administratieve mogelijkheden bezien en overwogen. Door toevallige omstandigheden hadden we intussen contact met "de Snor".

Iemand die op het gebied van valse papieren over angstwekkend veel contacten beschikte.

Hij kon al spoedig zogenaamde "hoekjes" van oude stamkaarten, die bij het afhalen der T.D. voor de verantwoording door de uitreikende ambtenaren moesten worden afgeknipt leveren. Dit waren valse, maar zo goed nagemaakt, dat ze voor het doel zeer geschikt waren. Dit vormde dus mede een mogelijkheid om een aantal blanco T.D.'s in handen te krijgen. Het grootste bezwaar was echter de zegeltjes.

Deze controlezegeltjes werden angstvallig bewaakt. Zij moesten door ambtenaren onder politietoezicht rechtstreeks op de Wolvenhoek in den Bosch worden afgehaald en onder dat zelfde politietoezicht in de gemeentelijke brandkasten worden gedeponeerd tot de dag van uitreiking. De club had er lang en breed over beraadslaagd een exemplaar dezer zegels beschikbaar zou zijn te stellen om te trachten valse te doen drukken.

Het meest eenvoudige leek ten slotte, dat een ambtenaar er mee zou verdwijnen en onderduiken. Dit geschiedde bijvoorbeeld later inderdaad in Tilburg. Daar was aldus een zeer groot aantal beschikbaar en ook wij hebben daar onze portie middels Piet van Dijk nog van gehad. Zolang men er niet daadwerkelijk mee tussenuit ging, was het vrijwel ondoenlijk een of meer zegels voor de uitreiking te krijgen, omdat de desbetreffende ambtenaren voortdurend in gevaar van controle verkeerden. Tenslotte werden de volgende oplossingen gevonden. "Door omstandigheden" werkte Hein in

Ravenstein ter secretarie steeds na werktijd door. Hij had het druk met velerlei dingen. Bij dat overwerk was hij steeds geheel alleen en des 's avonds ter secretarie aanwezig.

Er zou een gefingeerde overval worden geensceneerd. De zegels zouden verdwijnen en Hein zou als slachtoffer op een stoel worden gebonden. Hein kon niet weg omdat hij in het werk ter plaatse nodig was. Er was een risico aan, maar dit leek nog de beste oplossing. Op de afgesproken avond zat Hein te wachten, maar er kwamen geen overvallers. Na ampele overweging vond Jan het risico voor Hein te groot. Hij vroeg om zonder meer maar voor een paar dagen een zegeltje af te scheuren en ter namaking disponibel te stellen. Het risico van controle moest voor die paar dagen maar worden aanvaard. Hein stelde een vel van 50 beschikbaar. Dit ging namelijk even goed, of even slecht als een of twee zegeltjes en het nadrukken was bij een geheel vel eenvoudiger.

De een of twee dagen verstreken en de zegels kwamen maar steeds niet terug. Het namaken bleek niet zo eenvoudig. Hein vroeg nogmaals om een overval want de dreigende controle werd een onprettig geval. Dit duurde weken. De overval bleef afgekeurd en zonder controle dus zonder ongelukken werd de dag van de uitreiking tenslotte toch bereikt.

Ondertussen werd er te Oss onder auspiciën van de N.S.B. Loco-burgemeester Pulles, een kringvergadering van Burgemeesters met de aangewezen ambtenaren voor de uitreiking belegd om het probleem der uitreiking van T.D.'s nader te bezien. Dit was op 25 januari 1944. Voorzover we ons kunnen herinneren waren aanwezig:

De Loco-burgemeester Pulles, met de nu overleden secretaris Konig en Jan van Rosendaal als leider van de Distributiedienst. Verder uit Berghem de waarnemend burgemeester Wijnhoven, waarover hierna enige afzonderlijke opmerkingen worden gemaakt, de Burgemeester Hoefnagel uit Ravenstein, van Vlokhoven uit Megen, Veldman van Geffen, van der Heyden uit Schaijk, Smits uit Lith en Alem, de waarnemend burgemeesters van de Hurk uit Nistelrode, Theunissen uit Nuland en Offermans uit Heesch, (ook verkeerd).

Naast deze burgemeesters de aangewezen ambtenaren uit de gemeenten waarvan we ons kunnen herinneren; Gijs uit Berghem, Hein uit Ravenstein, Meulemans uit Megen, Timmermans uit Geffen en secretaris Gerrits uit Heesch.

Pullens opende en deelde mede, dat we ons zouden moeten beraden over de uitreiking waarover reeds zoveel te doen was geweest. Er waren zelfs valse circulaires rondgezonden, zogenaamd afkomstig van het C.D.K.(Centraal Distributie Kantoor) en de Secretaris Generaal van Binnenlandse Zaken. Telkens werd de valsheid daarvan aangetoond en toch werkte dit alles verwarrend. Pullens meende het beste te doen door het woord te geven aan een der secretarie ambtenaren uit Oss die ook nog aanwezig was, als zijnde deze voor Oss aangewezene om te uitreiking te leiden. Dit was Toon van Hulst, de tegenwoordige burgemeester van Heesch. In plaats van te zeggen waar het op stond of tenminste te zinspelen op de gevaren uit Nederlands oogpunt die aan deze uitreiking waren verbonden, gaf de heer van Hulst een technische uiteenzetting waarin vooral werd aangetoond, hoe wij toch wel op de beste manier konden meewerken en hoe met name kon worden ingegrepen om onduidelijkheden uit te leggen en om de boel maar zo juist en goed mogelijk geregistreerd te krijgen. Technisch dus geheel in het belang der Moffen. Het was werkelijk bar.

Alle aanwezigen, bang en/of minder bang, waren namelijk zeker bereid om van alle mogelijke onduidelijkheden in de voorschriften dankbaar gebruik te maken tot sabotage. Deze ambtenaar echter scheen juist het tegendeel

Bijna alles was 'op de bon'

te willen bereiken. Men kan zich wellicht nog herinneren, dat de administratie voor deze uitreiking perfect geraffineerd in elkaar zat.

Er was werkelijk niet veel aan te knoeien. Een der mogelijkheden hiertoe bleek echter in het feit, dat ieder die een T.D. kwam halen eigenhandig een zogenaamd ontvangstbewijs, bevestigd aan de oproepkaart tot afhaling, moest invullen. Wanneer deze invulling nu maar erg onduidelijk plaatsvond, bestond de mogelijkheid, dat de Duitsers de gegevens erg slecht zouden kunnen lezen en was het doel van de registratie omzeild. De heer van Hulst echter vond het gewenst op te merken;

"Dat we allemaal wel wisten, dat de meeste mensen niet zo vlot konden schrijven en dat hij daarom voorstelde het te doen zoals ze dat in Oss ter secretarie ook zouden doen, namelijk de ontvangstbewijzen op de secretarie met de schrijfmachine invullen, dan was het zeker duidelijk. Op de secretarie moesten immers toch de oproepingen worden ingevuld en met een "kleine moeite" konden dan maar het beste tegelijkertijd ook de ontvangstbewijzen worden gereed gemaakt".

Dit was wel het toppunt van zijn technische uiteenzettingen. Wij ergerden ons blauw. Toen de spreker klaar was en Loco-burgemeester Pullens vroeg of iemand iets te vragen of te zeggen had, meldde zich Hein allereerst met de mededeling, dat hij wel graag zou willen weten of de bedoeling was dat de uitreiking Nederlands of Duits te doen geschieden. Pullens zei niet te begrijpen wat Hein bedoelde, waarop Hein repliceerde, dat de andere burgemeesters dat zeker wel goed zouden begrijpen, maar dat hij er wel dit aan toe kon voegen, namelijk dat hij en anderen ambtenaren zich speciaal hadden willen belasten met de leiding van de uitreiking om de zaak in de soep te laten lopen, om het zo slecht mogelijk te doen.Nu kwam hier die ambtenaar van Oss eens even vertellen, dat het zo goed mogelijk moest. Hier werd wat verder op in gegaan en op doorgekauwd. Algauw onderschreef Gijs de woorden van Hein, daarbij met de vuist op tafel slaande en uitroepend:

"Zijn we hier nu Nederlanders of Duitsers".

Hij vloekte daarbij zeer toepasselijk, hetgeen hij op zich, niet zo kwaad zal hebben bedoeld. In ieder geval werd het de heren aldus wel erg duidelijk. De secretaris van Oss

bezwoer de burgemeester toch te denken aan de *"stok achter de deur"*. Gijs zei als hij daar de Duitsers of andere mee bedoelde, hij ook moest overwegen, dat wij die stok weg zouden schieten. Dat was de heren wel zeer genoeg. Het werd een rechtstreeks debat met de secretaris en Pullens. En er werd tenslotte zeer klare taal gesproken.

Wij eisten dat de zaak in de war moest lopen en onderstreepten dat dit de enige reden was, waarom wij als aangewezen ambtenaren wensten te fungeren. Pullens vroeg om medewerking, anders kregen de mensen geen distributiebescheiden. De enige burgemeester die toen flink was, was Smits uit Lith, die vlakweg zei, dat de zaak hem duidelijk was en dat hij het zou "verdommen". De vergadering werd gesloten en het beste werd gehoopt.

Er was veel duidelijk geworden hetgeen ondermeer bleek uit het feit, dat de ambtenaar van Hulst min of meer met tranen in de oogen verzekerde dat hij het zo kwaad niet bedoeld had, maar niet anders kon. Wij vroegen hem nog waarom hij dan maar helemaal zijn mond niet had gehouden. Enfin, ook hij is momenteel zoals gezegd Burgemeester. De uitreiking viel zeer mee. Doordat wij beschikten over het zogenaamde hoekje van oude stamkaarten drukten we brutaal en wel een groot aantal T.D.'s achterover. De uitreikende ambtenaren verlieten zich op de genomen verantwoording. Er kwamen zoveel blanco T.D.'s dat er nu nog van voorradig zijn. Daarbij kwamen later de valse zegeltjes plus de gekraakte dito's zoals van Tilburg en weer was er een gevaarlijke klip omzeild.

Achteraf bezien ging het allemaal zeer eenvoudig, omdat de steeds gevreesde controle, God zij dank, uitbleef. De oproepkaarten die vanuit district Oss weggingen, waren of vals of ongevaarlijk, daarvoor zorgde Jan. De meeste kaarten werden met handenvol in de kachels gestopt. Zo ging het meer, dingen waar geweldig tegenop werd gezien, vielen mee, ogenschijnlijk kleinigheden veroorzaakten bergen moeilijkheden. Ook van het besprokene op de Osse T.D. vergadering werd geen last ondervonden. Dit niet tegenstaande het feit dat toch de voorzitter een N.S.B.'er was. Het schijnt dat de brutale opmerkingen wel wat indruk op hem hebben gemaakt. Wellicht heeft hij ons meer mogelijkheden toegedacht dan we metterdaad hadden.

Ook hier waren uiteindelijk onze mogelijkheden door de beschikking over ruim materiaal weer vergroot en wij konden weer andere gebieden helpen. Mede daardoor werd de koeriersterdienst op Amsterdam uitgebreid en in ruil voor valse Amsterdamse persoonsbewijzen gingen wekelijks zendingen T.D.'s en bonkaarten enzovoort richting Amsterdam. Deze koeriersters kwamen aanvankelijk regelmatig in Oss en om veiligheidsredenen later te Ravenstein. Voor vervoer van hun spullen droegen zij zogenaamde positiemantels met toebehoren. In het kleine stadje gaven zij dikwijls wel wat bekijks. Op de plechtige raadszaal gebeurde onveilige dingen. Hier geschiedden namelijk de noodzakelijke verkledingen. Ook financieel konden wij ons beter bedruipen, al werd dit steeds moeilijker door de hoge pensionprijzen, die voor Joden werden gevraagd. Dit kan achteraf bezien wel hoog lijken, maar onder die prijs was het vrijwel niet mogelijk onderdak te vinden. De Joden konden moeilijk op straat blijven zitten en het herbergen was inderdaad op het platteland erg gevaarlijk.

De koeriersdienst Amsterdam werd nog later verplaatst naar een adres in Wijchen, dat was na het verdwijnen van Jan van Rosendaal met zijn staf uit Oss.

Wat Berghem betreft kwam de grote moeilijkheid aldra, toen Wijnhoven, waarnemend burgemeester, de ambtenaren opdroeg de T.D.'s te schrijven en daarbij te handelen naar zijn gegevens. Wetende, dat de uitvoering dus perfect en dus Duits zou worden, werd unaniem geweigerd daaraan gevolg te geven. Dit leidde tot een ernstig conflict, vooral toen de ambtenaar P. van Hinthum, de uitdrukkelijke opdracht kreeg het werk uit te voeren. Deze ambtenaar vertikte het

nu eenmaal en zei dat ook onomwonden tegen de Burgemeester. Toen hem met ontslag gedreigd werd was de maat vol en alle overige ambtenaren (drie) gingen ten aanval tegen het burgemeesterlijk dreigement en boden zonder meer hun ontslag aan. Dit werd de gezagsdrager te bar, want hij was er van overtuigd, dat het "menens" werd. Geen uitweg ziende capituleerde hij en liet de zaak behandelen door personeel van de distributiedienst. Natuurlijk was de leider van deze dienst op de hoogte van het geval en afgesproken werd dat dit personeel de zaak in de soep zou laten lopen wat dan ook prompt gebeurde. In Ravenstein werd terzake gelijk gehandeld.

Kort daarna kwam de Commissaris der Provincie Jhr. van Rijckevorsel in hoogsteigen persoon naar Berghem om zich op de hoogte te stellen van de gang van zaken, waarvoor hij zich wel zeer bijzonder scheen te interesseren. De bevolkingskast was volgens hem niet genoeg beveiligd, de kluis al evenmin, en volgens het oordeel van deze plichtsgetrouwe magistraat, moesten maatregelen worden genomen, dat niet zoveel in strijd gehandeld zou worden met allerlei Duitse voorschriften. Hiervan werd in zover nota genomen dat weer eens te meer bleek de on-Nederlandse houding van deze autoriteit. Wijnhoven meende vanzelfsprekend gevolg te moeten geven aan de wijze raadgevingen van zijn superieur, want de sleutels van de secretarie moesten bij hem worden ingeleverd en de secretarie werd voorzien van permanente politiebewaking. De bewaking werd er nogal eens tussengenomen door de bevolkingsregisters toch te laten verdwijnen ondanks het "zeer strenge toezicht".
Dit ging eigenlijk spelenderwijs, maar toch wilden we hierdoor laten merken, dat de per-

WELKE BONNEN ZIJN GELDIG?

KOFFIE OF THEE:
Bon No. 30 B.A. rechtgevende op 40 gr. thee of 250 gr. koffiesurrogaat t.e.m. 25 Mei

SUIKER:
Bon No. 31 B.A. rechtgevende op 1 K.G. suiker tijdvak van 12 Mei t.e.m. 8 Juni.

BROOD:
(alle soorten) de met 19 genummerde bonnen der nieuwe kaart rechtgevende op 2000 gram brood of 20 rantsoen gebak, tijdvak t.e.m. 17 Mei eventueel 21 Mei. eventueel 28 Mei.
Extra rantsoen bon 18 van 6 t.e.m. 24 Mei
Op de bloemkaart: bon No. 7: 50 gram brood of een half rantsoen gebak of 35 gram tarwebloem of tarwemeel of roggebloem of roggemeel of zelfrijzend bakmeel, tijdvak t.e.m. 18 Mei.

AARDAPPELEN.
Bon 01 der aardappelkaart, rechtgevende op 1½ K.G. aardappelen, geldig van 12 Mei t.e.m. 18 Mei, eventueel 21 Mei. Bon 17 t.e.m. 14 Mei.

BOTER, MARGARINE EN VET:
Bon 15 van de boterkaart rechtgevende op 250 gram boter bon 15 van de vetkaart, rechtgevende op 250 gram boter of mar-

GORT OF GRUTTEN OF GORTMOUT:
Bon No. 25 B.A. rechtgevende op 250 gr., tijdvak 21 April t.e.m. 15 Juni.

HAVERMOUT OF HAVERVLOKKEN OF HAVERBLOEM OF AARDAPPELMEELVLOKKEN OF GORT OF GORTMOUT OF GRUTTEN:
Bon. No. 24 B.A., 250 gr. tijdvak 21 April t.e.m. 15 Juni.

MAIZENA OF GRIESMEEL OF PUDDINGPOEDER OF AARDAPPELMEEL OF SAGO:
Bon No. 27 B.A., rechtgevende op 100 gr. tijdvak 21 April t.e.m. 15 Juni.

VERMICELLI OF MACARONI OF SPAGHETTI:
Bon No. 26 B.A. rechtgevende op 100 gr. tijdvak 21 April t.e.m. 15 Juni.

PEULVRUCHTEN :
Bon nog niet aangewezen.

ZEEP:
op bon 29 (nieuwe kaart) 150 gr. toiletzeep (nieuwe samenstelling of 120 gram huishoudzeep, of 150 gr. zachte zeep, of 250 gr. zeeppoeder, of 125 gr. zeepvlokken of

Wanneer was wát te krijgen en op welke bon?

soonskaarten toch zouden verdwijnen, als wij dit noodzakelijk vonden. Wijnhoven was hierover minder gesticht, en hij wilde gaarne eens een onderhoud met de ondergedoken burgemeester Linders hebben, die volgens zijn mening de ambtenaren wel zou instrueren om de zaak pertinent in de war te schoppen en het hem, Wijnhoven, in Berghem onmogelijk te maken. Tot Wijnhovens grote verwondering kreeg hij op slag de kans op dit onderhoud, want Linders was op dat moment juist thuis in Berghem ondergedoken.

Daar wist de goede Wijnhoven niks van.
Dit onderhoud sloeg al spoedig over in een zeer heftig debat, waarbij zowel Linders als Gijs zo'n felle aanvallen deden op deze waarnemende gezagsdrager, dat hij tenslotte onder tranen moest toegeven, dat hij beter in Berghem had kunnen wegblijven, maar hij had nu eenmaal aan de Commissaris beloofd zijn best te doen. Als contraprestatie zou de Commissaris hem na de oorlog, voor dit alles belonen, met een benoeming tot burgemeester. Volgens hem, had de commissaris hem dit ook toegezegd. Wijnhoven had immers al zo vaak zonder succes gesolliciteerd, nu kon hij zijn kans grijpen en hij heeft inderdaad niet mis gegrepen. Ondanks het later gevolgde ontslag na de bevrijding van de Commissaris van Rijckevorsel, is de belofte toch vervuld en Wijnhoven is Burgemeester Secretaris geworden van Diessen.

Inmiddels ging de bewaking door en de sleutels bleven ingeleverd. Wijnhoven scheen toen niet begrepen te hebben, dat Gijs nog wel een stel reservesleutels had. Hij heeft althans nadien wel gemerkt, dat men bij nacht en ontij, toch nog op het gemeentehuis binnendrong.

Hij heeft er maar van afgezien om deze vrijpostigheid de kop in te drukken, wel wetende, dat hij met dergelijke kerels toch niets zou bereiken. Bij zijn komst was hem trouwens reeds in bijzijn van de wethouders en het voltallige personeel duidelijk te kennen gegeven, dat hij een gevaarlijk karwei kwam opknappen.Hij zou hier wei-

Het gezin Linders voor het Burgemeestershuis

nig plezier aan beleven omdat wij wel genegen waren met hem samen te werken, wat betreft de administratie en ander werk, doch in geen geval iets zouden uitvoeren, wat wij als Nederlands ambtenaar in strijd achten met onze eer en geweten. Hieraan hebben allen zich gehouden.

Op 11 maart 1944 verscheen plotseling de SD weer in Berghem. Nu om een inval te doen in het huis van Linders, die juist twee dagen te voren weer thuis verdwenen was, doch nog wel in Berghem vertoefde. Toen Mevrouw Linders, nadat het huis grondig doorzocht was, bij haar verklaring bleef dat zij niet wist waar haar man was, werd bevel gegeven met haar gezin het huis te verlaten. De SD had er klaarblijkelijk op gerekend bot te vangen en had daarom de verhuiswagens van Sars uit den Bosch maar vast meegebracht om geheel de inventaris, letterlijk alles, weg te halen, zelfs alle voorradige levensmiddelen. Tijdens deze "verhuizing" kreeg Gijs, die inmiddels was gewaarschuwd, nogal meningsverschil met de heren. Toch werd nog kans gezien veel kleding te redden. De poging om een ijzeren kistje, hetwelk diep in de schoorsteen op zolder was verborgen en waarin effecten, aan-

Verhuiswagen van Sars in de oorlog *Foto Sars*

delen, geld, sieraden enzovoort geborgen waren van de ondergedoken Joodse familie Moses uit Oss, in veiligheid te brengen, werd Gijs bijna noodlottig. Hij werd hierbij bij de klimpartij in de schoorsteen door de SD betrapt. Gelukkig kon hij zich tijdig laten vallen en had kans gezien gauw daar wat liggend speelgoed te grijpen. Ook dit vorderde de SD onmiddellijk op, zonder verder diepgaand te onderzoeken wat er eigenlijk wel te doen was geweest. De zaak werd echter niet meer vertrouwd en Gijs werd het huis uitgezet. Toen de Moffen klaar waren, deden zij zich nog tegoed aan wijn en eten, verzegelden het huis en alle deuren en ramen, en trokken met hun buit weer naar den Bosch.

Als bijzonderheid is nog te vermelden, dat een der "Nederlandse" helpers bij deze wel zeer Duitse verhuizing een zekere Meneer Pennings uit den Bosch was, die na de bevrijding van ons vaderland plotseling in Berghem op kwam dagen als... lid van het personeel van het beheersinstituut afdeling den Bosch. Men ziet, het kan verkeren!

Een paar dagen later werd door Gijs ingebroken in het huis van burgemeester Linders en het bewuste kistje werd uit de schoorsteen gehaald.
13 Maart daaraanvolgende verscheen de SD opnieuw ten tonele in Berghem, nu met de bedoeling Kapelaan van Hoeckel te arresteren. Deze komst was het gevolg van het feit, dat een landwachter diezelfde morgen bij de SD was ontboden om inlichtingen te verstrekken aangaande het verzetswerk van Kapelaan van Hoeckel. De overval bleek terdege te zijn voorbereid met inschakeling van twee zogenaamde onderduikers, die middels de Kapelaan als onderduikers ondergebracht zouden worden in Nistelrode. Zij meldden zich aan bij de pastorie in Berghem, waar de medewerkers van de Kapelaan, Ed van Hoeckel en Wim van Hooff, aanwezig waren om de jongens op te vangen en verder te transporteren. De Kapelaan zelf was toevallig niet aanwezig.

Op te merken is nog, dat bij een bijeenkomst die een goede week voor dit alles plaats vond op de pastorie bij genoemde Kapelaan en

waarbij aanwezig waren, Hein en uit Oss, Jan van Rosendaal, Huub Driessen, Tante Cor en Jo Peters, door de Kapelaan werd opgemerkt dat hij een paar aanbiedingen van onderduikers had die hij niet vertrouwde. Bepaalde omstandigheden kwamen hem namelijk zeer verdacht voor en hij dacht aan provocatie. De aanwezigen hebben hem toen gewaarschuwd zeer voorzichtig te zijn en niet op de aanbieding in te gaan. De pastorie was intussen zeer gevaarlijk om het vele werk dat van daaruit gebeurde en waarbij door de drukte en de blijvende uitbreidingen het gevaar steeds groter werd. De Kapelaan sliep bijvoorbeeld op de bovenverdieping en had vanuit zijn slaapkamer 's nachts steeds de mogelijkheid met een touwladder naar buiten te ontsnappen.

De aangebodene kwamen op die bewuste dag 's morgens plotseling zonder meer zelf opdagen. Toen men op weg wilde gaan naar Nistelrode stopte terzelfder tijd voor de pastorie een auto, enige heren stapten daar uit en gelastten de aanwezigen de handen omhoog te steken onder bedreiging van revolvers. De pastorie werd onderzocht en de eerste verhoren hadden plaats. De jongens, Ed en Wim werden gearresteerd, met de twee onderduikers en door de SD overgebracht naar het politiebureau te Oss. Deze zaak bracht grote verwarring te weeg. Er werd door een groep overwogen om de auto op weg naar den Bosch te overvallen, of vroeg in de avond het politiebureau in Oss binnen te dringen en de jongens te bevrijden.

Vanzelfsprekend was de gehele illegaliteit uit de buurt in de kortste keren gealarmeerd en aanwezig. Men zag evenwel al spoedig in dat een auto overval waanzinnig was. Een aanval op het politiebureau kon slagen, doch voor men zover kwam, waren de jongens reeds overgebracht naar den Bosch. Vanaf die dag was de Kapelaan ook ondergedoken en zette hij als Piet van Dijk, kandidaat "notaris"elders zijn werk voort met alle gevaren van dien.

Hij onderhield regelmatig contact met zijn vroegere omgeving, vooral door uitwisseling van onderduikers en mogelijkheden, bonkaarten, financiën, enzovoort.

Intussen hadden de Moffen zijn familie in den Bosch opgehaald en trachtten hierdoor te bereiken dat de Kapelaan zich zou melden.

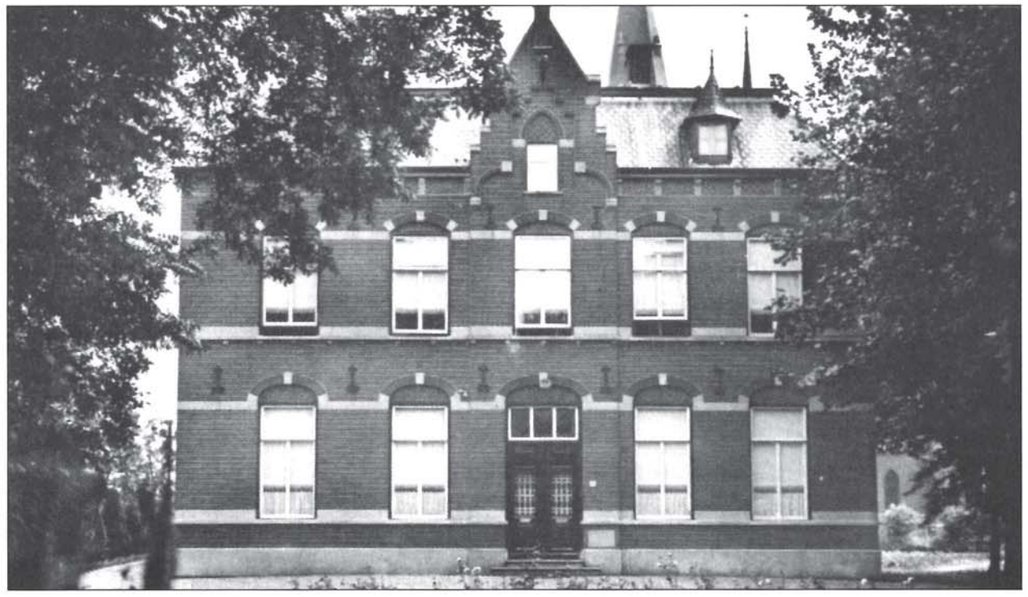

Pastorie Berghem

De Osse politie tijdens de bezetting

Tijdens de bezetting bevonden vele politieagenten zich in een lastig parket. Zij hadden de plicht het wettige gezag te handhaven, wat betekende dat zij moesten samenwerken met de bezetter. Dat hield soms in dat zij bij acties werden ingezet die niet in overeenstemming was met hun geweten. Zij moesten bijvoorbeeld jonge mannen ophalen voor verplichte tewerkstelling voor de bezetter, Joden ophalen die gedeporteerd werden, opgepakte verzetsmensen opsluiten of begeleiden naar een stafkamp, dit alles vaak zeer tegen hun zin.

Er waren bij de politie natuurlijk ook mensen die juist wel samenwerkten met de bezetter. Die hun kans schoon zagen om hogerop te komen, desnoods over de rug van hun collega's, die er niet voor terug deinsden mensen te verraden ten gunste van hun eigen positie.

In Oss had men gemeentepolitie. Dat betekende dat de burgemeester aan het hoofd stond van het plaatselijke korps, destijds gevestigd in de Ridderstraat. Burgemeester Ploegmakers, de eerste burger van Oss bij het uitbreken van de oorlog, heeft de bezetting maar kort meegemaakt. Hij overleed op 7 januari 1941 en werd opgevolgd door Louis de Bourbon.

Tijdens de periode 'de Bourbon' zagen de niet-Duits gezinde politiemensen nog kans om onderduikers en verzetsmensen te helpen. Een voorbeeld hiervan was dat zij voor onderduikers die geen persoonsbewijs hadden en dus geen bonkaarten kregen, valse processen-verbaal opstelden, zogenaamd vanwege verlies. Politiechef Kniepstra had voor het gemak hiervoor stencils gemaakt.

Toen De Bourbon in juni 1943 onderdook, veranderde er veel. Er werd in Oss een NSB-burgemeester benoemd, in de persoon van Herman Apeldoorn. Het werd voor de politie steeds moeilijker om iets voor het verzet te doen, te meer omdat er twee NSB'ers aan het politiekorps werden toegevoegd. Bij dienst op het distributiekantoor moesten voortaan twee landwachters aanwezig zijn. Toen burgemeester Apeldoorn de controle op het distributiekantoor ging verscherpen, zagen Van Rosendaal, de directeur van het distributiekantoor, en zijn staf zich genoodzaakt onder te duiken. Alles de schuld van burgemeester Apeldoorn.

Dit kon zo niet doorgaan. Enkele agenten belegden in de Kromstraat een vergadering met twee kopstukken van het verzet: Hein de Leeuw (Ben Arts) en Piet van Dijk (Kapelaan Piet v. Hoeckel). De agenten hadden kritiek op het verzet, die niets deden tegen burgemeester Apeldoorn, en kritiek op de geestelijkheid, die ze gezapigheid verweten. Ze wisten op dat moment niet dat Piet van Dijk eigenlijk Kapelaan was. Toch werden op die avond de plannen gemaakt die uiteindelijk zouden leiden tot de liquidatie van burgemeester Apeldoorn op 10 augustus 1944.

Bureau van politie staat er op het bord dat boven aan de pilaster is bevestigd bij de ingang van perceel Ridderstraat 1. Dit pand werd door de gemeentepolitie Oss begin 1921 officieel in gebruik genomen. Ooit was dit het koetshuis van de familie Jurgens, woonachtig in het kolossale pand aan de Molenstraat (oud gemeentehuis). Het politiebureau werd na de tweede wereldoorlog drastisch verbouwd en bleef in gebruik tot in de zomer van 1971. De opname is van eind dertiger jaren.

Het verhaal van Wim van Hooff (1918-2002)

Wim werd in 1940 opgeroepen om opgeleid te worden tot onderofficier bij een motorafdeling. Duitse BMW's met zijspan waarop een mitrailleur was gemonteerd. Hij heeft in de buurt van Rotterdam tegen de Duitsers gevochten. In 1943 moesten alle voormalige Nederlandse militairen zich melden om in Duitsland te gaan werken. Wim dook onder, eerst in St. Michielsgestel en daarna in Berghem.

Wim van Hooff

Hier volgt zijn verhaal:

Daarna belandde ik bij een boer, Van de Wiel, in Berghem vooraan in het dorp. Die had gezegd dat onderduikers, waar tijdelijk geen plaats voor was, bij hem konden worden ondergebracht. Dus daar hebben ze meer onderduikers gehad. Daar ben ik toch wel een paar weken geweest. Een echte Brabantse, slordige boer, al bleken ze rijk te zijn. Daar sliep ik tussen twee jongens in, in een bed. Op een gegeven moment kreeg ik echter bericht van Ed van Hoeckel, een vriend van me, dat ik naar een ander adres in Berghem kon komen.

's Avonds in het donker, ben ik daar toen naar toe gegaan, Iemand heeft me weggebracht, ik denk mijn zus Wil, of een meisje uit den Bosch. Ik kwam terecht bij twee oude mensen: Janske en Toontje van Schaijk.

Ook in Berghem mocht ik niet naar buiten, wel op de boerderij, maar niet de straat op. Op een gegeven moment kwam Toontje naar me toe en die zei:"Wim kom eens, want er zijn een paar Duitsers aan de deur en ik kan ze niet verstaan. Ik daar naar toe. Ze zagen aan mij wel dat ik geen boerenjongen was, maar ze vroegen niks. De Duitsers kregen altijd hele gerichte opdrachten; óf ze zochten onderduikers, óf radio's, óf ze moesten fietsen ophalen enzovoort. Deze kwamen voor de radio. Ik zei dat er geen radio was, die had ik ook nooit gezien. Maar toen ze op zoek gingen en in de schuur met de bajonet in het hooi staken, vonden ze een doos van een Philips radio. Toen hebben ze alles afgezocht.

Ze vonden echter niks. Daarna zijn ze naar de volgende boerderij gegaan. De volgende morgen, heel vroeg, is Toontje met zijn ponywagen die radio naar een neef gaan brengen.

Bij Janske en Toontje van Schaijk heb ik ook niet zo lang gezeten. Die twee mensen werden er nerveus van. Toen ben ik naar Doortje

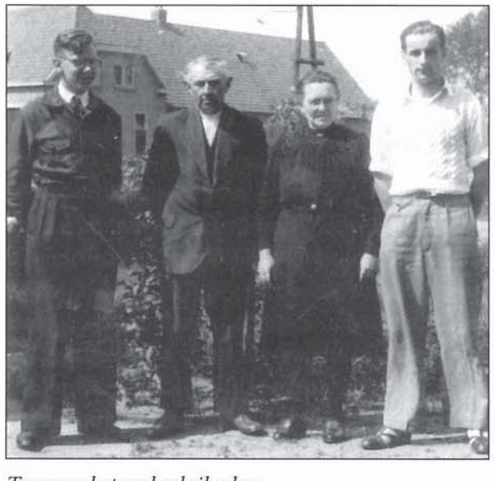

Terug op het onderduikadres
Van links naar rechts: Ed van Hoeckel, Toontje van Schaijk, Janske van Schaijk, Wim van Hooff op de achtergrond het café van Cilles van Vught

Boeijen (de vrouw van Wimke Boeijen red.) gegaan, naast het gemeentehuis in Berghem. De kapelaan, Piet van Hoeckel, die op de pastorie naast de kerk zat, was de baas van de hele onderduikerij en die had gezegd:"Wim, je moet maar naar het dorp komen. Dan kun je iets voor het verzet doen. Ed zit er ook in". We hebben toen met zijn tweeën heel wat afgesjouwd, Ed van Hoeckel en ik.

In ons gebied zaten ongeveer driehonderd onderduikers, allemaal ondergebracht bij boeren. Zo nu en dan moesten wij dan naar die jongens toe om te vragen hoe ze het maakten. En we moesten ze hun post brengen, en bonkaarten.

Die bonnen haalden we in Oss, bij de directeur van het distributiebureau. "Kom maar even mee", zei die tegen ons. En die gaf ons op zijn kamer een boekentas met stapels bonkaarten. Met die boekentas achterop zijn we daarna teruggefietst naar Berghem. Gerrit Verhamme heeft toen nog gezegd dat dat zo eigenlijk niet kon. Dat we vandaag of morgen het haasje zouden zijn

Tussen die onderduikers zaten ook jongens die het niet zo goed maakten. Die hielden het bij zo'n boer niet uit. En er waren jongens die lastig waren. Die werden dan overgeplaatst en dat moesten wij regelen. Op een gegeven moment hadden we ook 2 Engelsen die neer waren gehaald. Gelukkig waren ze door een goede boer opgepikt. In 1943 was er al een hele goede vluchtroute voor dat soort jongens; die konden via België, Frankrijk en Spanje terug naar Engeland of Amerika. Ed van Hoeckel en ik hebben die 2 Engelsen toen weg moeten brengen.

Het eerste stuk zouden ze met een goederentrein meerijden. Nou was dat oude station van Berghem helemaal geen halte voor goederentreinen, maar met de machinist was afgesproken dat hij toch zou stoppen. Die Engelsen gaven ons hun uniformen en kregen burgerkleding aan plus de benodigde papieren, die

Ed van Hoeckel

allemaal vervalst waren. Dat was een hele organisatie, maar het zat goed in elkaar.

Piet van Hoeckel had gezegd dat het hele dorp betrouwbaar was, maar dat bleek achteraf toch niet zo te zijn. Op een gegeven moment meldden zich er bij de pastorie twee zogenaamde onderduikers, die door Ed en mij in Nistelrode zouden worden ondergebracht. Toen we met die jongens van de zijkant van de pastorie naar de voorkant liepen, zagen we twee mannen van de Sicherheitsdenst staan. Die trokken hun revolvers en hebben ons hardhandig tegen de muur van de pastorie gezet, met onze handen omhoog.

Ze kwamen eigenlijk voor Piet van Hoeckel, maar die was er gelukkig niet. Op dat moment passeerde de directeur van de zuivelfabriek de pastorie, samen met zijn vrouw. Die zagen ons staan en zijn toen onmiddellijk doorgefietst naar de boerderij waar ik eerst had gezeten, omdat ze dachten dat Piet daar was. Ze hebben hem toen nog net op tijd kunnen waarschuwen, op drie-, vierhonderd meter van de pastorie. Piet is teruggegaan naar die boerderij, heeft burgerkleren aangetrokken en is verdwenen. Wij werden meegenomen. Dat was op 13 maart 1944.

Toen ik gearresteerd werd, had ik een broek aan van een van die Engelsen maar daar hebben de Duitsers me nooit iets over gevraagd.

Die lui die ons arresteerden gaven eerlijk toe dat ze eigenlijk voor Piet gekomen waren. Maar ze hadden ons, en dat was genoeg om de hele verzetsgroep snel op te kunnen rollen, zeiden ze. Ze hebben ons toen eerst naar het politiebureau in Oss gebracht en vervolgens naar de stadsgevangenis in Den Bosch. Later hoorden wij dat een groep had overwogen om de auto van Oss naar Den Bosch te overvallen of om het politiebureau van Oss binnen te dringen. Maar voordat dat georganiseerd kon worden, waren wij al weg.

Wim van Hooff was een begaafd tekenaar/schilder
over zijn verblijf in kamp 'Mühlberg-Elbe (stalag IV^{B})' maakte hij o.a. deze twee aquarellen

In Berghem was voorzichtigheid nu nog meer geboden en het werk werd er niet gemakkelijker op, mede doordat bekend was geworden, dat een N.S.B., burgemeester in de persoon van Thij Wagemans het bestuur van Berghem in handen zou krijgen.

Bovendien wisten we dat Ed en Wim bij hun arrestatie juist klaar stonden naar de distributiedienst te Oss te gaan voor het afhalen van nieuwe bonkaarten voor onderduikers.

Daarvoor hadden zij plusminus twintig inlegvellen van stamkaarten bij zich. Op die inlegvellen waren verschillende aantekeningen van adressen en namen gesteld. Men kan dit achteraf onvoorzichtig noemen, maar bepaalde aanduidingen waren nu eenmaal noodzakelijk om de grote hoeveelheden uit elkaar te houden. Het lag voor de hand dat voor Berghem elk ogenblik bijvoorbeeld een razzia was te verwachten, want de SD moest wel weten dat daar veel hulp aan onderduikers werd geboden.

De razzia, hoewel verwacht, heeft nooit plaatsgevonden. Vanzelfsprekend werden wel zoveel mogelijk veiligheidsmaatregelen genomen. We kregen van Kapelaan van Hoeckel een lijst met gegevens genoemd als testament van Berghem.

Dat werd nagegaan en waar mogelijk werd raad geschaft. Kees kreeg zijn agentschap in Berghem en vond daar zijn nieuwe standplaats.

De landverrader N.S.B. burgemeester Wagemans maakte zijn entree in Berghem op 24 april

AFSCHRIFT. GO/WRAV 58

Kringbureau.
Ridderstraat 3b.
Den Bosch.
W/v.d.V.

'Hertogenbosch 22 Mei 1944.

Kameraad,

Tenzeerste zou ik het op prijs stellen, indien U tegenwoordig zou willen zijn bij de officieele installatie van den Kringleider Thij Wagemans tot Burgemeester van Berghem.

Deze gebeurtenis zal plaats hebben op Zaterdag 3 Juni 1944 des n.m. half vijf, ten gemeentehuize te Berghem.

Hou-Zee!
De Bureauleider.

(w.g.) J.B.Wassenaar.

Voor eensluidend afschrift,
De Gemeentesecretaris van Berghem,

BERGHEM NOORDBRABANT

De uitnodiging voor de installatie burgemeester Thij Wagemans *© foto stadsarchief Oss*

1944. De waarnemend burgemeester Wijnhoven kon weer naar huis om af te wachten of hij weer een plaats toegewezen zou kunnen krijgen om, mede met het oog op de toekomst de Commissaris de Provincie te gerieven.

Het secretariepersoneel wenste in geen geval met een N.S.B. burgemeester samen te werken en alle ambtenaren (vijf) doken onder. Met "verhuizingen" hadden de Moffen thans geen last, want de drie gehuwde ambtenaren hadden daarvoor in alle stilte zelf gezorgd. Dit alles gebeurde op 22 april 1944. De secretarie was oppervlakkig bekeken geheel intact gebleven, doch de moffenknechten zullen later wel gemerkt hebben, dat de boel danig in de war was geschopt. Verdwijning van het gehele bevolkingsregister had geen zin, omdat de zogenaamde gevaarlijke kaarten reeds netjes waren verwijderd, getuige de later gevolgde oproep aan de bevolking om zich voor registratie te melden in verband met gebleken onbetrouwbaarheid van het bevolkingsregister.

Medeneming van persoonsbewijzen was gevaarlijk omdat de nummers bekend waren en wellicht blokkering van alle Berghemse persoonsbewijzen het gevolg zou zijn, terwijl er reeds verschillende illegaal waren verstrekt, die nog even dienst moesten doen.

Een zestal radio's, waaronder die van de luchtbeschermingsdienst, werden weggehaald en in veiligheid gebracht. Voor de zoveelste maal kwam op 24 april weer de SD in Berghem om een onderzoek in te stellen. Allerlei gegevens werden verzameld om tot opsporing van de ambtenaren te komen. Ondermeer werden foto's verzameld, enz.

De huizen werden verzegeld, doch desondanks werden door Gerrit Sr. en Kees uit het huis van Gijs nog revolvers gehaald.

Als typisch staaltje van de in die tijd bestaande tegenstellingen en stromingen is het wellicht interessant de aandacht te vestigen op de zogenaamde Paasbrief die de ondergedoken burgemeester van Oss, Hr. L. de Bourbon in 1944 schreef aan zijn ondergedoken personeel.

Deze brief luidde als volgt:

Mr. L. de Bourbon, 2e van rechts *© foto stadsarchief Oss*

Paschen 1944. Ergens in Nederland.

Mijn vrienden in ballingschap.

Het eerste en voornaamste wat ik u zeggen wil in deze eerste brief, kan ik in weinig woorden samenvatten; Ik ben trots op u.
Bij het vernemen van uw houding, uw besluit, spontaan, algemeen en zonder aarzeling genomen, om niet te zwichten voor landsverraderlijke dwang, voor bedreiging of voor het vooruitzicht van komende ontberingen, onderging ik een machtige stroom van innerlijke bevrediging. Ik voelde dat mijn vroegere medewerkers, mijn "soldaten van Oss"voor wie ik een steun en toevlucht heb willen zijn in moeilijke tijden en tenslotte, in mijn heengaan een voorbeeld, nog onwrikbaar staan en nog even moedig tegenover de verlokkingen en de bedreigingen van de ons omringende dwingelandij. Ik heet u welkom in dit landschap onder den waterspiegel. Zoals jullie reeds zult hebben bemerkt, er valt hier nog best adem te halen. De beweeglijkheid der ledematen is ietwat beperkt, men kan zich niet meer zo snel en gemakkelijk verplaatsen. Ware dit euvel er niet, dan zou ik u allen eens bij elkaar roepen en dan zou ik, als veteraan, de leiding nemen van een excursie in deze onderwaterse contreien. Er is van alles te zien en het is merkwaardig, we genieten hier vaak inniger van het leven dan vroeger, toen we ons de tijd niet gunden, of om ons te verdiepen in het wezen der dingen. Beschouwt eens met aandacht de opkomst van de zon, die door de voorjaarsnevelen heen breekt, luistert naar den heldere zang van de merel in de vroege morgen, of naar de kunstige muziek van de nachtegaal in het avonduur. Laat u doordringen van de diepe, levenszware geuren der aarde, die zich gereed maakt voor een nieuw seizoen van vruchtbaarheid. Wanneer wij ons een ogenblik wegdenken uit de ellende en droevenissen van deze tijd, dan bemerken wij, juist nu, nu we alleen zijn en zonder werk, hoeveel schoons er is in de wereld. Hoeveel schoons er ook leeft in de eigen ziel, in het eigen hart. Nu, in de eenzaamheid, hebt gij tijd en gelegenheid u te buigen over het dal van uw eigen wezen. U vindt er misschien plekken die ge nog moet ontginnen, een stukje grond, dat ge anders wilt zien ingericht, wat onkruid dat ge wilt rooien, met bloemen en planten, die ge verstevigen en stutten wilt. En uw geest! Besteed de thans zo ruime vrije tijd, die u gedwongen werd opgelegd ten eigen bate en zo voordelig mogelijk. Naast een verdieping van het innerlijke leven, zoals ik dit hierboven schilderde, vindt ge volop gelegenheid uw kennis uit te breiden. Verdiept uw ziel, maar verdiept en verruimt ook uw geest, leest en studeert. Of moet ik zeggen: studeert en leest?. Neen, ik blijf bij het eerste. Want het gewone lezen, het onspannend lezen van romans en gedichten, van reisbeschrijvingen, van biografieën der grote mannen uit het verleden, zal u onder de huidige omstandigheden meer vreugde, voldoening en afleiding schenken dan het zakelijke studieboek vanwaar uw gedachten, vooral in de eerste tijd, al te vaak zouden afdwalen naar al wat ge verlaten hebt en naar de schaduwen van leed, die deze tijd zo versomberen. Ik gun u van harten in uw eenzaamheid de ontspanning van de opwekkende, romantische lectuur, het kleurrijke steekspel van de verbeelding en het innige genot van de schoonheid. Vindt ge daarnaast nog gelegenheid en neiging tot de studie, des te beter. Ge behoeft het ene niet om het andere te laten.
Tot zover voor heden. Ik wens u allen moed en vertrouwen, levensblijheid en geestelijke kracht ondanks de tegenspoeden die thans uw deel zijn. En mochten er oogeblikken van neerslachtigheid, en die zullen er komen, er heb er de ervaring van, gedenk dan, dat u niet alleen staat, dat naast u duizenden goede Nederlanders uw lot delen. En gedenkt ook de grote voorbeelden uit het verleden, de voorbeelden van heldhaftigheid, van heldendaad en offervaardigheid. Ik geef u twee Latijnse spreuken, zo verschillend van oorsprong, maar beide voor u nuttig, ter overweging. De eerste van een vaderlandslievende Romein uit de heidense oudheid: O quan dulce et bemun pro patria mori. O wat is het goed en zoet, voor het vaderland te mogen sterven. De andere van een christelijke moralist: Melius vitam quam causas vitae perdere: het is beter het leven te verliezen dan datgene wat u aan het leven waarde en bestaansgrond geeft. Ik groet u met de groet van Hadewych: Vaert wel ende levet scone I.

L.De B

Dit was allemaal erg mooi en laten wij vooropstellen, dat de schrijver, de burgemeester van Oss, Mr. L de Bourbon ons en velen inderdaad een bezielend en zeer gewaardeerd vaderlands voorbeeld gaf. Niet alleen toen hij als burgemeester de Duitse maatregelen tegenwerkte, maar vooral toen hij als een der eersten en zeker als een der weinigen in onze omgeving zijn betrekking en velerlei andere dingen op het spel zette. Onderdook toen de Duitse maatregelen hem teveel vroegen en hij zeer duidelijk liet blijken, dat hij voor alles prijs stelde op het onbevlekt bewaren van zijn goede naam, zijn eer en geweten als Nederlander en als burgemeester.

Echter, de in deze letteren veronderstelde goede geest onder zijn personeel kreeg wel wat teveel eer, want die geest was in een dergelijke algemeenheid niet aanwezig.

De meeste waren blijven zitten, ook toen hun Nederlandse burgemeester vertrok, en de meeste bleven nog, toen de NSB-er, en wat voor een, hem opvolgde. Slechts weinigen waren gegaan en de meeste van die weinigen enkel en alleen omdat zij ieder persoonlijk voor de keuze geplaatst werden naar Duitsland te gaan werken met gevaar van bombardementen, of onder te duiken met hulp van de plaatselijke organisaties.

Bovendien, de onderduikers deden inderdaad niets meer dan duiken en uitsluitend en alleen voor zichzelf zorgen.

Als ambtenaar hadden zij een voorbeeld te geven niet alleen te duiken en voor zichzelf te zorgen, maar daadwerkelijk mede te werken. Dan pas zouden zij soldaten genoemd kunnen worden. Het griefde ons zeer kleine groepje in die tijd zeer, dat vooral dergelijke mensen de berg van werk en moeilijkheden op gebied van hulp aan onderduikers, niet alleen heel gewoon aan ons overlieten, Bovendien die moeilijkheden zelfs nog kunnen vergroten, door van de omstandigheden te profiteren en door hun beroerde voorbeeld, juist op dit gebied, aan de andere duikers.

Er waren veel onderduikers, maar bedroefd weinig daadwerkelijke medewerkers. Zeker, we hadden veel medewerking en hulp op de onderduikadressen, maar mensen die dag en nacht sjouwden waren weinig talrijk.

In verband met dit laatste kwam de Paasbrief, die in plaats van aan te sporen tot aanpakken, waarop wij al zo lang zaten te wachten, inspireerde tot nietsdoen, ons wel zeer slecht van pas. Er waren zeer rare soldaten bij en de meeste durfden letterlijk niets. Niet dat ieder evenveel had moeten doen en dat angst of bangheid ons vreemd zou zijn geweest. Integendeel, weinigen zullen eerlijk gezegd meer zorg en angst hebben gehad dan juist zij, die dagelijks in het werk zaten en beseften wat hen elk ogenblik te wachten stond.

Maar er waren voorbeelden, dat bepaalde "soldaten van Oss" niet eens door Berghem durfden te fietsen omdat ze daar inmiddels een NSB-er als burgemeester hadden die hen nota bene niet eens kende.

Daartegenover stond bijvoorbeeld ook Dirk, een van de Osse ambtenaren. Hij zwoegde dag en nacht en dat terwijl de Osse landwacht zeer actief was en vooral voor hem als bekende Ossenaar een behoorlijke belangstelling had.

Nu behoefde niet ieder te doen wat Dirk deed, maar een beetje meer als niks mocht toch wel gevraagd worden. Dirk was niet "een der weinigen", maar op dit gebied heel gewoon de enige van de Osse ambtenaren die dook om te werken, en ook daadwerkelijk werkte.

Alle grieven van ons op dit stuk hebben we getracht samen te vatten in een antwoord aan de schrijver van de Paasbrief, luidende als volgt:

19-4-1944

Door een zeer gelukkige omstandigheid, was ik in de gelegenheid kennis te nemen van de inhoud van uw brief van Paschen 1944, gericht tot uw vrienden in ballingschap. Het zij mij vergund omtrent deze brief enige opmerkingen te maken, die u gelieve te zien als van iemand, die in het wel en wee van de wereld onder de waterspiegel zeer veel belang stelt en vooral uit hoofde van zijn "tegenwoordig" beroep.

In de eerste plaats verheugt het mij, dat u het contact met uw personeel op een dergelijke wijze wenst te bestendigen. Verder mocht ik met veel belangstelling opmerken, dat U, en zulks m.i. terecht, betrokkenen een weg naar de natuur wijst, welke hun in de gegeven omstandigheden ten zeerste voldoening moet geven. Wat echter de praktische kant van het geval betreft, moet ik helaas opmerken, dat de strekking van uw brief, in verschillende gevallen een minder gewenst gevolg kan hebben.

Met name heb ik het hier ook over uw advies, om vooral toch de geboden vrije tijd ten eigen bate uit te buiten. Hiermede doet u de goede zaak geen goed. Afgezien van de zeer veel goede "duike laars' zijn er helaas verschillende minder goede. Ook bij uw "soldaten uit Oss" zijn er naar mijn persoonlijke smaak en ervaring, die eigenlijk minder soldatesk zijn, dan op het eerste gezicht wel zou lijken. Met beide handen zullen dergelijke uw raadgevingen opvolgen en vooral aan zichzelf denken. Dat ligt immers in hun lijn. Het is tot op heden het enige geweest wat zij hebben gedaan: aan zichzelf denken. Nu zijn zij gedoken omdat zij persoonlijk geen idee hadden in werk in Duitsland, maar wat hebben zij voor hun duiktijd voor anderen gedaan?. Een grote berekening is niet nodig om een en ander uit te zoeken. Niet dat dergelijke jongelui door mij en anderen niet geholpen zullen worden, wij helpen hen inderdaad, dus de feiten bewijzen anders, maar is het niet beter deze mensen te wijzen op de "gedragsregels voor onderduikers", zoals ik deze toch algemeen bekend mag veronderstellen, bijvoorbeeld uit de geheime pers.

Met name: dat een onderduiker zich heeft aan te passen aan de regel van het huis dat hem herbergt, zoveel mogelijk moet aanpakken en niet aan zichzelf en eigen studie moet denken.

Ik voor mij kan u verzekeren, dat het droevig is te zien hoe bepaalde mensen, die tot op heden niets presteerden, in het belang der goede zaak, na hun vertrek uit de bewoonde wereld gaan parasiteren op die goede zaak. Begrijpt u het niet verkeerd, ik wil het nogmaals herhalen, spreek de velen goede niet te na. Ik ken zelfs eenigen van uw "soldaten", die de zaak anders zien. Zij hebben zich de noodigen naamsveranderingen doen aanmeten en zijn nog op het ondergrondsche front werkzaam. Echter... juist dit zijn de menschen die ook voorheen als zoodanig hun sporen verdienden. Dus steeds dezelfden. Anderen deden eerst niets en denken aan zichzelf en dat alleen. Dit laatste deden ze ook voor uw brief. Het is dus mijn bedoeling niet om u hiervoor de schuld in de schoenen te schuiven, maar wel zullen zij in hun opvatting versterkt worden. Als het niet teveel gevraagd is, zou ik zeer gaarne zien, dat u de aldus gevestigde indruk bij een volgende gelegenheid wilde herzien of ongedaan maken.

Los van het vorenstaande, althans niet in direct verband daarmede, moge ik nog opmerken, dat het zeer jammer is, dat u persoonlijk niet van meer nabij de gang van zaken op uw gemeentehuis kunt volgen. Ik ga namelijk van deze veronderstelling uit, aan de hand van de door mij opgevangen geruchten. Deze geruchten zijn zeer talrijk en het is daarom niet wel doenlijk ze in een kort bestek te behandelen. Voor mij komen ze in hoofdzaak hierop neer, dat u zelf een minder juiste indruk hebt gekregen van de "goede en minder goede" vertegenwoordigers van bepaalde strevingen in uw gemeente. Ik geef toe, het zijn geruchten, maar van de anderen kant zijn de rapporteurs niet allemaal onbevoegd. Het spijt mij zeer, dat ik geen namen kan noemen, maar wellicht doet zich daartoe in de toekomst nog eens de gelegenheid voor. Het schijnt dat u door de omstandigheden bepaalde functionarissen minder en andere zeer waardeert. De vraag is voor mij of niet juist deze omstandigheden oorzaak zijn, dat een verkeerde kijk op de menschen ontstaat.

Het zal u ontegenzeggelijk benieuwen wie er zoo brutaal is aldus op uw brief te reageren.

Mijn naam, waarvan ik u de initialen met plaatsletter geef (B.A.R.)*, kan de bezorger van dezen brief u naar alle waarschijnlijkheid wel zeggen. Vermoedelijk zegt u dat nog niet veel. Daarom moge ik tenslotte opmerken, dat de tegenwoordige omstandigheden "lagere goden" dikwijls plichten doet zien die de hogere soort liever niet ziet of voorgeeft niet te zien.

U houdt mij tengoede, dat daarvoor ik en anderen met mij wel eens kregel en inderdaad brutaal worden, als zijnde dat de enige manier om onze opgekropte gevoelens te luchten. Het zal u namelijk even goed als mij bekend zijn, wat voor on-Nederlandse houding het merendeel van uw collega's tot op heden, althans in deze omgeving, heeft gedemonstreerd. Op mijn beurt ben ik er van overtuigd, dat verschillende van hen reeds een min of meer toepasselijke speech op de Koningin en het Vaderland hebben gecomponeerd. (in alle stilte).

Dat zou allemaal niets zijn als wij de zekerheid hadden dat ook wij terzijnertijd nog in leven waren om dergelijke "feesten" met onze tegenwoordigheid op te luisteren.

Ik wensch u van harte sterkte in de ballingschap en spreek den wensch uit, dat die ballingschap verder van korte duur moge zijn. Wees er van overtuigd, dat wij met u meeleven, dat niet beter meenen te kunnen doen dan door ons geheel en ten volle in te zetten voor de goede zaak, zulks niet tegenstaande het volledig ontbreken van eenig "goed voorbeeld"van de bovenbedoelde "hoogere goden".

*Ben Arts Ravenstein Deze brief werd inderdaad bezorgd. Er werd nimmer antwoord op ontvangen.

Hein (de Leeuw) ofwel Ben Arts was gemeentesecretaris in Ravenstein.

The President
OF THE UNITED STATES OF AMERICA
has directed me to express to
BERNHARD W.J. ARTS
the gratitude and appreciation of the American people for gallant service in assisting the escape of Allied soldiers from the enemy

DWIGHT D. EISENHOWER
General of the Army
Commanding General United States Forces European Theater

Bernard W.J. Arts, in uniform als eerste luitenant van de stoottroepen in bevrijd Zuid-Nederland.

Achteraf, na jarenlange bevrijding, moet worden gesteld, dat deze brief inderdaad "kwaad" is en aldus kan worden opgevat, niettegenstaande de waardering die we hadden voor het voorbeeld dat de burgemeester de Bourbon door zijn duiken aan zijn collega's had gegeven. Ook spreekt uit de brief het verlangen om "de bevrijding mee te maken". Ook toen al, met het oog op de komende "zuiveringen".

De bevrijding hebben we gehad, de zuivering ook en thans kunnen we dus constateren, dat niet alle verwachtingen zoals ook in deze brief doorschemeren, zijn uitgekomen. Dat zij zo.

Omstreeks Pasen van hetzelfde jaar, gebeurde er nog iets anders. Hein zat te werken, (misschien wel aan een antwoord op de bovenstaande Paasbrief), toen hij bezoek kreeg van Hugo. Terloops vertelde de laatste, dat een van de twee onderduikers, die tegelijk met Ed en Wim in Berghem waren gearresteerd, was ontsnapt.

Dat was in het kort zo gegaan:
Ze werden per trein vervoerd onder bewaking van een marechaussee en deze had de knaap de gelegenheid gegeven uit de trein te springen, toen er door bepaalde omstandigheden even zeer langzaam werd gereden. In al zijn eenvoud klonk het verhaal erg ongeloofwaardig. Hugo hield echter strak vol, dat het feit aldus was geschied. Hij wist dat zeker want betrokkene had zich als duiker gemeld bij de broer van Hugo, die kapelaan was. Toen hij dat verteld had, was niet alleen de belangstelling maar ook de argwaan gewekt. Eigenaardig was immers, dat die wildvreemde knaap heel eenvoudig naar die kapelaan was komen lopen om te vragen hem onderdak te brengen en dat met dat verhaal van die ontsnapping. Hoe wist hij, dat die kapelaan onderduikers hielp. De kapelaan was in Ravenstein op vakantie en direct werd hij bezocht.

Al pratende moest de Kapelaan toegeven, dat er verdachte omstandigheden waren en toen hij verder ging nadenken, kwamen er almaar meer aanwijzigingen, dat we hier met een provocateur te maken hadden. De jongeman had zich namelijk niet alleen met dat onnozele verhaaltje gemeld, maar hij had tevens terloops gevraagd hem onder te brengen op een adres, waar enige dagen tevoren een van de grote leiders van de Limburgse L.O. onderdak was geweest. De Kapelaan weet het aan het feit dat hij zo vlak voor zijn vakantie te veel haast had gehad en daarom niet te diep over alles had nagedacht, anders had ook zijn argwaan gewekt moeten zijn. Hoe dan ook, het leek zeer gewenst meer van de knaap te weten. Was hij fout, dan moest er iets gebeuren, was hij niet fout, dan was hij van veel belang, omdat hij immers tegelijk met Ed en Wim was gearresteerd en dus over die arrestatie, het verhoor en de verdere bijzonderheden daaromtrent, meer moest kunnen vertellen wat voor ons ook van belang was. Immers, bij arrestatie van Ed en Wim waren op hen bezwarende bescheiden, (inlegvellen voor stamkaarten) en papieren aantekeningen gevonden en het was van zeer veel belang, ook voor ons, te weten hoe de SD daarop had gereageerd.

Zo spoedig mogelijk werd een nader onderzoek ingesteld en daaruit kwam onomstotelijk vast te staan, dat de knaap als provocateur op het spoor was gezet van Kapelaan van Hoeckel. Er moesten dus maatregelen worden genomen.

Van alles werd overwogen, maar de enige weg was liquidatie om verder onheil te voorkomen.

Natuurlijk werd het geval omstandig besproken en op advies van Jan van Rosendaal zouden we eerst nog voor alle zekerheid de mening vragen van Kapelaan van Hoeckel, als zijnde de man die én voor zichzelf én voor zijn gearresteerde broer en familie, bij eventuele liquidatie de meest nadelige gevolgen had te duchten.

Dat gebeurde. Hein en Jan gingen naar Leende en brachten Piet op de hoogte. De tijd drong, want de provocatie stond vast en kon elke dag bijvoorbeeld voor de Kapelaan en de organisatie aldaar funeste gevolgen hebben.

Kapelaan Van Hoeckel adviseerde de gewenste maatregelen te nemen, al realiseerde hij zich volkomen, dat een en ander voor zijn broer wel zeer ernstige gevolgen kon hebben. Immers mede naar aanleiding van diens arrestatie was de provocateur op het spoor van de Kapelaan gezet.

Liquidatie zou redelijkerwijs op rekening van de Kapelaan of zijn organisatie geschoven worden. In het belang van de goede zaak moest echter dat wat het zwaarste was, ook het zwaarste wegen.

Intussen van Dirk voor nadere uitwerking en contact met Alfons en de zijnen gezorgd.

Verder was afgesproken, dat, mocht onverhoopt door enige oorzaak de medewerking niet kunnen worden verleend, we zelf zouden gaan. Alfons, Nico en Pieter kwamen echter op tijd en met plaatselijke medewerking ging het geval door.

Tevoren werd nog vastgesteld, dat betrokkene inderdaad provocateur was, niet alleen werden op hem brieven voor SD- er Hendriks gevonden, maar ook legde hij nog een volledige bekentenis af. Hij was provocateur geweest te Berghem en nu voor hetzelfde doel ingezet.

Eigenaardig is wel, dat de SD, die toch wist, dat betrokkene ter plaatse was uitgezet, en die bovendien korte tijd daarna op een afgesproken plaats in Den Bosch een onderhoud met hem zou hebben, nooit enige maatregelen schijnt te hebben genomen om te onderzoeken, waar hij gebleven was, terwijl toch voor hen het vermoeden voor de hand lag dat hun V-man (Vertrouwensman, iemand die voor de Duitsers werkte red.) was opgeruimd en zij het adres van de Kapelaan en andere adressen, bijvoorbeeld zijn duikadres wisten.

In ieder geval, we hebben er nooit meer iets van gehoord.

Ich ernenne — Ik benoem

Herrn H. Apeldoorn

zum Bürgermeister in Oss
Diese Urkunde vollziehe ich in der Erwartung, dass der Ernannte getreu seinem Diensteide seine Amtspflichten gewissenhaft erfüllt und das Vertrauen rechtfertigt, das ihm durch diese Ernennung bewiesen wird.

tot Burgemeester van Oss
Deze akte wordt door mij geteekend in de verwachting, dat de benoemde, in trouw aan zijn diensteed, zijne ambtelijke plichten nauwgezet zal vervullen en het vertrouwen, dat blijkens deze benoeming in hem wordt gesteld, niet zal beschamen.

Den Haag, den 29. Februar 1944.
's-Gravenhage, 29 Februari 1944.

Der Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete
De Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied
Der Generalkommissar für Verwaltung und Justiz
De Commissaris-generaal voor Bestuur en Justitie

Benoemingsaffiche van Burgemeester Apeldoorn in Oss

Alfons en Nico zijn gesneuveld voor andere zaken en in andere omstandigheden.

Dat wij ook niet over geluk te klagen hadden, wordt nog eens duidelijk uit het geval van Burgemeester Linders.

Deze zwierf geregeld in de buurt, zoals reeds is vermeld bij het onderhoud, dat waarnemend Burgemeester Wijnhoven met hem had.

Op de avond van 9 mei 1944 kwam hij op bezoek bij Notaris Schellekens te Schaijk. Door toevallige omstandigheden was Hein nog even tevoren daar geweest voor "zaken"en ook Dirk moest op dit adres zijn voor zijn specialiteit, het maken van foto's voor onderduikers. Dirk verzorgde namelijk mede die afdeling voor pasfoto's voor de valse en minder valse PB's.

Die dag was Linders op zijn omzwervingen in de buurt van Grave door de politie aangehouden. Hem werd naar het PB gevraagd en hij had even getwijfeld of hij zijn vals of zijn goede PB moest laten zien. Dat was bij controles wel veel-al het kardinale punt. Denkende dat de controlerende politieman hem toch kende, vanwege een bekeuring voor het rijden op de weg met een rijwiel, liet hij zijn goede PB zien.

Vermoedelijk is dit geval doorgegeven. In ieder geval, toen Linders enige tijd bij Notaris Schellekens was, kwam er plotseling SD op bezoek. Linders wist niet beter te doen, er bleef geen andere uitweg, dan zich achter de gordijnen van de parte-brisee te verschuilen. Mede door tegenwoordigheid van geest van de bewoners, konden verdere sporen van aanwezig bezoek zoveel mogelijk worden weggewerkt, al bleef daartoe al zeer weinig tijd.

Men heeft daar een benauwde tijd beleefd, want de heren bleven tamelijk lang, doorzochten het gehele huis, terwijl er een in de kamer bleef, waar Linders vlakbij achter de gordijnen stond. Natuurlijk werd naar hem gevraagd en hij dacht ieder ogenblik dat "zijn rijk uit zou zijn". Zijn vrouw lag rustig te bed boven zonder dat de SD haar bemerkt heeft. Gelukkig vertrok de SD zonder resultaat.Vroeg in de morgen van 10 mei vluchtte Linders in allerijl met zijn vrouw naar Vierlingsbeek.

Twee dagen daarna gingen Brord en Gijs naar Vierlingsbeek, teneinde Linders aldaar te spreken. De talrijke familie werd afgegaan, doch nergens kwamen zij iets te weten en overal deed men even geheimzinnig. Niets en niemand werd vertrouwd en men was blij, dat zij weer uit Vierlingsbeek vertrokken. Bij latere informatie bleek, dat de SD juist in die nacht tevoren in Vierlingsbeek naar Linders gezocht had, die juist tevoren was vertrokken bij een oude oom en tante. Deze oudjes werden des nachts uit bed gehaald en nadat het gehele huis doorzocht was, werden zij met de revolver bedreigd. Zij moesten zeggen waar Linders gebleven was en of hij in hun huis was

Installatie van NSB Burgemeester Apeldoorn. Op de achtergrond de portretten van Adolf Hitler links, Anton Mussert rechts *© foto stadsarchief Oss*

Gebruikte persoonsbewijzen van burgemeester Linders

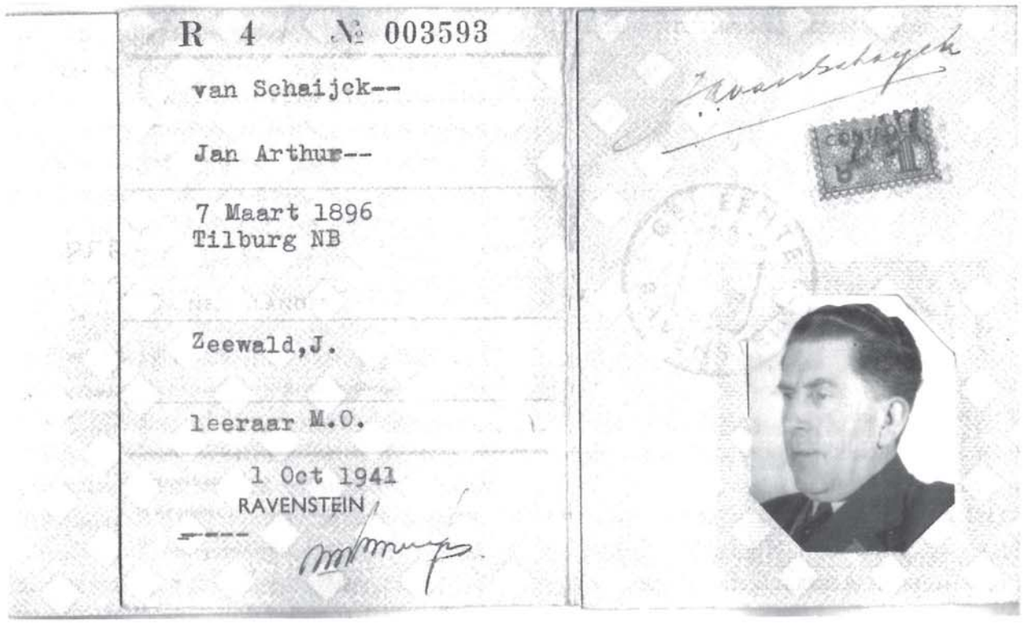

R 4 № 003593
van Schaijck--
Jan Arthur--
7 Maart 1896
Tilburg NB
Zeewald,J.
leeraar M.O.
1 Oct 1941
RAVENSTEIN

Het valse...

B 41 № 001023
Linders--
Johannes Antonius--
10 Mei 1899
Vierlingsbeek NB
Smals,Johanna--
Burgemeester.
1 Oktober 1941.
BERGHEM

of het goede!

geweest. Deze oude mensen hebben zich echter kranig gehouden en niets verteld. De schrik zat er bij de familie wel in! Geen wonder dat zij zo voorzichtig was. Intussen had het er wel de schijn van, dat Linders speciaal gevolgd werd, dus oppassen was geboden. Hiermede werd de eerste tijd ook wel rekening gehouden.

Na de bevrijding is nog wel nasporing gedaan naar het geval Schaijk. Men kon echter geen positieve aanwijzingen doen, teneinde deze kwestie aan de rechtspraak voor te leggen.

Men had een vermoeden, onder andere tegen Wagemans, doch het is uit niets gebleken, dat hij hierin de hand gehad heeft. In elk geval kan het niet anders of hierin heeft verraad geschuild met gelukkig geen ernstige gevolgen.

Op 22 mei 1944 vertrok Hein van de secretarie van Ravenstein. Hij dook onder omdat hij het niet eens was met de gang van zaken ter secretarie. Na velerlei overwegingen was men daar namelijk tenslotte overgegaan tot het aanwijzen van inwoners voor werk op de Duitse vliegvelden.(Keent).
De Burgemeester wilde aanvankelijk niet aanwijzen. Zeer tijdig tevoren besprak hij deze aangelegenheid reeds met Hein en hij was toen van plan ontslag te vragen, wat hij ook heeft gedaan. Toen was er nog niets te doen. In Den Bosch ried men hem aan af te wachten en het ontslag ging niet door. Toen het op aanwijzen aankwam was zijn fiere houding verdwenen.

In plaats van ontslag en vertrekken zocht hij zijn heil in ziekteverlof en liet hij zodoende de vuile was aan een ander, (de loco burgemeester, wethouder die zelf de draagwijdte van zijn handelingen niet snapte) over.

Daarbij kwam dat de Burgemeester nog tevoren van die loco burgemeester de garantie vroeg, dat deze na zijn vertrek in ieder geval zou aanwijzen, want anders snapten de Duitsers immers dat het ziekteverlof van hem camouflage was. Na die garantie vertrok hij.

De gemeente moest maar zien. De ambtenaren, Hein en zijn collega's, hebben hen tevoren nadrukkelijk op het onvaderlandse van zijn houding gewezen, maar het mocht niet baten. Ook de loco burgemeester en de secretaris, die beiden geen kwaad in aanwijzen beweerden te zien, hebben zij gezegd wat ze ervan dachten. Ze dreigden allen te vertrekken, maar tenslotte was het alleen Hein die in feite ook ging. De anderen bleven aarzelen en overwegen, tot in den treuren. Uit die aarzeling staat intussen wel vast, dat zij zich wat minder prettig voelden.

Al spoedig na zijn onderduiken kreeg Hein, die zijn werkzaamheid vanuit Megen voortzette (hij had nu alle tijd beschikbaar voor illegaal werk en dat bleek met de "uitbreidingen" op velerlei terrein zeer nodig), een verzoek tot een bespreking met G. Jaspers uit Ravenstein. Deze vertelde hem toen het onderhoud plaatsvond, dat hij hem de waarderende groeten moest doen van de DC van de OD. Deze geheimzinnige letters betekenden District Commandant van de Ordedienst. De districtscommandant vond echter dat Hein intussen wel genoeg illegaal werk had gedaan en verbood hem dit verder nog te doen. Hein moest zich geheel ter beschikking houden van de OD, die in de naaste toekomst voor haar bestuurstaak geroepen zou worden. Allereerst overheerste bij Hein de verbazing, want in de organisatie van de OD ging het terecht met de nodige voorzichtigheid toe en kende men alleen zijn naaste hogere en naaste lagere man. Tevens was voor Hein Jan Cox uit Oss de enige koerier (Gijs in Berghem was zijn hogere man) en Jaspers was een onbekendheid. Hein kreeg al spoedig in de gaten dat de districtscommandant niemand anders was dan de Heer L de Bourbon de ondergedoken burgemeester van Oss. Hein bleef op de vlakte en rapporteerde het gehele geval zo spoedig mogelijk. Ook werd nog medegedeeld dat er "iemand bij Hein zou komen om voorstellen te doen met betrekking tot de samenwerking tussen O.D. en L.O. op

voorwaarde dat met Jan van Rosendaal zou worden gebroken". Dat ging wel heel erg ver. Het rapport was dan ook minder tam. De bedoelingen die bij bepaalde heren voorzat, namelijk om in het zicht van de bevrijding illegaal te worden werd wel erg duidelijk.

Het duiken van Hein kwam in zoverre goed van pas, dat hij meer tijd kreeg en dat was zeer nodig. Ook Dirk kwam naar Megen en dat werd het hoofdkwartier van waar uit voortdurend contact en samenwerking werd onderhouden met Gijs, die, met gezin, vlak in de buurt van Ravenstein rondzwierf. Gijs werd nog verblijd met de geboorte van zijn derde zoon, die in Ravenstein als duikelaar het levenslicht aanschouwde. Onder de goede zorgen van de zusters uit het klooster Nazareth kwam hij ter wereld. In datzelfde klooster werd om die tijd nog een Jodinnetje geboren van een echtpaar dat ook in Ravenstein, in Dieden, op het speciale "Jodenadres"bij Frans Wijnakker was ondergebracht.
Op 3 juni 1944 werd Wagemans officieel als

N.S.B. Burgemeester Wagemans, hier als gildekoning van Beers

burgemeester van Berghem geïnstalleerd en hij liet zich in zijn dreigementen naar aanleiding van de aanslag op zijn "kameraad" die nacht tevoren, niet onbetuigd.

Voor Uw blijken van belangstelling, mij betoond bij gelegenheid van mijn benoeming en installatie als burgemeester van Oss, betuig ik U mijn hartelijke erkentelijkheid.

De Burgemeester van Oss,
H. APELDOORN

Oss, Mei 1944.

Nadat Louis de Bourbon was ondergedoken werd NSB-er Herman Apeldoorn Burgemeester van Oss
© foto stadsarchief Oss

Later kwam daaruit voort de fietsverordening en de verordening van zoengelden.

Zoals reeds terloops opgemerkt, zorgde de ondergedoken kapelaan van Hoeckel voor allerlei werkjes. Zo was er het plan tot liquidatie van een Jodenechtpaar, dat als verraderlijk bekend werd in Liessel en later het "wapenarsenaal"in Leende.

Het eerste geval wat voor Dirk en Hein was bedoeld ging tenslotte niet door, omdat er een andere oplossing was gevonden.

De wapens in Leende moesten worden gehaald, want wapens waren kostbaar en "gezocht" bezit.

De moeilijkheid was het vervoer. Het betrof een afstand van 80 kilometer. Hein en Dirk gingen op stap met Naat als chauffeur. De wagen van Naat was natuurlijk voorzien van een gasgenerator en in verband daarmee had de kap van de wagen een verhoging met een zeil. Er bestond geen andere mogelijkheid dan de wapens waaronder 5 geweren, plusminus 2000 geweerpatronen, onderdelen van mitrailleurs en trommels onder dat zeil te vervoeren, dus bovenop de wagen. Verdere camouflage dan dat zeil was ook niet mogelijk, dus de vervoerders hadden een spannende terugtocht, gelukkig zonder enige controle. Het geval werd opgeborgen onder de vloer van het voormalige gemeentehuis te Herpen.

In deze tijd werd nader contact gezocht met de Margriet KP te den Bosch voor liquidatie in de omgeving.

Op 8 juni werden onze gelederen wel zeer gedund door het vertrek van Jan van Rosendaal met zijn staf van "medewerkers"van de distributiedienst te Oss. De pesterijen van van Apeldoorn liepen te ver, het was voor de groep niet langer te harden. Uit die tijd dateert nog het geval van de politieagent Piet Deijne, die weigerde de NSB burgemeester te groeten, en nog net op tijd door ons elders kon worden "ondergebracht". Hij kwam in Oijen terecht, waar de Paters van Scheut midden in het werk zaten. Pater van de Brink werd nog gearresteerd en later onbegrijpelijkerwijs losgelaten. Wij dachten aan provocatie. Ondermeer zat in Oijen een Pater van de Trappisten uit Tegelen, die in verband met het feit dat hij Duitser van origine was, koerier was geweest van het hoofdkwartier van Cristiansen en als zodanig heel Europa doorgereisd had. Hij verschafte ons zeer waardevolle inlichtingen omtrent stellingen, versterkingen enzovoort.

De verhouding met de NSB, -er burgemeester van Apeldoorn was echter zo onmogelijk geworden, dat er niets anders opzat dan te vertrekken. Met Jan van Rosendaal vertrok het grootste gedeelte van zijn medewerkers; medewerkers niet alleen voor de distributiedienst, maar ook medewerkers bij de illegaliteit.

De directe aanleiding was de tewerkstelling bij het werk op de vliegvelden.
Door dit duiken verloren we niet alleen een belangrijk aantal medewerkers, maar ook veel "distributiemogelijkheden".

Het werk werd dus om velerlei redenen drukker voor de overblijvende. Op het vertrek reageerde van Apeldoorn met de arrestatie van de echtgenoten van van Rosendaal, van der Heijden en anderen. De dreigingen voor verdere arrestaties bleven aanwezig.

Hierbij speelden de hoofdagent Keultjes en aartsverrader Stan van de Wielen hun minder fraaie rollen.

Van de onderduikers werden de naaste familieleden uit de huizen verwijderd en alle meubilair enzovoort in beslag genomen.

Die Stan van de Wielen was toch een grote last. Het werd door Hein persoonlijk geconstateerd, dat hij aan de controle van het station te Oss stond om met assistentie van de landwacht geschikte personen voor de Duitse arbeidsdienst op te pikken.

Er moest in Oss iets gebeuren, want de werkzaamheden werden door arrestatie van de familieleden der onderduikers en verdere maatregelen ernstig belemmerd. In Oss was veel te doen, we konden er niet wegblijven en het moest dan hard tegen hard gaan.

Ook de agent van politie Piet Deijnen, die weigerde de NSB burgemeester te groeten, moest onderduiken.

Pater van de Brink uit Oijen werd enige tijd later door de S.D. gearresteerd en naar den Bosch overgebracht voor een verhoor. Niettegenstaande het feit, dat men bij huiszoeking allerlei illegale blaadjes op zijn kamer vond, werd hij na korte tijd weer losgelaten.

Wij wantrouwden die grootmoedigheid zeer, want wij vreesden, dat dit wel met bepaalde bedoelingen was. Pater van de Brink hield zich wijselijk enige tijd kalm. In deze tijd werden de contacten met de K.P. Margriet in den Bosch verstevigd om tot de nodige liquidaties in Oss en omgeving te komen. Er werden allerlei plannen geopperd en bezien.

Zo zou Wagemans, NSB-burgemeester van Berghem, geliquideerd worden, door aan zijn huis te bellen, hem even naar buiten te lokken om hem met een geweer, uit Leende, van behoorlijke afstand neer te leggen. Verder bestond een plan hem "te behandelen" als hij 's middags van het gemeentehuis kwam. De moeilijkheid was dat van de uitvoerenden allen Hein persoonlijk kenden en ook in Berghem was Hein "te goed" bekend. De inlichtingen uit Berghem kwamen van Kees, die zich na vertrek van Gijs daar had gevestigd, maar vooral van Bobby, die bij bakker van Gendt werkte en van Frans Brands, de koster en medewerker van kapelaan van Hoeckel.

Op een gegeven ogenblik kwam bericht, dat Wagemans naar den Bosch was. Hij was daar kringleider van de NSB. Zeer waarschijnlijk zou hij met de trein van zeven uur terugkomen.

Van de K.P. Margriet waren, voor eventualiteiten, Bart en Stefke te Megen aanwezig. Direct werd besloten dat Hein, Bart en Stefke het geval op zouden knappen. Ze zouden naar Berghem gaan en plaats nemen in de waranda van café den Brok. De bekendheid van Hein te Berghem moest nu eenmaal als risico worden genomen. Wel zouden ze apart gaan om "voor later"de aandacht zoveel doenlijk van Hein af te leiden. Hein zou eerst naar die waranda in dat café gaan en als toevallige andere bezoekers zouden Stefke en Bart aan een andere tafel plaatsnemen. Hein zou zo gaan zitten, dat hij uitzicht had op de bocht in de weg bij het gemeentehuis waar Wagemans per fiets door zou komen. Als de "gegadigde"verscheen zou Hein zeer langzaam en nadrukkelijk zijn glas bier opnemen en voor de anderen verstaanbaar zeggen, dat hij weg moest.

Bart en Stefke zouden dan weten wie ze hebben moesten en de aangewezen achterop fietsen en voor zijn huis neerknallen.

Hein zou hun vervolgens de terugweg naar den Bosch door de Herpense bossen wijzen.

Zo gezegd, zo gedaan. Hein zat nauwelijks of den Brok zelf kwam met hem praten over allerlei, maar vooral over zijn eigen teelttabak, die Hein in ieder geval moest gaan zien in zijn tuin achter zijn huis. Dat was pijnlijk want Hein zei geen tijd te hebben, maar bleef toch maar zitten.

Even later kwamen twee leden van het Berghems politiekorps voorbij fietsen om, naar later bleek, zich precies te posteren voor het huis van Wagemans.

De tijd verstreek, maar wie er al kwam, geen Wagemans. Toen verscheen een frater waar

Hein een gesprek mee aanknoopte en waaruit bleek, dat die met de bewuste trein uit den Bosch in Oss was gearriveerd en ook met de fiets naar Berghem was gekomen.

De stemming steeg, maar steeds geen Wagemans, en toen tenslotte kon worden aangenomen, dat hij niet zou komen, gaf Hein een teken om op te stappen. Hij rekende af en vertrok richting het huis van Wagemans waar hij de politie zag staan. Net alsof er op "iets"werd gewacht. Hein reed door en keek eens om, maar geen Bart en geen Stefke. Hein reed, zeer verdacht voor de politie, terug en toen bleek, dat de fiets van Stefke met een slappe band op hem (Wagemans) had staan wachten. Dus zou betrokkene inderdaad verschenen zijn dan zou die band een groot handicap geweest zijn om niet te spreken van de aanwezigheid van de politie op het "trefpunt".

Of hij (Wagemans) door de duvel beschermd werd. En zo ging het vaak. Neem het geval van de leider van de landwacht in Oss: Van Kessel uit Heesch. Die was portier bij Hartog, maar wat erger was, hij vervulde de taak van leider van de landwacht. Als zodanig was hij zeer actief. Hij moest eraan en met Dirk, de enige die hem kende, maar die in Oss en bij van Kessel ook zeer bekend was, hebben respectievelijk Bart en Stefke of Henk uit den Bosch wekenlang elke dag op hem geloerd. Het was namelijk bekend, dat hij elke morgen op de zelfde tijd naar zijn portierswerk ging en 's avonds daarvan terugkwam. Hij volgde dan per fiets de Heescheweg, maar ging even voor het kruispunt rechtsaf door een stille weg aan weerszijden begroeid met bossen. Ideale plaats. Wekenlang gepost en gewacht. Dirk zag allerlei mensen, zelfs (te) veel bekenden, maar kameraad van Kessel verscheen niet. Tenslotte werd het posten opgegeven en... twee dagen later kwam uit Oss bericht dat hij weer elke dag op de bepaalde tijd te "bewonderen" was.

Geen resultaat, wel spanning.
Nog eens werd Wagemans "geprobeerd", hij werd steeds gevaarlijker. Schreef, naar later bleek, een rapport over Piet Meulemans, arresteerde Wijnakker uit Haren en enige onderduikers, die prompt aan de SD werden uitgeleverd. Verder zat hij volgens ons achter Linders heen en Gijs was op een duikplaats in Deursen al eens tegen de satelliet van Wagemans, een landwachter aangelopen.
Weer geen resultaat.

Op onze beurt hadden wij ook niet over geluk te klagen.
Zo bijvoorbeeld, na een "vergadering"in Herpen, waar Hein, Dirk, Hugo, Kees en Wim aanwezig waren. Door omstandigheden was er veel materiaal aanwezig en dat zouden Dirk en Hein voor het merendeel mee naar Megen moest nemen. Er waren revolvers, bonkaarten en illegale blaadjes. De laatste vers van de trein gehaald van ons Utrechtse contact. Dit was het blad "Ons Volk". Afspraak was: iemand stapte in Ravenstein uit de trein en zette een koffer op het perron.

Tegen dat de trein weer vertrok stapte hij op een andere plaats weer in en vertrok. Hein of Dirk pikten de koffer op en wandelden weg. Riskant was de Duitse stationwacht, maar het is steeds gelukt. Het was een grote koffer, steeds hetzelfde dat langs andere weg weer naar Utrecht terugging. Er konden zeer veel blaadjes in. Op die vergadering waren er dan ook zoveel, dat ze niet in de fietstassen van Hein en Dirk konden, terwijl die tassen van Dirk toch groot waren. Dirk bond zijn stapel achter op zijn bagagedrager. Verder was er een zeer aanzienlijke hoeveelheid chloroform in flessen en ampullen, die door de koeriersters Walda en Doet vanuit allerlei streken van ons land waren verzameld. Maar vooral uit Tilburg waar Piet van Dijk ervoor had gezorgd. Het spul was bestemd voor Nijmegen waar Kees, van Maas en Waal, er bepaalde bedoelingen in de richting van de landwacht mee had.

In ieder geval, dat alles moest mee en omdat de vergadering zolang had geduurd, kregen Hein en Dirk haast, want ze moesten voor spertijd

De aankondiging per brief van de vordering van fietsen met luchtbanden

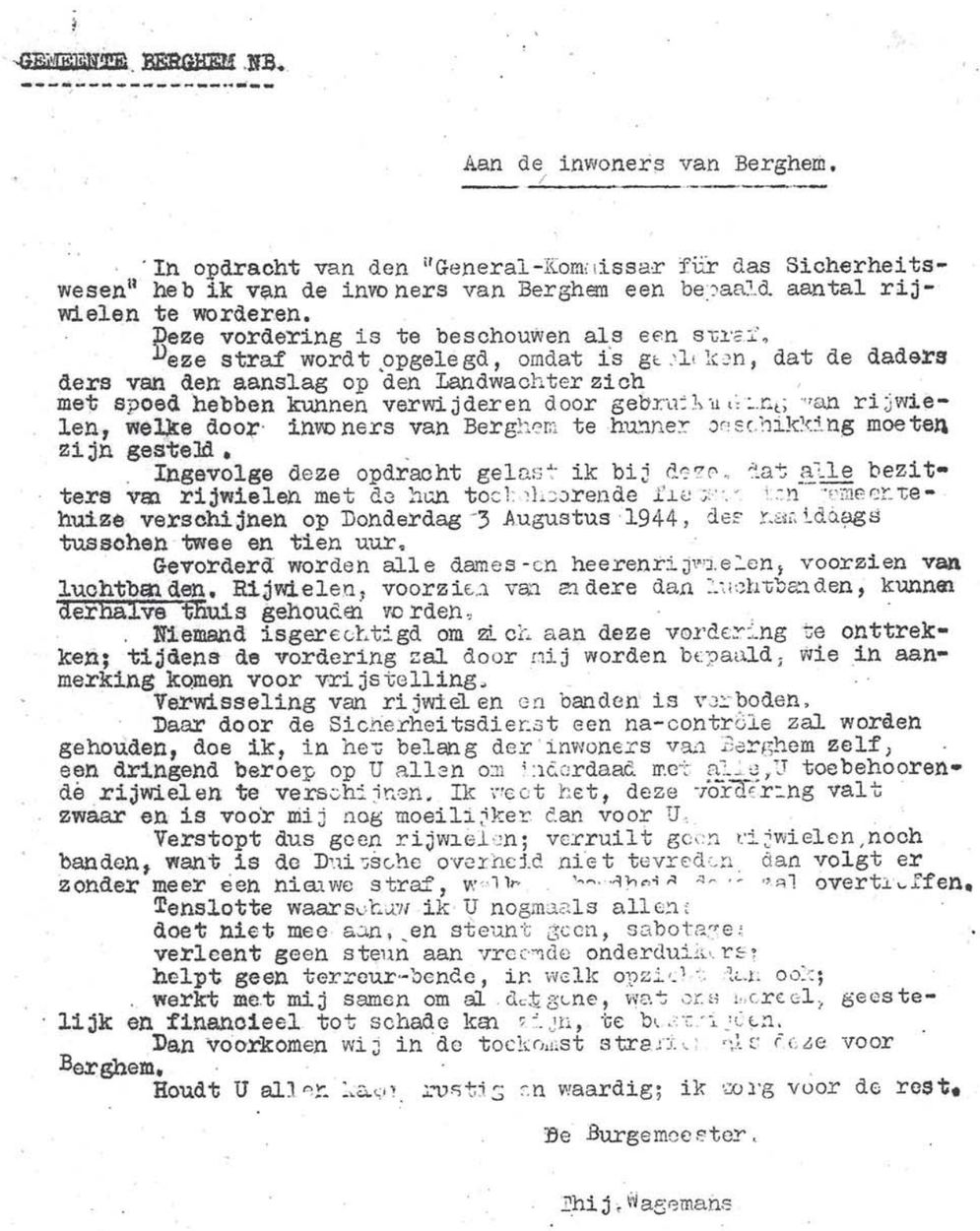

GEMEENTE BERGHEM NB.

Aan de inwoners van Berghem.

In opdracht van den "General-Kommissar für das Sicherheitswesen" heb ik van de inwoners van Berghem een bepaald aantal rijwielen te worderen.
Deze vordering is te beschouwen als een straf.
Deze straf wordt opgelegd, omdat is gebleken, dat de daders ders van den aanslag op den Landwachter zich met spoed hebben kunnen verwijderen door gebruikmaking van rijwielen, welke door inwoners van Berghem te hunner beschikking moeten zijn gesteld.
Ingevolge deze opdracht gelast ik bij deze, dat alle bezitters van rijwielen met de hun toebehoorende fietsen van heden tot morgen te huize verschijnen op Donderdag 3 Augustus 1944, des namiddags tusschen twee en tien uur.
Gevorderd worden alle dames-en heerenrijwielen, voorzien van luchtbanden. Rijwielen, voorzien van andere dan luchtbanden, kunnen derhalve thuis gehouden worden.
Niemand isgerechtigd om zich aan deze vordering te onttrekken; tijdens de vordering zal door mij worden bepaald, wie in aanmerking komen voor vrijstelling.
Verwisseling van rijwielen en banden is verboden.
Daar door de Sicherheitsdienst een na-controle zal worden gehouden, doe ik, in het belang der inwoners van Berghem zelf, een dringend beroep op U allen om inderdaad met alle U toebehorende rijwielen te verschijnen. Ik weet het, deze vordering valt zwaar en is voor mij nog moeilijker dan voor U.
Verstopt dus geen rijwielen; verruilt geen rijwielen,noch banden, want is de Duitsche overheid niet tevreden, dan volgt er zonder meer een nieuwe straf, welke [illegible] zal overtreffen.
Tenslotte waarschuw ik U nogmaals allen:
doet niet mee aan, en steunt geen, sabotage;
verleent geen steun aan vreemde onderduikers;
helpt geen terreur-bende, in welk opzicht dan ook;
werkt met mij samen om al datgene, wat ons moreel, geestelijk en financieel tot schade kan zijn, te bestrijden.
Dan voorkomen wij in de toekomst straffen als deze voor Berghem.
Houdt U allen kalm, rustig en waardig; ik zorg voor de rest.

De Burgemeester.

Thij.Wagemans

© foto stadsarchief Oss

nog naar Megen en Hein moest ook nog naar Oss. Dirk kon daar helemaal niet komen, om bij Miek , op wie na vertrek van Jan van Rosendaal en zijn collega's veel zorgen rustten, zo ook op tante Cor, ook nog spullen op te halen.

Ten slotte werd er gestart en met een behoorlijk vaartje gingen Hein en Dirk richting

Megen-Oss. Op de Koolwijk (Herpen) ploft de achterband van Hein, (o, die fietsbanden)! Spontaan besloten ze een fiets te lenen in de buurt, Hein was daar zeer goed bekend.

Dit lukte direct. Hein zou daarmee naar Oss gaan en rijdt vooruit, want Dirk moest moeizaam verder met de defecte fiets van Hein aan zijn handen en beide fietsen vol spullen.

Hij trapt "welgemoed" door Berghem en slaat rechtsaf naar Haren. In een der bochten van de Harense Steeg staan twee landwachters. Dirk rijdt "rustig" door, want hij kan niet anders. Met zijn twee fietsen was er gewoon geen keus. De schrik slaat hem om het hart, want de meeste landwachters uit Oss kennen hem als een ondergedoken ambtenaar.

Hij rijdt de twee landwachten voorbij en groet, iets bijzonders voor Dirk, want hij bekeek dergelijkheden niet zo vriendelijk. 'Men"laat hem rustig door tot opeens Dirk bemerkt, dat de "heren" die over hun fiets geleund stonden, opstapten en hem achterna komen. Wat Dirk dacht is niet te beschrijven. De landwachten komen naast hem rijden en vragen waar hij heen moet. "De Maas over", zegt Dirk.

"Waar hij vandaan komt?",
"Van Ravenstein", zegt Dirk.

Hij kan zondermeer doorrijden. Geen controle dus met de fietstassen van zijn twee fietsen vol "spullen' en zijn bekende Osse gezicht, enige camouflage, een pet in plaats van een ambtelijke hoed.

Geluk dus! Temeer als men bedenkt, dat later bleek, dat de landwacht rondom Berghem bezet hield om te controleren of er fietsen met luchtbanden werden uitgevoerd.

Als represaille voor de aanslag van enige tijd tevoren op een landwachter was besloten tot vordering van fietsen met luchtbanden en de NSB. veronderstelde terecht, dat luchtbandfietsen door de Berghemse inwoners in veiligheid zouden gebracht worden.

En Dirk had twee fietsen en vier luchtbanden, zij het dan ook, dat er een slap was. Verder een hoop illegale spullen en, voor de landwacht, een eerlijk gezicht, althans hij werd niet gecontroleerd, maar kwam met de schrik vrij.

Hij was bezorgd en benieuwd of ook Hein zoveel geluk zou hebben. Die had wel geen spullen meer bij zich, maar wel een fiets met luchtbanden en ook Hein was niet erg safe voor landwachtercontrole in de buurt.

Toen Hein maar steeds uitbleef en niet in Berghem verscheen, vreesde Dirk van alles.

Tenslotte komt lang na de spertijd Hein ter bestemder plaatse.
"Nee, hij had niets gezien".
"Waarom hij zolang was weggebleven"?
"Miek had zoveel dingen, er was van alles te doen".
Met frisse moed gingen we verder.

Zoals reeds gezegd kregen we in Oss het werk van Jan van Rosendaal en al zijn contacten over te nemen en dat waren er veel. Zo was behalve de koeriersdienst voor de persoonsbewijzen centrale Amsterdam, een speciale contactman aanwezig. Toentertijd was dat Jan de Lange, die later te Berghem werd gearresteerd en te Vught gefusilleerd.

Onze duikermedewerker Wim van Delden nam z'n taak over en vertrok in verband daarmee later naar Amsterdam, waar hij de hongerwinter meemaakte, toen wij reeds lang bevrijd waren.
Het werd eigenlijk veel te druk. Op een zeer mooie zondag vingen we drie piloten op, die over de Maas, tussen de spoorbrug en Batenburg waren opgevangen.

Een werd tijdelijk ondergebracht bij de Zusters te Ravenstein. De twee andere bij de dominee te Batenburg. De twee godsdiensten werkten wel samen, en wij hadden daarover geen klagen.

De man bij de zusters was geplaatst in de spreekkamer rechts van de toegangsdeur. De zusters waren niet erg "verlegen". Zij vonden de piloten wel interessant, hadden trouwens wel meer meegemaakt.

In hun huis werden duikertjes geboren, zowel Arisch en niet Arisch en zij herbergden Joden. Toch verschrokken zij een beetje, toen er plotseling een stel Moffen op hun voordeur aankwamen. De zusters lieten de "Herren"even wachten. De Engelse piloot kreeg een zuster als geleidster en wandelde "achteruit"naar hotel van Hall, op klaarlichte dag.

De zuster wachtte daar met "haar" piloot tot het sein 'alles veilig' haar bereikte en loodste toen haar beschermeling weer terug.

De dominee in Batenburg, Batavia zoals wij het noemden, deed ook zijn goed werk. Hij had reeds Joden geplaatst en herbergde zelf een Jodin, die zeer gevaarlijk was. Deze laatste werd op een winteravond per bus in Herpen gebracht door Huub (de Ridder). Hein stond te wachten met een 'mannelijk' en een 'vrouwelijke' fiets om voor doorvoer naar Batavia te zorgen.

Er waren, zoals gewoonlijk, enige zware koffers als bagage. Deze werden achterop de fiets van Hein gezet en de damesfiets werd zonder veel commentaar aan de Jodin aangeboden. Huub had zijn eigen fiets op de bus meegebracht en zou juist naar Oss terugfietsen, toen hij zowel als Hein in de gaten kregen, dat hun protegée, wel zeer onhandig in het donker met de damesfiets stond te manoeuvreren.

Op de verwonderde vraag van Hein of de dame kon fietsen, kwam de verbluffende opmerking: "Neen mijnheer, maar ik zal het wel even leren". Nou, daar zijn ze wijselijk maar niet op ingegaan.

De koffers gingen van de fiets van Hein naar die van Huub, die nog niet terug kon naar Oss, maar 'even mee moest' naar Batavia. De dame kwam in plaats van de koffers achter op de bagagedrager van Hein terecht, tenminste dat was de bedoeling, maar zij had ook die sensatie nog nimmer tevoren beleeft en slechts na veel experimenteren gelukte het haar 'geplaatst' te krijgen. Van schrik en zo hield zij Hein zozeer omkneld, dat deze jongeman het nog nooit tevoren zo warm (benauwd) heeft gehad en het was toch een vrij koude avond.

Men kwam zonder ongelukken bij Dominee Koper aan.

Dezelfde Dominee kreeg dan op die mooie zondag twee Engelsen uit hetzelfde vliegtuig dat nabij Leur-Hernen neerstortte, waarvan de zusters en Ravenstein er een hadden. Er moest een vastere woonplaats gezocht worden en die werd gevonden op de 'Vlerden' bij Leur.

Toen de Engelse gasten daar eenmaal waren, sloeg de overigens gastvrije bewoners zozeer de schrik om het hart, dat er toch maar weer een andere plaats gezocht moest worden.

Die werd gevonden bij Reijs in Demen en op een zeer vroege morgen gingen Kees, Hugo en Hein vanuit Brabant op stap om de heren 'over te halen'. Het verblijf te Leur was maar tijdelijk. Hoogstens een paar dagen. We meenden dat ook heus, maar konden toch niet verhinderen, dat het wat langer werd en hoe op de bepaalde boerderij in Maas en Waal de spanning steeg en de toestand, naar de boer vertelde, onhoudbaar werd. Van alle kanten dreigden gevaren en er moesten maatregelen genomen worden, plotseling, op zeer korte termijn om die drie Engelse piloten van die boerderij in veiligheid te brengen.

Zoals altijd, bleef ons tussen voorbereiding en uitvoering slechts weinig tijd. Kees, Hugo en Hein zouden de volgende dag om 4 uur 's morgens aan het veer te Batenburg zijn.

Daar zou een roeiboot klaar liggen waarover we vrijelijk konden beschikken, althans in de vroege morgenuren.

Eerlijk gezegd, twijfelden de anderen aan de aanwezigheid van die roeiboot en zij staken hun mening over de daaromtrent door Hugo gegeven garanties niet onder stoelen of banken. Hugo bleef, als steeds, optimist en nog horen we de trots in zijn stem toen we aan het veer gekomen, inderdaad de boot zagen liggen en hij met breed handgebaar alleen maar zei: "Organisatie, mijne heren". Na de zuchten van verlichting bleek echter de vreugde gauw bekoeld, want we zagen nergens roeispanen. Nog steeds optimistisch begon Hugo in de buurt te zoeken met minder vertrouwen door ons geholpen. Het hielp niets. We zochten de naaste omgeving af, liepen tot aan ons middel in het kletsnatte, ijskoude riet langs de Maas... niets! Na ruim een half uur met de moed der wanhoop gezocht te hebben, had Hugo succes. Voor in het water onder het riet geschoven, lagen de spanen. "Ik heb ze al!" riep Hugo en dat "al" hebben we hem heel lang kwalijk genomen.

We waren een kostbaar half uur kwijt. Zo hard we konden, roeiden we naar de overkant, daar de fietsen uit de boot en zo hard we konden verder. De boer zat in angst en spanning wegens de vertraging. De Tommies sliepen nog in het hooi. Ze werden gewekt en met de verhuizing in kennis gesteld. Zij vonden alles goed en verlieten zich helemaal op ons. Een hunner was nogal groot. Hij kreeg een fiets. De twee anderen vonden respectievelijk bij Kees en Hugo een plaats op de bagagedrager.

Kees had de kop met zijn beroemde grote versnelling. Hugo zat aan zijn wiel. En Hein deed intussen alle pogingen om de andere Tommie enige kijk te geven op een Hollandse fiets. De terugtraprem bleek een vrij ernstig bezwaar, en tenslotte lukte het, maar het ging nog kalm aan. De Navigator had blijkbaar in Edinburg weinig gepeddeld. In voorkomende gevallen greep hij naar de handremmen, die er niet waren en dacht op het nippertje pas aan de terugtraprem.

Toen Hein met de navigator aan de veerweg naar beneden ging, werden zij gadegeslagen door de twee andere Tommies en Hugo en Kees, die reeds in de boot waren. Wie beschrijft aller schrik, toen de navigator in volle vaart de veerweg afdaverde zonder blijkbaar te beseffen dat er nog steeds een terugtraprem aan zijn fiets zat. Van spanning dorst niemand iets te roepen of te zeggen. Ieder dacht, dat hij pardoes in de Maas zou verdwijnen. Net op het nippertje draaide hij voor het water om en kwam, hoe dan ook en wonder boven wonder, nog vrij behoorlijk tot stilstand. Later in rustiger omgeving vertelde hij natuurlijk, dat hij de stunt expres uitgehaald had. Alles kwam in de boot. Tot dan was alles uiteindelijk nog meegevallen.

Toen we midden op de Maas waren, verschenen aan de zuidzijde waar we naar toe gingen, twee boeren aan de Maas. Het transport van zes mensen, met vier fietsen en betrekkelijk rare kleding op zo'n vroeg uur, was voor die twee matineuze boeren natuurlijk ongewoon en om de aandacht af te leiden begon Hein, die voor in de boot stond, hen vanuit de boot toe te roepen. De gewone landelijk begroetingen, zoals; "jullie zijn ook vroeg op"enzovoort. We kwamen aan land. Hein sprong het eerst uit de boot en, wederom om de aandacht zoveel mogelijk af te leiden, gaf Hein aan de twee landslieden, ieder een fiets in de hand om "even vast te houden". Alle fietsen kwamen eruit en vervolgens de piloten. De navigator stapte aan land, onwennig en onhandig, schoof uit en met zijn ene been zeer behoorlijk onder water. Hij krabbelde overeind en liep op de boeren toe, gaf hen ieder op de beurt een hand onder hartelijk "How do you do?". Een en ander natuurlijk tot grote verbazing van de aangesprokenen en onder de stomste verbazing van de aanwezige "underground". Wij wisten niet beter te doen dan de boeren in hun verbazing te

laten, hen de fietsen uit de hand te grissen en zo vlug mogelijk uit hun gezichtsveld te verdwijnen.

Een einde verderop kwam onze reactie in een onbedaarlijk gelach. Eenmaal op de plaats van bestemming vertelde de navigator dat hij "vanzelfsprekend"uit de begroeting van Hein, uit het feit dat de boeren de fietsen uit de boot hadden aangenomen en vast hielden, had afgeleid dat ook zij tot de underground behoorden en ons kwamen afhalen.

Zo gek was dat eigenlijk niet eens. Eerst toen hij schone sokken aan had begon hij zijn nadere uiteenzetting over zijn prestaties op een Hollandse fiets. Ook deze Engelsen werden via Tilburg richting België naar Frankrijk gebracht om aldus te trachten Engeland te bereiken. In allerlei voorbereidingen en besprekingen zou deze tocht naar Tilburg doorgang vinden. Met veel moeite kregen we eindelijk een wagen. Het was een vierpersoons met gasgenerator. Ook zes personen, te weten, drie Engelsen, de chauffeur Tippy (De Vocht uit Ravenstein) en Hein en Kees als de begeleiders zouden erin gaan. De vlag die deze lading dekte was een briefje van dokter Sluyters, dat "H. van de Burgt", (Hein) direct per auto naar het ziekenhuis in Tilburg moest worden vervoerd. Er zat dan ook een Rode Kruis op de voorruit van de wagen. Zes "grote jongens"in dat vierpersoonswagentje was eigenlijk wel wat veel. De Engelsen zaten rustig achterin, in burger kleding en voorzien van een persoonsbewijs, echt-vals uit Amsterdam.

Hopelijk behoefden zij bij eventuele controles niet te praten. Dwars over hun knieën zat de lang niet kleine Kees, gebogen rug en hoofd tegen het dak. Voorin de chauffeur Tippy vol zorg over zijn generator, zijn banden en eventuele controle. Naast hem de zieke Hein voorzien van een pistool voor voorkomende gelegenheden. Wat er bij eventuele controle precies verteld of gedaan moest worden was zowat aan het toeval overgelaten. Er werd zeer vroeg gestart. Dat had zijn voor en zijn nadelen. Zo vroeg was het niet druk op de weg, maar wel opvallend. Tot den Bosch ging alles oké. We rookten Consi dat de damp er afvloog. De Engelsen wenden er zelfs aan.

Over de Oostwal in de Bosch zeilde Tippy met zijn vrachtje en een voor die gelegenheid vrolijk gezicht langs prikkeldraadversperringen met Duitsers als bewakers die alleen maar een

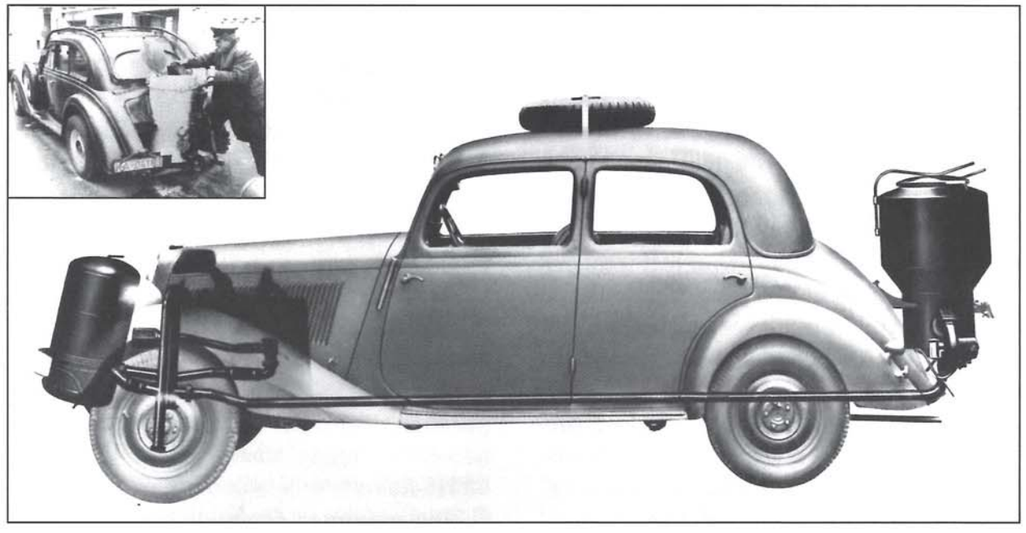

Auto met gasgenerator.
In deze generator werd hout of houtskool verbrand, daarbij ontstond gas, dat als brandstof voor de auto werd gebruikt.

beetje verbaasd keken. We werden in ieder geval niet aangehouden en dat verhoogde de stemming. Even voor het viaduct te Tilburg een drukte van belang. Moffen op manoeuvre, kanonnen in stelling, het zag er gewoon groen van. Gewoon doorgaan. De Tommies keken belangstellend naar de Moffen, vonden dat al bij al wel "interesting" naar het scheen. Verder schenen ze onvoorwaardelijk vertrouwen in ons te hebben wat ons verantwoordelijkheidsgevoel verhoogde. Het scheen te lukken.

Tot plots de linkerachterband klapt met een toepasselijke knal. Wij eruit, de Tommies laten zitten, maar de krik was niet "alles" en temidden van die Moffen moesten ook zij eruit. De Moffen keken alleen maar lelijk omdat wij de weg versperden. Vlug opschieten want "men" verwachtte ons in Tilburg om negen uur per trein, niet per auto. Als we er niet op tijd waren zouden onze contacten vertrekken en stonden we er raar op. Het lukte met de zweetdruppeltjes van de medewerkenden en precies op tijd stonden we aan het station, althans in de buurt.

Hein ging verkennen en zag Piet van Hoeckel in burger, gespannen, naar de ingang van het station turen. Piet was even nijdig toen Hein plots achter hem stond en vroeg waar hij zo naar keek. Had hem van de andere kant verwacht en voelde zich in die tijd toch al niet te safe, gezien de belangstelling van de laatste weken. Enfin, we waren er, dus verder.

We moesten over de grote overweg en daar was volgens Piet controle van de Grűne Polizei. Veel tijd voor overleg was er niet want ook Tippy, die alsmaar met zijn gasgenerator stond te wachten, werd bezorgd en ongeduldig. Piet sprak af;' Ik rij voor en als ik over tien minuten niet terug ben is alles veilig en kunnen jullie doorrijden naar Wilhelminapark, toen Noorderpark nr. 36". Hein terug naar de wagen en Piet per fiets weg. Onder het terug lopen bedenkt Hein dat die afspraak niet klopt. Gesteld dat ze Piet pikken, dan "is hij over tien minuten niet terug"en klopt de zaak toch niet!

In Tilburg genoot Piet de nodige ongewenste belangstelling en een aanhouding was in het geheel niet denkbeeldig. Om Tippy verder niet langer ongerust te laten zegt Hein doodleuk: "Alles o.k., rij die man, die lange daar, maar na". Tippy komt op gang en rijdt. Piet schiet net voor ons uit over de overweg. Precies voor ons sluiten de bomen en in Tilburg kon dat, toen ook al, heel lang duren.

Daar stonden we en er was inderdaad controle van de Grűne Polizei. We stonden nu eenmaal in de rij en van omkeren was geen sprake. Niets anders te doen dan afwachten. We werden niet gecontroleerd!

Deed het Rode Kruis embleem op de wagen die controle voorkomen? In ieder geval het wachten duurde eeuwen, vooral door de spanning. Dat kleine wagentje met al die mensen erin had veel bekijks.

Eindelijk gingen de bomen los en het Noorderpark was vlakbij. De ontvangst was daverend. De koeriers voor verder transport van de Engelse vrienden stonden reeds te wachten. Na een hartelijk afscheid werd de terugtocht aanvaard.
Piloten hulp was zeer interessant maar er moest dikwijls wel erg omslachtig worden tewerk gegaan.

Wij voor ons beschouwden dit werk als zeer belangrijk en al het andere werk bleef dan in voorkomende gevallen even rusten. Zo kregen we eens een tip dat er in Hedel vijf piloten zaten die weg moesten. Wij hadden contact met "lijnen"en dus erop af. We gingen vroeg op pad. Hein, Dirk, Kees en Hugo en omdat het een hele tocht kon worden gingen we het eerste gedeelte tot den Bosch per trein. Het kleine risico van treincontrole namen we omdat daartegenover de eerste 33 kilometer per fiets door de regen niet behoefde te worden gemaakt. Toen we in den Bosch waren regende het nog en dat bleef de hele dag duren.

Het verhaal van Co Norbard

Ik ben eigenlijk bij toeval in het ondergrondse werk gerold. Een collega bij Organon liet wat stukken op mijn bureau liggen die eigenlijk niet in het bedrijfsarchief hoorden. Toen ik mijn chef erover aansprak, vroeg hij me, of ik werk voor de ondergrondse wilde doen. Hij heeft mij in contact gebracht met Hein de Leeuw in Megen. Daar fietste ik dan steeds naar toe en nam pakjes mee. Ik fietste heel wat af, Escharen, Grave, Oijen, Schaijk en verder afgelegen plaatsen. Hoe ze op het DSK de bonnen verduisterden weet ik niet, je kon beter zo min mogelijk weten. De bonnen waren op lange stroken gedrukt en die deden we in rollen om ons middel. Dat vond ik iets verschrikkelijks, dan reisde je naar Amsterdam en op een studentenkamertje moest ik me dan bijna helemaal uitkleden om de bonnen te voorschijn te halen. Ik was toen nog maar een jaar of zeventien en je was nog niet zo vrij als nu. Ik was bovendien heel tenger en ik had echt het gevoel dat de Duitsers, er stond er altijd een in Oss op het station, zagen dat ik abnormaal dik was. Daarom deed ik de bonnen gewoon in mijn tas, onder mijn boeken van de cursus Duitse handelscorrespondentie. Maar op een gegeven moment kwam ik in Amsterdam aan en toen stonden daar twee Duitsers voor de deur van het huis van die student. Ik ben toen gewoon doorgelopen alsof ik er niet hoefde te zijn, maar ik heb er wel lang een rare tic aan overgehouden, dat ik moest lachen als ik zenuwachtig was. Een van de jongens waar ik bonnen naar bracht zag dat ik de bonnen zomaar in mijn tas meenam. Hij heeft toen voor mij een tas gemaakt met een ritssluiting en daaronder een ruimte met weer een ritssluiting. Als je de tas dan openmaakte viel het op het eerste gezicht niet op dat onderin meer zat. Al dat reizen heb ik vrij veilig kunnen doen want ik zag er onopvallend uit, ik was erg jong. Ik heb wel veel schietgebedjes gedaan tijdens al die reizen.

Cootje, Co Norbard. Hier enige jaren later tijdens haar huwelijk met Piet Lodewijkx

Als een onbekende stapte onze koerierster Cootje met ons uit. Haar tocht ging per fiets verder naar Vlijmen, waar contact voor kranten en bonkaarten was gelegd. Wij op de fiets richting Hedel. In vol vertrouwen dat we de vijf daar aanwezige piloten in de kortste keren op plaats van verdere bestemming zouden hebben. Juist in die dagen waren we met Maas en Waal aan het onderhandelen over een aantal piloten die in de toren van de Kerk van Wamel op transport zaten te wachten. Wij wilden beide gevallen zo mogelijk combineren om de hele club ineens verder te brengen. Met de nodige omzichtigheid werd in het betrekkelijk vreemde Hedel geïnformeerd.

Gelukkig kende Hein het meisje waar we ons moesten melden persoonlijk, dat bevorderde de vlotte gang van zaken zeer. Iet Schonk was werkzaam op de secretarie en daar werd zij inderdaad aangetroffen. Zij was zeer blij dat er een oplossing in het pilotenvraagstuk kwam, want het werd zeer dringend. Zij bracht ons naar het volgende contactadres. Dat was de postcommandant Groen van de marechaussee. Voor ons een sensatie bij de politie met dergelijke boodschappen te komen, bij ons in de buurt waren ze ietwat anders. Nog meer verbaasd waren we zeer hartelijk te worden ontvangen met koffie en Radio Oranje. Ook wachtmeester Groen was blij dat de Engelsen weg zouden kunnen. We moesten weer naar een volgend adres, waarvoor we wachtwoorden en instructies meekregen. Dat was in Heerenwaarden . Met zijn allen hadden we nog nooit van die plaats gehoord. Later, na de bevrijding zouden we daar in de buurt terecht komen met de stoottroepen en toen werd de kennismaking wel grondig voortgezet, want Heerenwaarden was toen niemandsland en in dat dorpje hielden we met onze groep toen nog een "razzia"op NSB. - ers. Toen kenden we de weg niet in dat voor ons vreemde land.

Via Velddriel, Kerkdriel, enzovoort en omzwervingen langs allerlei steenovens kwamen we door alsmaar regen, doornat in Rossum en tenslotte ook in Heerenwaarden. De bekende welsprekendheid van Hugo had het zover gebracht dat we in Kerkdriel een stuk brood kregen en een pot jam zonder bon.

We vergingen intussen van honger en met al die regen was het niet eens droog. We dineerden heerlijk. In Heerenwaarden was het weer even zoeken. Met de introducties van Groen kwamen we weer bij een lid van het politiekorps terecht, die we ook weer toevallig, zeer gelukkig kenden omdat hij vroeger in de buurt van Ravenstein was geweest. Het was net op tijd dat we arriveerden, want hij wilde juist met een distributieconvooi richting Dreumel vertrekken.

Na voorzichtige wederzijdse verkenningen begroette ook hij ons van harte. Het werd tijd want ze zaten er al veel te lang. Er werd al over gekletst en dat was altijd beroerd. Veel NSB. in de buurt enzovoort. Bovendien de plaats waar ze thans zaten was ook erg ongeschikt voor langer verblijf want ze zaten namelijk in een kerktoren.
"Wablief, in een kerktoren"?
"Ja inderdaad in Wamel".

Alstublieft, daar hadden we met zijn allen een fietstocht gemaakt van een hele dag om via den Bosch, Hedel, enzovoorts, enzovoorts in Heerenwaarden te komen en daar te mogen vernemen dat we achter dezelfde piloten heen zaten die ons middels Maas en Waal reeds lang bekend waren en waarvoor we al transport hadden toegezegd. Een staaltje van de verwikkelingen waartoe, de toch zo nodige omzichtigheid en voorzichtigheid al niet kon voeren.

Te begrijpen dat de terugtocht via Dreumel, Alphen, Appeltern en Megen enzovoort erg moeizaam was. Het regende nog steeds, maar iets drukte het gevoel dat we de hele dag gefietst hadden zonder resultaat, we hadden onze tijd zoveel beter kunnen besteden.

Eind juni 1944 hadden we dringend een cyclostyle machine nodig. We gaven namelijk intussen een bonnenkrant uit, "de Nieuwe Linie", die plaatselijk werd verspreid.

Moeilijkheden bij dit werk waren behalve de bezorging, het verkrijgen van papier en een cyclostyle. Papier kwam van velerlei windstreken en vooral weer door Piet van Dijk uit Tilburg.

Hein wist op de secretarie van Ravenstein een cyclostyle welke in die tijd hoofdzakelijk en uitsluitend werd gebruikt voor het draaien van aanwijzingen voor tewerkstelling van inwoners op Duitse vliegvelden. Een wel zeer dankbaar object om te lenen dus, want we zouden daarmee twee dingen

tegelijk bereiken. Een illegale krant en sabotage van de aanwijzingen voor de vliegvelden. Weinig tijd voor verder overleg en na een vergadering bij het oude adres Voet in Dennenburg werd spontaan besloten om diezelfde avond erop af te gaan en het geval te gaan halen. Dirk was door andere dingen verhinderd mee te gaan en met Hein en Kees zou daarom Wim in dit werk debuteren. Wim was een Amsterdamse onderduiker, die door zijn grote activiteit al spoedig als medewerker in de club was opgenomen. Door omstandigheden moest de zorg voor de gereedschappen voor de kraak aan Wim werden overgelaten. Wim was vol ijver maar eerder theoretisch dan praktisch in dergelijke gevallen. Hij zou voor alles zorgen, glassnijder, zeep, handschoenen, kortom alles wat voor een nette inbraak nodig was.

Des avonds om 11 uur zouden Hein en Kees present zijn bij het duikadres van Wim te Neerloon en vandaar uit zou rond 12 uur gestart worden voor het gemeentehuis te Ravenstein. Veel meer kon er niet worden afgesproken, want er was die avond nogal veel te doen. Na dat andere werk waren Hein en Kees vanuit Herpen, waar zij nog door de politie in spertijd werden gesignaleerd, op tijd in Neerloon bij Wim. Geprikkeld antwoordde Wim tenslotte voor de zoveelste keer op de zoveelste vraag van Hein dat hij inderdaad alles had wat we nodig zouden hebben. Glassnijder enzovoort. Hij had zelfs maskers geknipt uit een oud tafelkleed.

Toen we de dingen probeerden stikten we haast zonder meer, de stof was nogal dik en de modellen waren erg groot uitgevallen. Die deden alvast geen dienst. Een rustige ademhaling was in dit geval meer waard.

Tegen dat we vertrokken, we stonden al buiten, bleek dat Wim toch iets had vergeten, namelijk papier om tegen de ruit te plakken om bij het doordrukken te voorkomen dat de scherven te lawaaierig op de stenen zouden vallen. Hij rende terug het huis in en greep een krant van tafel.

Deze krant bleek ons later noodlottig te zullen worden.

Toen naar het gemeentehuis. De ons bekende situatie was aldus, dat op het gemeentehuis bewaking zat van de luchtwachtdienst.

Dat waren twee personen, die weliswaar ongewapend waren, maar zij hadden een telefonisch alarmeringssysteem wat ons minder goed te pas kwam. Getracht zou worden hen door kloppen naar beneden te lokken. Als de deur eenmaal open was, zouden we binnen dringen en hen onder bedreiging van een pistool dwingen kalm te blijven. We bereikten hiermede dat er niet gealarmeerd zou worden, wat mede in

DESIRENE

2de Jaargang No. 13 — II Sept. 1944.

Een groot ogenblik is nu voor ons land aangebroken, een ogenblik van werkelijk historische betekenis. De bevrijdingslegers hebben op verschillende plaatsen onze grens overschreden en geheel ons volk wacht met spanning op de komende gebeurtenissen.
Ons volk zal weer vrij zijn! Nederland zal herrijzen! Het is voor ons, in vier jaar, dag in dag uit, geleerd hebben onder het juk de dagelijksche onderdrukking van lijf en geest, gericht tegen

De Sirene. Een andere illegale krant uit de buurt was "De Nieuwe Linie"

verband met het feit dat er vlakbij Moffen in het klooster lagen, van belang was en tevens waren we binnen en konden van daaruit trachten op de secretarie te komen waar de cyclostyle was.

Mogelijk stond het ding ook op de raadzaal, dat was te bezien. Lukte het doordringen van binnenuit niet dan zouden we het buitenom proberen, door een ruit uit te snijden en zo in de raadzaal te komen. De luchtwacht maakte gebruik van de zijdeur van het gemeentehuis alwaar een trap rechtstreeks naar boven naar de zolder en de uitkijkpost voerde. De hoofddeur van het gemeentehuis was na het vertrek van Hein bijzonder stevig gegrendeld, daar was geen beginnen aan. Waarschijnlijk werd vanaf het vertrek van Hein van het gemeentehuis een overval of iets dergelijks verwacht.

De luchtwacht kwam niet buiten. Voor alle voorzichtigheid werd Kees voor de deur geposteerd met de bedoeling direct handelend op te treden voorgeval de heren toch buiten kwamen. Er moest begonnen worden met de ruit van de raadzaal en aangezien de vensters nogal hoog zaten moest Hein op het zadel van zijn fiets gaan staan en zo balancerend zijn best doen. Wim assisteerde daarbij. Hij gaf de glassnijder aan en het bleek dat hij de tevens bestelde handschoenen (ter voorkoming van vingerafdrukken) vergeten had.

Enfin, dan dat risico maar gelopen. We moesten de cyclostyle nu eenmaal dringend hebben. Het snijden van het glas midden in de nacht gaf een akelig doordringend geluid. De luchtwacht bleek wel iets te hebben gehoord want we hoorden al gauw de telefoon. Dit betekende dat het hoofd van de luchtbeschermingsdienst gewaarschuwd werd en deze kon telefonisch de politie bereiken. Opschieten was nu nog meer de boodschap. Hein smeerde de ruit vol plaksel. Hij bedacht daarbij dat dit prachtige vingerafdrukken opleverde nu Wim die handschoenen vergeten had. Toen de krant ertegen geplakt en drukken. Het lukte met dien verstande dat de meeste scherven niet vastplakten en met rinkelend geluid op de stenen terecht kwamen.

Het leek in de nachtelijke stilte net of er een heel servies op de stenen viel. We hoorden de luchtwachttelefoon alsmaar harder bellen.

Gemeentehuis Ravenstein

Ze hadden ons in de gaten, Kees wachtte ongeduldig of er iemand buiten kwam maar ze lieten ons zeer onbeleefd alleen. Wij kregen nog meer haast. Hein sprong door het raam en zag in het schemerduister dat we toch ook een beetje geluk hadden want de cyclostyle stond vlak bij dat raam. Hij greep de stalen kap die erop zat, tilde die seraf, nam de machine en zette de kap weer op zijn plaats. Dit gaf later mede verwikkelingen. Intussen had Hein zijn rug deerlijk opengehaald aan een scherf die in de hoek van de ruit was blijven zitten.

Hij liep met de cyclostyle naar de kapotte ruit en daar bleek dat het ding er net niet door kon. Dan maar met geweld, hij liep een eindje achteruit en met een klap schot het geval naar buiten, waar het werd opgevangen door Wim. Het raadhuis trilde en de luchtwacht zal bepaald rare gevoelens gekregen hebben na al die nachtelijke geluiden. Wij waren zover. Hein dook met de kop naar benenden de cyclostyle na. Kees en Wim stonden al klaar met de fietsen. Het ding achterop de bagagedrager van Hein en op goed geluk langs het klooster onder de boog door. In der haast was er na alle geluiden die we hadden moeten maken van een kalme aftocht eigenlijk geen sprake meer.

We wilden graag zo vlug mogelijk uit de buurt maar hadden te rekenen met de gealarmeerde politie. We reden over de Molenberg en via de Landpoortstraat naar de Doolhof, richting Deursen.
In het zogenaamde Laantje puften we eens even uit. We rookten een sigaret en overlegden de verdere terugtocht. We moesten zoveel mogelijk de verschillende politieposten omzeilen. Wim moest naar Neerloon. Aangezien hij in het donker niet zo goed kon zien zou Kees hem wegbrengen en dan verder zelf naar zijn pension in Herpen zien te komen.

Hein vertrok met de cyclostyle via de Harensedam, binnendoor naar Megen. Na een halsbrekende tocht kwam hij zonder iemand te hebben gezien in Megen aan, waar hij met een voldaan gevoel Dirk de machine toonde. Dirk constateerde echter vooral dat de machine helemaal vol bloed zat. Bij nader onderzoek bleek dat van de opengehaalde rug van Hein te komen. Het was nogal een diepe vleeswond, die door Dirk en Toon gehecht werd. Kees en Wim waren veilig in Neerloon aangeland, maar toen Kees bij zijn pension in Herpen kwam stond daar de politie vlakbij.

Kees sloop naderbij en hoorde dat zij inderdaad voor de overval op het gemeentehuis waren gealarmeerd en stonden te overleggen wat ze het beste konden doen. Kees was intussen te dichtbij gekomen en doordat de politie even opliep was er direct gevaar voor ontdekking. Hij moest kiezen of delen, zich laten ontdekken of er ineens maar met lawaai en de daaraan verbonden consequenties tussenuit. Kees koos het laatste.

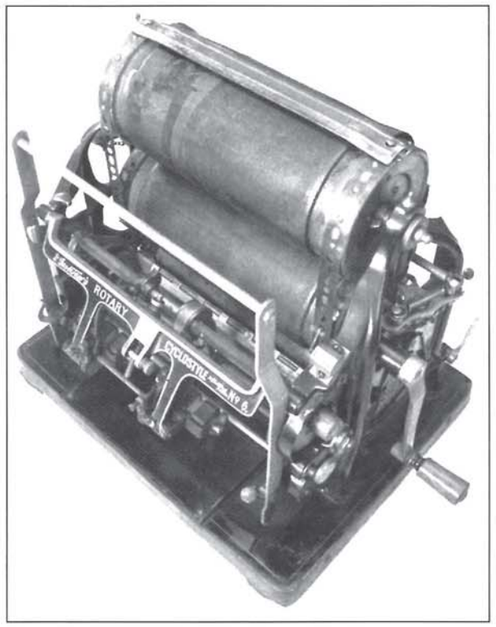

Cyclostyle

De politie hem achterna. Gelukkig had Kees een fiets met een zeer beroemde grote versnelling. Hij won de sprint en sloeg een binnenweg in naar de polder. Het bleek dat zijn list lukte want hij bemerkte dat de politie voorbij reed.

Kees gauw zijn fiets in een korenveld gedeponeerd en langs allerlei binnenpaadjes achterom zijn kosthuis in. De politie had Hein en Kees eerder op de avond gezien en dus verwachtte Kees gauw bezoek. Hij voelde zich verplicht zijn kostjuffrouw een beetje in te lichten. Zij hield zich naar omstandigheden goed, er was toch niets meer aan te doen. Kees had nog net tijd met schoenen en al in bed te duiken, toen hij de politie aan zijn slaapkamerraam hoorde.

Dit raam was opgeschoven en aan de straatkant. Kees hield zich slapend en hoorde dat de politiemannen constateerden dat hij sliep. Toen werd er aan de deur geklopt en een slaperige kostjuffrouw riep een slaperige Kees die ging vragen wat de heren verlangden. Ze vroegen naar Hein met wie ze Kees hadden gezien en waren intussen toch zo Nederlands dat ze Kees op de hoogte brachten en hem, zo nodig, waarschuwden. Kees bleef onnozel. Toen Hein en Dirk de volgende morgen tegen 6 uur alweer op het station van Ravenstein arriveerden met de bedoeling per trein naar Amsterdam te gaan, voor het leggen van nadere contacten met de persoonsbewijs centrale aldaar, troffen zij een zeer bleke Wim op het station aan. Wim had in alle vroegte in zijn kosthuis reeds bezoek gehad van de Ravensteinse politie, die hem kwam horen over de op het raadhuis gepleegde overval.

Hoe kon dat?
Wim had voor de ingrediënten voor de stunt gezorgd. Het benodigde papier dat tegen de ruit geplakt werd, had hij gevonden in de vorm van een krant van de tafel van zijn duikvader EL. Jansen B19 Neerloon en dit adres stond even uitvoerig en letterlijk op de krant, welke tegen de kapotte raadzaalruit plakte. Wim was er heel raar tussendoor gesprongen. Het was, eerlijk gezegd, stom! Dirk en Hein vonden het zeer gewenst van deze gelegenheid gebruik te maken en Wim voorlopig voorgoed in Amsterdam te laten. Wim zelf was daar zeer mee ingenomen. Even daarna begonnen de moeilijkheden. De aanwijzingen in onze richting waren door die krant wel zeer sterk. De politie wist niet precies wat te doen. Aanvankelijk werd er niets vermist en men nam aan, dat er gepoogd was het bevolkingsregister te overvallen en dat dit mislukt was door het alarm van de luchtwacht.

De kap van de cyclostyle was immers blijven staan en men had verzuimd er onder te kijken. Toen een paar dagen later ontdekt werd, dat er niets meer onder de kap zat, werd het anders! De politie was niet pro-Duits, maar ook niet positief Nederlands.

Zij was vooral bang, dat de moffen hun op enig terrein sabotage ten laste kon leggen. Al spoedig hoorden wij, dat ze deze zaak uit zouden zoeken om te voorkomen, dat zij zelf voor enige nalatigheid in deze door de Duitsers ter verantwoording zou worden geroepen. Van een dergelijk onderzoek waren Hein en zijn maten minder gediend, omdat de aandacht van de Duitsers te zeer op hen gevestigd zou worden, hetgeen ook uit andere overwegingen ongewenst was. Een inbraak op een gemeentehuis werd in die tijd uitgelegd in de richting van een aanslag op het bevolkingsregister en de club was toch al reeds gezocht. Hein liet weten, dat een Duits onderzoek in ieder geval met gepaste maatregelen zou worden beantwoord.

Resultaat: Politie en het gemeentebestuur, loco-burgemeester en secretaris, zagen dit in en de zaak ging in de doofpot. Hein was hiervoor met Dirk ondermeer naar de postcommandant van den Akker geweest en enige dagen later kreeg hij nog een verzoek, middels ambtenaar de Bruijn, die in deze echter absoluut vrijuit gaat, om nog even bij de postcommandant te komen ter bespreking van enige details.

Hein ging in vol en goed vertrouwen ten tweeden male naar de woning van de postcommandant van den Akker om daar al zeer spoedig tot zijn verbazing te vernemen, dat hij in de val gelopen was. Hij werd namelijk gearresteerd toen hij niet wilde vertellen waar de cyclostyle was. De gebezigde dreigementen hadden op de politie blijkbaar te veel indruk gemaakt. Bij nader inzien bleken zij van oordeel, dat er te eniger tijd iets zou gebeuren waardoor wij tegen de lamp zouden lopen. Dan zou ook uitkomen, dat dit geval verzwegen was en zouden zij "zuur"zijn.
Zij vonden het daarom beter de zaak alsnog "kost wat kost"uit te zoeken.

Dit was op de zaterdag die volgde op de nachtelijke schietpartij tussen Leeuwen-Druten in Maas en Waal, waarbij de Maas en Waalse K.P. twee van haar leden (Frans Knottebelt en Jan) verloor in een vuurgevecht met de landwacht. Waarbij ook een landwachter sneuvelde. Als gevolg van dit laatste was Maas en Waal zeer gevaarlijk gebied en Dirk en Hein waren vanaf 's morgens vier uur op pad geweest om vijf piloten, uit de kerk van Wamel, later Altforst, en enige K.P, ers naar Brabant te evacueren.

Met de trein van plusminus zeven uur vertrokken de laatste piloten richting Tilburg. Hein had ze net in een auto naar de trein gebracht, vóórdat hij bij van den Akker in de val liep. In verband met al die wederwaardigheden had hij allerlei spullen bij zich en was hij uiteraard ook gewapend. Het laatste pilotentransport naar die trein was niet zonder geluk geweest, want toen de Engelse gasten naar het station werden gereden was daar net een Wehrmachtstrein met enige honderden moffen gearriveerd, de Tommies hadden voldoende belangstelling gehad en ook de postcommandant van den Akker had met de wachtmeester Stam het transport gezien.

Naar later bleek, hadden ze toen nog overwogen Hein daar aan te houden, doch dit nagelaten omdat ze herrie vreesden. Dat had inderdaad zeer voor de hand gelegen.

In ieder geval, het bleek Hein al gauw, dat het ernst was vooral toen hij hoorde van de opzet dat ook Stam en loco-burgemeester van Rossem en de secretaris gewaarschuwd zouden worden. Dit verhaal is omstandiger verhaald en behandeld in een zuiveringsrapport over de politie. Hein besloot kost wat kost te ontvluchten. Verder wist hij Dirk en de zijnen in de buurt, want de vergadering was die avond bij Coenen, dus vlakbij en Dirk was met het verblijf van Hein op de hoogte.

Eerst had Hein nog geprobeerd om van den Akker enige illegale papiertjes te doen verbranden en toen ook dit geweigerd werd, wist hij wel helemaal, dat het hard tegen hard zou gaan. De gelegenheid tot ontsnappen kwam, toen van den Akker op aandringen van Hein de loco-burgemeester ging opbellen. De telefoon hing in de gang en toen van den Akker even niet keek, probeerde Hein langs een achterdeur naar de keuken te verdwijnen.

Vóór die deur bleek de echtgenote van van den Akker geposteerd en deze alarmeerde aanstonds luid roepend haar echtvriend.

Hein liep door de keuken naar de "deel" en daar botste hij weer tegen een huisgenoot aan. Toen door een andere deur naar buiten.

Van den Akker was inmiddels door de voordeur gerend en verscheen om de hoek van het huis. Hein sprong over een heg, liep door een tuin, kwam in een weiland weer voor een hek en zag in zijn sprong pas, dat daarop nog een stuk gaas was bevestigd. Hij haakte in dat gaas en viel met zijn buik op het hek. Hij kwam heel ongelukkig terecht op zijn breuk, waarmee hij sinds enige tijd was aangedaan.

Een en ander was nogal pijnlijk en het was voor van den Akker een kleinigheid hem weer te bereiken. Hein was er weer bij en had door de pijn al zeer weinig meer te vertellen.

In het huis van van den Akker kwam hij weer wat op verhaal na eerst nog even van zijn stokje te zijn gevallen van de pijn en slapte.
Hij was van vier uur 's morgens op stap en

had bij alle emoties nog niets gegeten en toen was het acht uur 's avonds. Aldra verscheen Stam en daarna de loco-burgemeester en de secretaris. Hein begon zich inmiddels meer en meer te realiseren dat de tijd voor hem werkte, want Dirk was met de jongens in de buurt en die zouden niet stil zitten. Toen hij voelde, dat het inderdaad hard zou gaan als hij niet vertelde waar de cyclostyle was en zorgde, dat deze terug kwam, vertelde hij de heren dat zijn jongens in de buurt zaten en zij zelf de gevolgen maar af moesten wachten.

Dat werd tenslotte het dilemma. Hein bleef weigeren meer te vertellen en mede te werken en al spoedig kwam Dirk aan de deur vragen of Hein gauw zou komen of niet. Van den Akker, die hem te woord stond, wist niet goed wat te zeggen toen Dirk zei, dat hij alleen maar wilde weten of Hein al dan niet gearresteerd was. Hij kon geen rechtstreeks antwoord geven en Dirk sprak af, zijn maatregelen te zullen nemen. Hij zou over een half uur terugkomen en wenste dan definitief antwoord. Het gesprek werd binnen hervat en Hein, die Dirk had kunnen volgen, voelde zich al veel gelukkiger. Tenslotte moesten de heren tot een besluit komen.

Het ging er hen om dat ze tegenover de Duitsers een verantwoording voor de verdwenen cyclostyle moesten hebben. Daartoe moest of het verdwenen exemplaar terug of een vervangend dito worden gevonden. Voor dit laatste werd de medewerking van Hein gevraagd.

Als hij daartoe bereid was, zou hij niet gearresteerd worden, maar kon hij in dit huis van van den Akker blijven als hij op erewoord beloofde geen verdere poging tot ontsnappen te wagen, Hein weigerde dit. Hij eiste onmiddellijke vrijlating en beloofde daartegenover medewerking in een andere cyclostyle te huren, mits daarvoor tot uiterlijk de volgende donderdagavond tijd werd gegeven. Toen Dirk, thans met Kees, nog eens kwam vragen "hoe het zat"zat het inderdaad al goed, want het voorstel van Hein werd geaccepteerd. Bij het napraten kreeg Hein op verzoek een paar boterhammen en bleek nog eens, dat de heren maar bang waren, dat de moffen hen van sabotage zouden verdenken, als op enigerlei wijze zou blijken, dat zij dit geval verzwegen hadden.

Hoe moesten die moffen daar achter komen? Wel, heel eenvoudig volgens hen. Hein en zijn maten gingen met hun bezigheden steeds verder en moesten onherroepelijk een keer vast lopen. Als ze er dan eenmaal inzaten, zouden ze ook de politie er aan hangen! Dat ze iets deden, moesten ze zelf weten maar zij waren getrouwd en hadden hun gezin. Zij wensten zich niet op te offeren en zagen dan maar liever dat Hein met zijn vrienden eraan gingen. Het verdere, enige nadelige gevolg is geweest, dat Hein zich voor de breuk enige tijd later moest laten opereren. Dat gebeurde in Boxmeer en was in de omstandigheden minder prettig.

De verschillende pogingen tot liquidatie van de NSB. burgemeesters van Oss en Berghem en de landwachtgrootheden uit Oss leidde mede tot contacten met alle "belangstellende" K.P.ers. Steeds meer bleek de noodzakelijkheid van het nemen van maatregelen en niettegenstaande de moeilijkheden en de pech waar met verschillende plannen moest worden rekening gehouden, bleef er een voortdurende waakzaamheid en een gestadig zoeken naar mogelijkheden.

In Oss werd de toestand ook in het politiekorps hopeloos. Na het vertrek van Piet Deyne waren de verhoudingen ten overstaande van de burgemeester daar ten zeerste gespannen.

Van onze medewerkster Miek van "de Maaskant" kregen we het verzoek om zo spoedig mogelijk in overleg te treden met leden van het politiekorps omdat men daar bepaalde plannen had en er wellicht ook voor ons nadere mogelijkheden waren. Er heerste in het politiekorps, althans bij de goeden, intussen een geest die om daden vroeg en men zou ten slotte tot wanhopige dingen kunnen komen.

VERZET LIQUIDEEF

De aanslag op

„Als jullie hem niet kapot schieten, doen wij het". Het zwakke licht van de olielamp speelt onrustig over de gelaten van de mannen rond de keukentafel. Ben Arts ('Hein de Leeuw') en de Berghemse kapelaan Piet van Hoeckel ('Piet van Dijk') weten dat het de drie politie-agenten tegenover hen ernst is.

Door Johan van Uffelen

Het is augustus '44. Op de radiotoestellen, goed weggestopt in kelderkasten of schuurtjes, meldt 'Londen' verwoestende bombardementen op de Duitse oorlogsindustrie. Hoog boven de verduisterde dorpen en steden ronken bijna iedere nacht de zware motoren van B-17 en B-24 bommenwerpers die op weg zijn naar het Ruhrgebied. De wildste geruchten over een snelle bevrijding doen de ronde. De geallieerde opmars in Zuid-

moest tekenen. Maar vragen deed hij nooit iets.

De Sicherheitspolizei in Den Bosch stuurde ook regelmatig lijsten met de namen van ontvluchte Ossenaren. Het duurde altijd een paar dagen voordat inspecteur Knipstra zijn mannen naar de opgegeven onderduikadressen stuurde. Hij wist drommels goed dat de agenten Piet Deijnen, Hendrik Zeegers, Hendrik Verreyt, Bart de Ruiter, Jan Leemhuis en Kees Snethorst 'rommelden'. Als zij de vroege of late dienst hadden schreven zij keurig de namen van

Bekan

Der Höhere ff- und kommissar für das St

Brabants Dagblad 30 april 1983

Kromstraat 29. Het huis waar de aanslag op burgemeester Apeldoorn beraamd werd.

Dit zou vanzelfsprekend verstrekkende gevolgen kunnen hebben en besloten werd dat Piet van Hoeckel en Hein eens poolshoogte zouden gaan nemen. Zij kregen een onderhoud in een huis in de Kromstraat met drie leden van de Osse gemeentepolitie. De laatste lieten al direct blijken dat de toestand onhoudbaar werd en dat zij het idee hadden dat er maar "niets gebeurde". Zij waren ten slotte van plan daarom zelf iets te doen wat hierin zou bestaan, dat zij betrokkenen eenvoudig overhoop zouden knallen en er tussenuit gaan. In de kortste keren was een oplossing gewenst.

In het verdere onderhoud konden wij hen voorzichtig overtuigen van het feit, dat er inderdaad "wel iets gedaan werd"en dat er al maandenlang plannen in bewerking waren.

Wij begrepen dat we van de politie bij onze uitvoering een geweldige medewerking zouden kunnen ondervinden omdat zij ons berichten omtrent betrokkenen zouden kunnen doorgeven. Daartoe waren zij wel zeer bereid en zij drongen nogmaals op spoed aan, want zij bleven in de overtuiging dat er te weinig schot in de illegaliteit zat.

Zeer typerend was in dit verband, dat de heren bijvoorbeeld minder te spreken waren over de "gezapigheid" van de geestelijkheid uit de buurt. Die zag men niet. Dit was temeer komisch omdat Piet van Hoeckel als kapelaan van Berghem dit alles moest aanhoren. Hij was in burger en werd niet herkend. Wij drukten hen op het hart geen onbezonnen dingen te doen, alle berichten over de bewegingen van de "belanghebbenden" zo spoedig mogelijk door te geven en met vertrouwen de zaak nog even af te wachten. Zij zegden hunne medewerking toe, maar wilden wel iets meer weten. Om hun gerust te stellen werden enigen der lopende plannen besproken om hun oordeel over de uitvoerbaarheid daar van te vernemen. Het bleek dat het plan tot opvanging van van Apeldoorn als hij een tocht naar Eindhoven maakte zeer wel uitvoerbaar was.

De weg naar Nistelrode waar hij zou moeten worden aangehouden door iemand in Duits uniform was ook volgens hen zeer geschikt.

Het enige probleem wat zich bij dit experiment zou voordoen was de vraag wat er met zijn begeleider de agent Verbon zou moeten gebeuren. Direct "fout"was deze niet maar hij begeleidde zijn NSB. chef met heel veel graagte op al zijn tochten. Gewoonlijk gingen deze tochten per motor met zijspan. Als van Apeldoorn opgeruimd moest worden, waar moesten we dan met Verbon blijven? Ten slotte kwamen we tot de conclusie dat ook die het lot zou moeten delen, omdat tijdens het gesprek kwam vast te staan dat Verbon zich meermaal en vrijwillig als begeleider aanbood en dus dat risico zelf te dragen had. Wat het zwaarste was moest het zwaarste wegen.

Alles was klaar en ieder gereed. We zouden een tip krijgen van de politie als er enigen tocht naar Eindhoven zou volgen. De overige pogingen werden voortgezet. Op een gegeven ogenblik kwam er onverwacht een bericht bij Dirk dat van Apeldoorn de volgende dag een vergadering zou leiden van de Maaskant te Ravenstein. Wellicht lag hier een kans. Hij zou gaan per motor of per auto, dat was niet met zekerheid te zeggen. De nummers van motor en auto werden tevens doorgegeven.

In de kortste keren was alles in alarm. De K.P. Margriet zond drie man, Miel, Rob en Henk. Met Dirk en Hein hadden ze de bewuste middag het laatste onderhoud op het onderduikadres van Gijs in Huisseling. Van daaruit werd ook vertrokken.

Van alle aanwezigen was Hein de enige die van Apeldoorn kende. In Ravenstein echter kende iedereen Hein. We wisten echter dat hij te plusminus vier uur in hotel van Hall moest komen en daarop werden de verdere plannen gebaseerd. Gijs moest thuisblijven, die was in de buurt zonder meer tot huisarrest gedoemd. Hein en Dirk zouden de drie anderen even

buiten Ravenstein opvangen om hen na de aanslag binnendoor naar den Bosch te brengen, want ook de aftocht was een zeer voornaam iets. De situatie ter plaatse was duidelijk te omschrijven, het geen van groot belang was omdat de drie Bosschenaren nimmer in Ravenstein waren geweest. Bij loting werd uitgemaakt dat Miel en Rob naar binnen zouden gaan en de zaak zouden afwerken. Er lagen Duitsers in Ravenstein en daarom zou Henk, als schakel tussen Dirk en Hein en het hotel dienst doen en tevens voor bewaking en eventuele dekking van de terugtocht zorgen.

Na afloop zouden de knapen door de verschillende stadspoorten verdwijnen naar de Maasdijk, daar links afslaan naar de overweg bij de Maasbrug en vandaar een stuk langs de lijn tot de volgende overweg en daar opgevangen worden door Dirk en Hein die de weg wisten.

We vertrokken vanuit de duikwoning van Gijs, die een zeer beroerde afwachtende houding moest gaan aannemen. Bovendien bleef hij en dat met zijn gezin wel erg dicht bij het vuur. Een grote zorg waren nog de fietsbanden die niet al te best waren en waarvan veel kon afhangen. Hein had bij zijn tocht naar Huisseling reeds een band stuk gereden en aan het station te Ravenstein, waar een stel onderduikers werden opgevangen de fiets van Kees geleend. Kees en Piet waren met voorbedachten rade minder ingewijd en zouden voor de onderduikers zorgen. Van zelfsprekend hebben zij vermoedens gehad.

De aanslag zou nu kunnen lukken. Van Apeldoorn verscheen met een chauffeur en de beruchte Reintjes in het hotel waar Miel en Rob zaten. Een hunner ging nog even naar buiten om zich te vergewissen of bij Henk alles veilig was en of hun fietsen klaar stonden en toen was het heel vlug gebeurd. Toen hij

Rechts voormalig Hotel van Hall, links een gedeelte van het gemeentehuis en daar tussenin de vluchtweg van Miel, Rob en Henk. *© Collectie Land van Ravenstein.*

weer binnenkwam kreeg van Apeldoorn drie treffers en was er geweest.

De aftocht ging ook goed. Wel bleek dat Hein op de fiets van Kees niet vooruit kon. Bovendien werd hij herkend door een paar hen bekende inwoners van Ravenstein en Herpen, maar daar is nooit iets over uitgelekt. Gezien de fietsmogelijkheden bleef Hein in Dennenburg op het bekende adres van de Familie Voet. Dirk bracht de Boschenaren zonder verdere gebeurlijkheden veilig binnendoor naar den Bosch. Voor Hein werd het afwachten.

Hij deed net of er een vergadering zou plaats vinden en of hij op de jongens zou wachten.

Al spoedig kwamen de berichten van de aanslag binnen. Een der huisgenoten meldde dat heel Ravenstein door de Duitsers was afgezet, want er was een NSB-er neergeschoten. De overval was gepleegd door mensen in Duits uniform. Dit laatste was een geruststelling want hieruit bleek dat men danig in de war was. Inderdaad was Ravenstein in een minimum van tijd geheel afgezet en niemand mocht er in of uit. Dat ondervond onze medewerker, onderduiker Ton, die toevallig vlakbij het hotel bij een kapper zat. Hij had direct in de gaten wat er was geschied en wilde stiekem naar Herpen, waar hij "thuis hoorde". Hij werd tegengehouden en kwam pas een hele tijd later, dank zij zijn zeer jeugdige uiterlijk vrij.

Al gauw bleek ook de verdere omgeving van Ravenstein te zijn afgezet en zo werden bij het veer in Demen twee jongelui gearresteerd en opgebracht naar Ravenstein. Het waren Jan Bominaar en een zoon van een bij hem thuis ondergedoken familie. Beide van de gevaarlijke leeftijd. De vader van Jan was in Demen onze zeer gewaardeerde plaatselijke medewerker. Hij stelde zijn huis open voor iedere onderduiker en had enige tijd nog een paar Franse krijgsgevangenen in huis. De jongens werden na veel wederwaardigheden vrijgelaten op voorwaarde dat ze zich de volgende dag moesten melden voor werk op het vliegveld. De Heer Bominaar heeft daar niet erg lang over gepiekerd en hij dook direct onder met zijn hele gezin.

Hein hoorde van de arrestatie en de afzettingen en men gaf hem de raad maar te verdwijnen. Inderdaad begon hij zelf in te zien dat dit wel zeer nodig was. Als hij, die in de buurt zeer bekend was, juist nu werd aangehouden lag de conclusie wel zeer voor de hand. Bovendien was hij gewapend en een revolver gooide men zo maar niet weg.

Hij kwam binnendoor naar Megen zonder ongelukken. Hij zag niemand dan de burgemeester van Ravenstein die met ziekteverlof was, en die het na het bericht van de aanslag het ook gewenst oordeelde direct te verdwijnen. Later zou blijken

Midden in den strijd voor ons Nationaal Socialistisch ideaal viel op verraderlijke wijze onze beste Kameraad

H. APELDOORN

Stamboek no. 2066

B.L. der Germaansche SS Onderkringpropagandaleider

Burgemeester van Oss

Dijkgraaf van het Waterschap „De Maaskant".

Zijn lichtend voorbeeld als strijder en als idealist is immer ons richtsnoer.

Groepsleider van Oss
Kameraad

A. DEN HARTOG

Oss, 10 Oogstmaand 1944.

Overlijdens bericht burgemeester H. Apeldoorn

dat dit zijn geluk is geweest. De Wehrmacht bezetting van Ravenstein was intussen het ergste niet. Later echter kwam de SD.

Er hebben zich toen enige zeer tragische dingen afgespeeld . De Duitsers eisten gijzelaars en vroegen namen aan de loco burgemeester, die dit weigerde. Dat was zeer flink van de man, die overigens vlotweg mensen aanwees voor de vliegvelden. Het schijnt dat de SD, -ers even wat gemoedelijker zijn geworden.

Ze haalden later wel zelf de pastoor, de Heer Tergeggen en de Heer J. Smits als gijzelaars op. Deze zijn wekenlang vastgehouden.

Verder belden zij aan het huis van Meulenmans. Het woonhuis van onze medewerker Piet Meulemans. Het was 's avonds tegen 11 uur toen de broer van Piet, Jo Meulemans, opendeed vroeg men of hij Meulemans was.

Bij het bevestigende antwoord werd hij zonder meer door de Moffen neergeschoten. Hij was vrijwel op slag dood. Begrijpelijk gaf dit alles de nodige consternatie. Later is gebleken dat men van plan was ook in Oss enige mensen neer te schieten, maar dat is er gelukkig niet van gekomen.

Wellicht is het een geluk geweest dat het geval zich in Ravenstein afspeelde. In Oss waren de gevolgen wellicht nog erger geweest.

Inderdaad lijkt dit alles heel erg en dat is het ook. Men moet echter zoveel jaren later niet vergeten, dat er niet dan op zeer goede gronden en nadat de noodzakelijkheid daartoe van alle kanten was bekeken en gebleken, tot een degelijke maatregel werd overgegaan.
De consequenties waren nimmer te overzien maar moesten worden aanvaard.

Daarna volgden de gebeurtenissen zich zeer snel op. Enige dagen later kregen Hein en Dirk in Megen de alarmerende mededeling dat Miel was gearresteerd in den Bosch. De koerierster Paula uit Tilburg, dezelfde die veelal met Aart van Hoek voor de pilotentransporten zorgde kwam in Megen en vertelde dit terloops. Zij vertelde erbij dat Miel de dader van de aanslag op van Apeldoorn was en dit deed Dirk en Hein wel erg schrikken, want zij vroegen zich af hoe dit wel bekend kon zijn.

Paula vertelde dat na het tragische geval van de Lieshoutse brug, waar enige jongens van de knokploeg Margriet waren gearresteerd, een koerier naar den Bosch was gegaan om daar te alarmeren en de raad te geven de gevaarlijke adressen van bezwarend materiaal te ontdoen. Onder de gearresteerde jongens bevond zich ook Bart ofwel Chris Smits, dezelfde die dikwijls met ons in de plannen van Wagemans en Apeldoorn had gewerkt.

Miel en onder andere Henk waren direct begonnen met het wegwerken van het materiaal, toen plotseling de SD verscheen. Henk kon schietende ontsnappen, maar Miel werd gegrepen met het pistool in de vuist. Hij moet toen direct alle schuld op zich hebben geno-

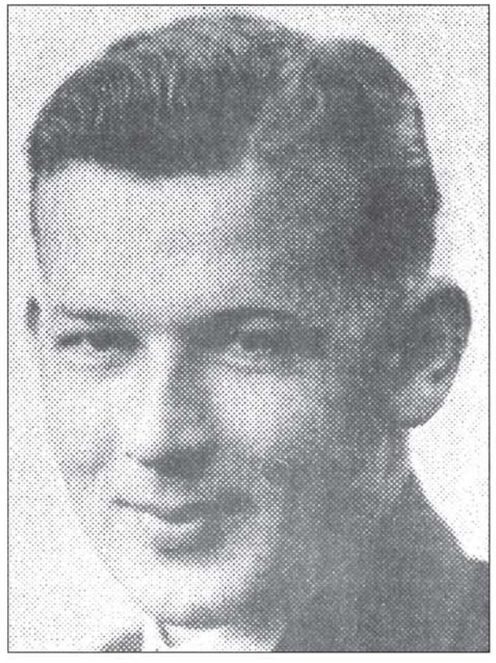

Bart ofwel Chris Smits

Bekanntmachung

Der Höhere ff- und Polizeiführer „Nordwest" und Generalkommissar für das Sicherheitswesen gibt bekannt:

Als Sühnemassnahmen für den politischen Mordanschlag auf den Burgermeister von Oss in Ravenstein wurde eine Anzahl inhaftierter Terroristen und Saboteure am 19.8.44 standrechtlich erschossen.

Bekendmaking

De Höhere ff- en Polizeiführer „Nordwest" en Generalkommissar voor het Sicherheitswesen maakt bekend:

Als vergeldingsmaatregel voor den politieken moordaanslag op den Burgemeester van Oss in Ravenstein werd een aantal zich in arrest bevindende terroristen en saboteurs op 19.8.44 terechtgesteld en doodgeschoten.

De "terroristen en saboteurs" waren: Willem Andriessen, Chris Smits, Jacques Kruijssen en Piet Swinkels.

men en direct verteld hebben dat hij het ook was die van Apeldoorn had neergeschoten. Hein en Dirk keken hier wel zeer vreemd van op en trokken hun conclusies, want ze wisten dat Miel een rapport over het gebeurde in zijn zak had. Dit rapport moest ter verantwoording na de aanslag gemaakt worden.

Hein en Dirk hadden dit samengesteld en in Den Bosch bezorgd. Nu zij dit alles van Paula

Rob ofwel Wim Voets

Miel ofwel Wim Andriessem

LEGITIMATIEKAART

voor den Heer:

van Vloten, Gerrit

Paul Krugerstraat 22, Z.v.Water

Geboren den: 28 Maart 1915 OOS

Ambtelijke betrekking: analyst

Afgegeven: 8 April 1943

N.V. Waterleidingmaatschappij „OOST BRABANT",

Handteekening van den houder:

Directeur

Henk ofwel Henk Boevenbrink. Een van de valse persoonsbewijzen van Henk Boevenbrink.

hoorden trokken zij de conclusie dat het rapport in handen van de SD was en dat daarom Miel alles had bekend en de schuld op zich had genomen. Later blijkt dat Miel dat rapport niet bij zich had, maar door zijn heldhaftige houding bereikte dat de SD niet veel verder zocht. Hij moest dit wel met de dood bekopen, want precies een week na de aanslag in Ravenstein werd Miel in Vught gefusilleerd, tegelijkertijd met Chris en Jacques.

Hein en Dirk vonden het intussen wel wat warm in de buurt van Ravenstein en zagen zich verplicht althans voorlopig te verdwijnen. Hierbij kwam dat Hein steeds meer last kreeg van de breuk, na de arrestatiepogingen voor de cyclostyle en noodzakelijk geopereerd moest worden. Maar bovendien hadden zij even tevoren een seintje gehad uit de koepel te Arnhem. Daar zat intussen een vroegere onderduiker uit Ravenstein gevangen en de SD had hem net zo lang geranseld tot hij had verteld dat hij het op hem gevonden valse persoonsbewijs van Hein had gekregen. Bovendien onderzocht de SD uit den Bosch nog het "geval Oijen"(Pater van den Brink) en men oordeelde het gewenst het hoofdkwartier in Megen bij de familie Staassen te ontruimen. Bij die ontruiming en verhuizing kwam van alles voor de dag. In de loop der tijden waren de vloeren en plafonds in dit huis verzamelplaatsen van illegale papieren, politie uniformen en dergelijke geworden. Huiszoeking is daar echter gelukkig nooit geweest.

Hein en Dirk verdwenen richting Boxmeer. Daar werd contact gevonden in Ledeacker met Frans en daar vonden de besprekingen plaats over te vormen verzetsgroepen met Aart en Tony (Zuid). Later liet Hein zich in Boxmeer van de lastige breuk ontdoen. Het rustige ziekenhuisje in Boxmeer werd erg druk omdat koeriersters en contacten van alle windstreken van hun belangstelling deden blijken. Het werk ging door. Toen kwam ook bericht dat het containerveld in Megen in Engeland was goedgekeurd en dat er zeer binnenkort gedropt zou worden.

Dirk ging terug en het verlaten hoofdkwartier kwam tot nieuw leven. KP-ers van allerlei windstreken streken op het stadje aan de Maas neer en binnen 14 dagen logeerden er bij Staassen plusminus 40 illegalen van zwaar en minder zwaar gewicht. Het werd er druk. Hein lag zich intussen in Boxmeer zorgen te maken over de goede gang van zaken en velerlei andere kleinigheden. Hij kon niet weg.

Dagenlang zaten de jongens in Megen op de slagzin van de Belgische Radio te wachten. (Om aan te geven dat er een dropping zou komen) Hij kwam niet. Alle materiaal was aanwezig, seinlampen en toebehoren tot een vrachtwagen met chauffeur toe, maar van het veld is geen gebruik gemaakt.

Tussendoor lieten de knapen bij station Ravenstein een Duitse trein ontsporen. Deze actie kwam helaas iets te laat voor de treinen met gevangenen van kamp Vught. De ontsporing lukte wel volkomen en gelukkig had niemand in Ravenstein last van represailles. Ook dat viel weer mee. Uit een trein van kamp Vught waren tevoren wel bij een oponthoud in de buurt van station Ravenstein een vijftal gevangenen ontvlucht. Door de goede zorgen van de familie Coenen in Huisseling vonden zij in de buurt onderdak. Zij zijn in ieder geval aan erger ontkomen. De familie Coenen was in Huisseling, wat de familie Voet in Dennenburg en de Heer Bominaar in Demen voor ons was. Het contactadres voor duikplaatsen enzovoorts en vergaderingen.

In Neerloon deelden de Pastoor onze zorgen evenals zulks in Overlangel het geval was. Van de familie Coenen was de oudste dochter Doet bovendien onze koerierster. In Ledeacker werden bij de organisatie van de Burgerlijke verzetsgroepen, plannen ontworpen voor de organisatie en de taken van die groepen. We hadden vanaf Lith tot en met Grave onze mensen, die globaal waren geïnstrueerd. In de plannen was uitgewerkt de taak met betrekking tot behoud van de bruggen te Grave en Ravenstein over de Maas en de stuw te Lith. Helaas bleek bij de bevrijding, door wilde groepen die toen als paddestoelen uit de grond kwamen, dit alles minder uitvoerbaar dan was verondersteld. Bovendien gooide de Heer de Bourbon danig roet in het eten door eigenaardig optreden. Hierover is uitvoerig te lezen in het dagrapport van de verzetsgroep, dat later door Hein is samengesteld en bijgehouden.

Het spreekt vanzelf dat in dit korte bestek geen volledig overzicht kan worden gegeven van de gebeurtelijkheden op gebied van verzet in Oss en omgeving. Getracht is de voor ons meest sprekende voorvallen te verhalen zoals ze ons thans na zoveel jaren spontaan te binnen schieten. Eigenaardigheden deden zich dikwijls voor. Zo bijvoorbeeld met het transport van de twee Franse krijgsgevangenen die we van Maas en Waal kregen(Guus uit Beuningen). Daar was bijna geen onderdak meer voor te krijgen. Wij hadden Guus beloofd voor verder transport te zullen zorgen en dat duurde wat erg lang.

Wij zagen ons tenslotte verplicht een tijdelijk onderdak in onze buurt te zoeken en Guus van zijn gevaarlijke gasten te ontdoen. Dat onderdak vonden we spontaan bij de Heer Bominaar in Demen. Ook daar moesten de Fransen langer blijven dan was verondersteld maar tenslotte hadden we de zaak van transport naar Frankrijk via Tilburg voor elkaar. Paula de koerierster zou hen vanuit Ravenstein per trein naar Tilburg begeleiden. Op de afgesproken tijd waren wij met de Fransen aan het station. Met hen was afgesproken dat ze onderweg hun mond zouden houden en Paula wel overal moesten volgen, omdat in den Bosch moest worden overgestapt, maar verder haar als vreemde moesten behandelen.

Eventuele treincontrole moest er maar op worden gewaagd. Later vertelde Paula dat alles heel goed was gegaan. De Fransen hadden als brave jongens tegenover haar gezeten en geen boe of ba in het Frans, Nederlands konden zij uiteraard niet, gezegd. Na het overstappen in Den Bosch echter, kwamen ze in een coupé te

zitten waar een dame een Frans tijdschrift zat te lezen. Wel heel erg toevallig in die tijd. Spontaan waren de Fransen toen ieder aan een kant van die dame gaan zitten en zij hadden overduidelijk laten blijken dat zij wel heel veel belang stelden in het tijdschrift in de taal van hun land. Slechts met de grootste moeite had Paula hun kunnen duiden dat dit niet bij het programma hoorde. Verder waren er geen incidenten geweest en ze waren veilig in Tilburg gearriveerd.

Dezelfde Paula kwam ons waarschuwen dat Nijmegen, de L.O. van Blonde Kees, vrijwel geheel was opgerold. Nu, dat wisten we in zoverre al, dat Tom Schiphorst aldaar was gearresteerd en tenslotte was gaan doorslaan. We hadden daar elke week vergaderingen en tenslotte was het zo warm dat Dirk en Hein er zo'n beetje om lootten wie er zou gaan. Elke week bleek een ander adres onveilig en ten laatste wisten we niet meer waar te vergaderen. Toch moest ook die dag van die waarschuwing iemand naar de vergadering. Paula moest naar Arnhem en Hein fietste met haar mee van Megen naar Wijchen alwaar per trein verder werd gegaan. Paula bood nog aan de papieren die Hein bij zich had over te nemen, want als vrouw meende zij niet zo spoedig last van eventuele controles te hebben. Hein had die papieren echter nodig voor de vergadering, dus ze moesten mee. Tot Nijmegen ging alles goed. Als bij ingeving fietste Hein vanaf het station rechtstreeks naar het huis van Kees in plaats van naar het opgegeven adres. Hij veronderstelde dat de vergadering evenals vorige week aan de scheidingsweg aan het adres van Hans zou plaats vinden, maar achtte het om onverklaarbare redenen nodig om eerst naar het huis van Kees te gaan. Dat was geluk want daar trof hij Kees en Hans aan omdat voor het huis van Hans de SD stond, die met een huiszoeking bezig was.

Hans en Kees hadden de administratie, althans in het huis van Kees, maar wisten er zelf ook geen raad mee want ze verwachtten de SD ieder ogenblik daar. Na kort en vlug overleg werd besloten dat Hein er mee zou verdwijnen. Kees vond dat goed op voorwaarde dat Hein per fiets en niet per trein zou reizen. Dat laatste was te gevaarlijk. Hein zei niets te kunnen beloven. Hij had nog meer te doen en een tocht per fiets eiste veel tijd.

Bovendien moest hij Paula nog treffen die van Arnhem zou komen en hem in Nijmegen verwachtte. De zaak ging in de tas van Hein en na nog allerlei te hebben overlegd vertrok die weer naar het station. Even voor het station zag hij dat er inmiddels landwachtbewaking was gekomen, die echter voor zover hij kon zien ieder ongemoeid liet. Hein stapt voor de stationtrappen van zijn fiets en met in de ene hand zijn tas en met de andere zijn fiets klautert hij de trappen op. De landwacht voor de ingang duwt Hein zijn geweer voor zijn buik en zegt: "controle landwacht". Daar stond Hein met zijn tas onder de arm. Gehaast zegt Hein: "Man, ik kom hier elke dag, hou me een andere keer aan, want daar loopt mijn trein net binnen". Een stationbeambte, die als bij ingeving de situatie schijnt te hebben begrepen komt vanuit de bagageruimte op Hein toe, neemt de fiets van hem over en zegt: "Als u nog mee moet, dan gauw meneer". De landwachter concludeert blijkbaar dat het personeel Hein kent en laat hem gaan met de opmerking: "Vooruit dan maar". Hein geeft de beambte een flinke fooi. Vraagt of die wil zorgen dat zijn fiets voor Oss wordt bevracht en rent met zijn tas onder de arm naar het tweede perron. Daar ziet hij Paula al zoekend langs de trein lopen. Zij verteld hem dat het maar goed is dat Hein die papieren niet aan haar heeft gegeven, want in de trein naar Arnhem had ze direct controle gehad en alles uit moeten pakken.

Hein verteld zijn ervaringen in Nijmegen en daar zitten ze weer vol verwachting in de trein. Nu en dan kijken ze angstig naar de tas in het bagagenet. Ze hebben afgesproken bij eventuele controle te zeggen dat die tas niet van hen is. Die leugen is niet nodig, want zonder ongelukken komt Hein in Oss en in Megen en Paula in Tilburg. We boften inderdaad ook wel eens.

Verslag van N.S.B. Burgemeester Thij Wagemans.
Burgemeesterskring: Noord-Brabant, gemeente: Berghem, verslag over de maandag: Juni 1944

Bestuursbeleid

Bij de uitoefening van mijn functie heb ik ook in deze maand de volle medewerking ontvangen van den Kringburgemeester, den Districsleider, Beauftragte en alle Duitse instantie's. Ook van diverse collega's-Kameraden heb ik diverse waardevolle adviezen gehad. Naar mijne meening dienen wij, natinaal-socialistische burgemeesters, ons in het algemeen schrapper te zetten tegenover de Provinciale Griffie en het Departement van Binnenlandsche Zaken. Ik heb den indruk, dat vele burgemeesters steeds kampen met moeilijkheden, omdat deze instantie's er op uit zijn ons het werken zoo moeilijk mogelijk te maken.

In een afzonderlijk rapport doe ik meededeeling van een geschil hetwelk ik heb gehad met den Commissaris der Provincie.Ook vermeldenswaardig is, dat ik medio Mei 1944 een telefonische oproep kreeg van de heer Frederiks om naar den Haag te komen, naar aanleiding van een scherp schrijven hetwelk ik hem had toegezonden, in verband met vervelende brieven over zaken, welke de ondergedoken ambtenaren uit deze gemeente al lang voor mijn ambtsaanvaarding hadden moeten afwerken. Ik kreeg den indruk, dat zij mij zoo'n beetje aan het sarren waren, weshalve ik hun maar ineens de volle lading terug gaf. De heer Frederiks was daarover schijnbaar verstoord en gaf mij telefonisch bevel om naar den Haag te komen.Ik heb hem hierop in dat telefoon-gesprek gezegd, dat ik voor dergelijke pietlutterigheden geen tijd had, temeer daar ik tot over m'n ooren in het werk zat, vanwege het onderduiken der ambtenaren. De heer Frederiks meende mij te moeten wijzen op het feit, dat wanneer hij mij riep ik zonder meer naar den Haag moest komen. Ik antwoordde hem hierop, dat hij beter de onderduikende ambtenaren naar den Haag kon roepen, daar die in het verleden bewezen hadden voor allerlei flauwe kul tijd te hebben, behalve om ons volk te dienen.

Dit woord flauwe kul meende hij in de ambtelijke wereld een onpasselijk woord te vinden, hetwelk ik betwiste, doch aan zijn verouderd systeem wel passelijk vond. Om kort te gaan, ik had geen tijd, weshalve hij maar besloot om mij tegemoet te komen tot den Bosch. Ook daarvoor had ik op dat moment geen tijd, weshalve ik hem rondweg zeide, dat wanneer hij mij moest hebben hij mij kon vinden overdag tot diep in den nacht op het secretarie en overigens op mijn bed. Toen besloot hij dan toch maar om van een onderhoud met mij af te zien voorlopig en mij nader te berichten wanneer hij eens naar Brabant kwam. Nadien heb ik niets meer van hem gehoord en ontvang ik ook geen lastige brieven meer van het departement.

Derhalve meen ik te mogen concluderen, dat we ons schrap moeten zetten tegen die lui, opdat we uiteindelijk hen eens onder de knie krijgen.

Nog steeds heb ik niet voldoende ambtenaren. Echter dank zij de medewerking van Beauftragte en Dr. Wimmer, daarin bijgestaan door de Secretaris van Staat, krijg ik op 15 Juli 1944 weer een ambtenaar-kameraad erbij. Ik heb nu twee ambtenaren, waarvan een kameraad. De samenwerking met dezen, en ook onderling is prima. Er heerscht hier bij ons een geest van werken en dienen, om in den kortst mogelijken tijd de bevolking den last der ondergedoken ambtenaren te doen vergeten. Ook de samenwerking met het overige gemeentepersoneel is prima. Zij allen zijn prima gewillig en beschouwen den N.S.B.-burgemeester als een verlossing. Ook de arbeiders in werkverruiming en verdere semi-gemeentelijke werken doen meer dan hun plicht, omdat ze zien dat de burgemeester zelf dag en nacht voor het volk in de weer is.

Het optreden der beide Wethouders laat niets te wenschen over. De samenwerking met deze beide oerdegelijke kerels is prima. Zij erkennen volledig mijn gezag en verklaren meerdere malen ongevraagd, dat zij nog nimmer zoo gezellig met een burgemeester hebben samengewerkt. Zij staan dag en nacht voor mij klaar en staan mij voor zoover noodig in alles met raad en daad bij.

Deze mannen zijn niet alleen over den schrik van de N.S.B. heen, doch erkennen volkomen, dat een nationaal-socialistisch optreden niets anders dan goeds voor ons volk is. Bij mijn installatie op 3 Juni jongstleden waren beide Wethouders tegenwoordig en de eerste Wethouder hield een rede, zooals er nog nimmer een bij een installatie is gehoord. Deze rede was in een woord af. Jammer dat de 1e Wethouder (Dolf van Tilburg red.) wegens vertrek naar elders thans zijn ontslag heeft genomen. De 2e Wethouder acht ik niet geschikt om mij als burgemeester te vervangen, weshalve ik een nieuwe vervanger op het oog heb en wel de Buurtboerenleider van den Landstand.

Daar hier alles Katholiek is en ik mij totaal niet bemoei met kerkelijke aangelegenheden, en de Pastoor zich ook niet moeit, kan men hier spreken van een wapenstilstand. Contact met de bevolking heb ik dagelijks. Elken morgen van negen tot twaalf houd ik spreekuur en het is geweldig zooveel volksgenoten als er gebruik maken van dit spreekuur. De volksgenooten komen met alle mogelijke klachten, nooden en vragen bij me. Gelukkig kan ik practisch allen helpen, waardoor tusschen bevolking en burgemeester in het algemeen een reuzen-verhouding is ontstaan.

De stemming onder de bevolking ten opzichte van mij is schitterend; ik mag gerust zeggen, dat 90% van het volk van Berghem volkomen achter mij staat. Alleen de upper-ten van nhet dorp moet niets van mij hebben. Dit is echter wederkeerig want ik zoek mijn heil niet bij de kopstukken doch bij de massa. Deze massa heb ik voor mij gewonnen en dat is hoofdzaak.

Politieke werkzaamheid

Het feit, dat ik naast burgemeester ook kringleider ben brengt met zich mede, dat het contact met de organen der beweging schitterend is. Het contact met de N.V.D. is goed; wekelijks houd ik een bespreking met de voornaamste medewerkers van den volksdienst. De samenwerking met Landstand is prima. Elk vraagstuk van beteekenis wat den boerenstand raakt, bespreek ik met den Buurt-Boerenleider en zoo noodig met de Provinciaal-Boerenleider. Ik kan niet anders zeggen, dan dat ik de volle medewerking heb van Landstand en dier functionarissen. De Arbeitsdienst, daarmee sta ik in regelmatig contact met Kampcommandant te Nistelrode en Hoofdarbeidsleider te den Bosch.

Propaganda voer ik voldoende onder de volksgenooten. Elke gelegenheid buit ik uit ten dienste van onze propaganda. Een van de meest groote propagandagelegenheden heb ik waargenomen toen de A.K.D. een vijftiental jongelui uit mijn gemeente, welke werkzaam zijn op het vliegveld te Kessel, inpikte en opbracht naar den Bosch om uitgezonden te worden naar Duitschland. Door mijn vrijmoedig optreden bij de Deutsche Fachberator te den Bosch bereikte ik, dat ik deze jongelui zelf kon gaan verlossen uit de voorloopige hechtenis. Ik heb die kerels zelf uit de nor gehaald en al zingende en schreeuwende stormden zij de straat op als maar roepende:"Onze N.S.B. burgemeester heeft ons bevrijd." 's Avonds bij hun thuiskomst hebben ze mij een geweldige ovatie gebracht, door voor het secretarie te gaan staan zingen:"Lang zal onzen burgemeester leven." Het was feest op het dorp en dagenlang was iedereen vol van den heldendaad van den N.S.B. burgemeester.

Wat de personeelspolitiek aangaat, och op zoo'n kleine plaats valt hier hieraan weinig te doen. Wat er aan kameraden ingeschakeld kon worden heb ik gedaan. Bij de aanstelling van nieuw personeel valt natuurlijk mijn eerste keus op kameraden, doch vanwege de lage salarissen heb ik zoo weinig keus.

Financieële toestand der gemeente

Berghem is een plaats, welks bevolking hoofdzakelijk bestaat uit boerenvolk en arbeiders. Enkele kapitalisten komen er in voor maar hieraan heeft de gemeenschap niets. De boeren zijn over het algemeen tamelijk goed bij kas; de kleine boeren hebben het hard te verantwoorden; de arbeiders verdienen tegenwoordig goed geld, zoodat iedereen wel aan zijn broodje komt.

De gemeente op zich is noodlijdend. Wij financieren de zaak tegenwoordig hoofdzakelijk met

kasgeldleeningen, omdat deze het goedkoopste zijn. Ik heb nog niet voldoende tijd kunnen vinden om uit te kienen hoe het feitelijk staat met de bezittingen en schulden. Veel inkomsten hebben we niet, doch de zaak wordt toch draaiende gehouden. Veel geld is er momenteel noodig in verband met tewerkstelling van arbeidskrachten voor de Duitsche Weermacht. Wij betalen de loonen en zien die ook terug te krijgen van de Weermacht. Vlotte betaler is de Weermacht niet, zoodat dus nog al heel wat voorschotten betaald moeten worden. De Weermacht diende mijns inziens meer rekening te houden met de slechte positie van de meeste gemeenten.
De materieele toestand der bevolking is goed te noemen. In totaal komen wekelijks 20 gezinnen in aanmerking voor steun uit het Burgerlijk Armbestuur. Totaal wordt nu wekelijks F 159.- aan armengeld uitgekeerd, plus nog een F 15.- per week in natura. De gesteunden zijn hoofdzakelijk: ouden van dagen, zieke en invalide arbeiders en alleenstaande vrouwen en meisjes.
De kleeding-positie is in de boeren- en burgergezinnen tamelijk goed te noemen. De meeste menschen hier zijn nog van den ouden stempel en hebben daardoor van ouder-op-ouder gezorgd voor een goed gevulde linnenkast.In practisch alle arbeidsgezinnen is de kleeding hopeloos. Deze menschen hebben door de jarenlange werkeloosheid totaal geen voorraad meer over gehouden zoodat het inderdaad bedroevend is hoe of vele menschen erbij lopen. Tientalle arbeidersgezinnen hebben totaal geen onderkleeding meer, het is gewoonweg treurig.
De voedselpositie is vanzelfsprekend op zoo'n plattelandsgemeente goed. Berghem behoort tot den Distributiekring Oss. Hier zijn deze maand een groot aantal ambtenaren ondergedoken, zoodat het een hopeloze bende is. De ondergedoken ambtenaren hebben op grote schaal geknoeid met alle mogelijke kaarten en bonnen, zoodat de werking momenteel van het distributieapparaat gewoonweg een nachtmerrie vormt voor iedereen. Mijn collega-kameraad te Oss doet alles wat mogelijk is om door hard werken en nieuwe ambtenaren de chaos zooveel mogelijk te ondervangen, doch waar de heele zaak in de soep zat is het niet mogelijk om op korten termijn alles weer op rolletjes en tot ieders tevredenheid te laten loopen. Echter ook hier komt eenmaal een einde aan het leed. De bevolking is van dezen chaos het hardste de dupe, en ons volk begint al hoe langer hoe meer en beter in te zien, dat onderduikende ambtenaren geen voordeel voor ons volk is.

Openbare veiligheid
Met de politie werk ik op goede basis samen. Zij weten mij te waardeeren en ik hun. Ik heb aan hun een goede medewerking en kan in vele gevallen volkomen op hun rekenen. Vooral de groepscommandant is een prima kerel die niet zoo scheef staat ten opzichte van onze beginselen.
Brandweer en luchtbescherming dienen in zijn geheel gereorganiseerd te worden waarvoor de voorbereidende maatregelen in wording zijn. Wij hebben hier alles vrijwillig en met een beetje tactiek loopen deze takken van dienst als vanzelf.

Openbare werken en volkshuisvesting
Het verharden van diverse wegen in werkverruiming krijgt zoo onderhand zijn eind wegens gebrek aan objecten. De gemeentelijke bebossching en herontginning voor nieuwe bosschen gaat gestadig voort. Aan nieuwbouw van woningen kan in dezen tijd niet gedaan worden, zoodat de volkshuisvesting in deze gemeente allertreurigst is. Tientallen gezinnen zitten opgepropt in kleine woningen, welke feitelijk niet als woningen beschouwd kunnen worden. Door het onderbrengen van gezinnen in grooten huizen, vooral door het vorderen van kamers bij de rijke lui, heb ik iets of wat verbetering in den toestand gebracht, doch wij wachten op afloop van den oorlog om honderden nieuwe woningen in onze gemeente te vorderen. De uitbreidingsplannen liggen klaar en ik heb opdracht gegeven aan een architect om de voorbereidende plannen klaar te maken, opdat we straks direct met nieuwbouw kunnen beginnen.

Sociale zorg en volksgezondheid
De N.V.D. ter plaatse is in opbouw en uitbouw. Ik wil geheel de sociale verzorging onder dezen dienst brengen, waaraan als hoofd toegevoegd kan worden een sociaal werkster, die ik op gemeente kosten kan aanstellen.
De volksgezondheid in deze gemeente laat veel te wenschen over; er is een te groot aantal zieken, vooral t.b.c. heerscht hier in erge mate.
Met medewerking van den gemeentearts en schoolpersoneel hoop ik een zoodanige gezondheidsdienst op te zetten, dat daarmee de ergste kwalen kunnen worden bestreden.

Arbeidsbemiddeling
Tewerkstelling in Duitschland gaat nog steeds door. Het platteland, vooral de landbouwende bevolking, wordt wel heel erg zwaar belast. Tientallen jongens worden uitgezonden, die feitelijk op het bedrijf van hun vader niet gemist kunnen worden. De tewerkstelling voor de Weermacht in Nederland verloopt hier uitstekend. Ik heb in mijn gemeente in totaal 57 arbeiders tewerk op het vliegveld te Kessel. Moeilijkheden doen zich daarbij niet voor, dan zoo af en toe een onbesuisd optreden van de A.K.D., waardoor men dan alle zeilen moet bijzetten om onderduiken op groote schaal te voorkomen. Pas in de afgeloopen week kreeg ik opdracht tot het graven van twee duizend zoogenaamde noodschuilgaten langs de verharde wegen in mijn gemeente. Door het oproepen van alle mannen tusschen de 18 en 55 jaren bereikte ik, dat dit werk in een dag klaar kwam, waardoor stagnatie in de landbouwbedrijven werd voorkomen.
De verhouding tot de Duitsche autoriteiten is goed. Alleen vind ik het optreden van den Ortscommandant te den Bosch niet in den haak. Voor het graven van schuilgaten had ik ondermeer ook aangewezen den notaris. Deze behoefde niet eens een schop in de hand te nemen, doch behoefde slechts toezichthoudend werk uit te voeren. Deze notaris is een jonge vent van 38 jaren; fel anti-N.S.B. en fel anti-duitsch. Stinkt van het geld, en heeft van den oorlog nog totaal niets gemerkt. Rijdt nog dagelijks paard en houdt er een renstal van vijf paarden op na. Vreet boter en spek zooveel als hij lust, doch als W.H.N. of frontzorg, of een arme donder om een offer komen vragen doet meneer er niet aan mee. Snauwt iedereen af, en zou alle N.S.B.ers wel kunnen vergiftigen.
Welnu dit heerschap wendt zich tot den Ortscommandant en prompt krijgt hij van dezen gedaan, dat mijnheer de notaris niet behoeft gaan te werken voor de Weermacht. Daar sta je N.S.B.-burgemeester! Zand erover, want ook dezen plichtverzakenden Duitsche functionaris vind ik wel eens een keer.
Dat echter een N.S.B.-burgemeester door zoo,n antifrik van een notaris in de urine kan worden gezet met behulp van een zich noemende Duitsche Nationaal Socialist, vind ik meer dan treurig.
In de afgeloopen maand had in mijn gemeente een aanslag plaats op het leven van een lid van de landwacht. Des avonds drongen enkele personen de woning van dezen kameraad binnen en sloegen hem en zijn vrouw met een hard voorwerp bewusteloos. De verwondingen waren van zeer ernstigen aard, doch gelukkig niet levensgevaarlijk. De daders namen de vlucht en tot op heden geen spoor van hun te vinden.

Aan het einde van mijn verslag gekomen zijnde betuig ik alle instanties der beweging mijn hartelijken dank voor den steun ondervonden bij mijn zwaar en moeizaam werk. Met het belang van ons volk voor oogen strijden we verder aan de verwezelijking van ons ideaal: alles te mogen geven uit liefde voor ons volk en vaderland. Met Mussert naar een schoone toekomst.

HOU ZEE !
De Burgemeester, Thij Wagemans.
Berghem 1-2 Juli 1944

Eerder verschenen verhalen in 't Vagevenster sinds 1992

1 Oprichting Heemkundevereniging 't Vagevenster/Geschiedenis rondom de gerechtsplaats Berghem/Jan Nelissen (1). Het kruisbeeld langs den openbare weg te Berghem.

2 Expositie Koninginnedag/Jurgens/Generaties in bewegen/Het grafkruis van pastoor Prinsen/ Oude ambachten en gebruiken/Past. van Genugten Ereburger/Jan Nelissen (2).

3 Op de Lallenberg/Herman Parlevliet/Gedenksteen overleden missionarissen.

4 Terug naar de Lallenberg/Straatnamen Wim v.d. Heuvel/Dwarsdijken Hertogswetering/ Vroeger keuterboer en arbeider.

5 Berghem Wereldoorlog II.

6 Broeder Chryostomus/Proost/Hendige klumkes (klompenmakers)/Allemaal familie?

7 Berghem vanuit de lucht/Over watersnood en geldnood/Bodemvondsten/Kozakken in Berghem/Belasting rond 1700/ d'n Bik op het platteland/St. Anna vereniging/Expositie in het kader van 50 jaar bevrijding 1945 – 1995.

8 Wie was de baas, Pastoor of Burgemeester 1919/Noodziekenhuis 1944 – 1945.

9 Soeur St. Jacob – Anna v.d. Heuvel/Aanwinst voor Berchs Heem/Henk Luijerink onderscheiden/Den Heihoek/ Pauselijke Zegen/Het verzamelvirus.

10 Schuurkerk Harensesteeg/Broeder Hippolytus (Rudolf van der Heijden).

11 Het Brabantse boerendak/De Harensesteeg – 1800 tot 1850 als straatweg-waterweg-tolweg.

12 Jo Hoeks-van Thiel/Monseigneur Harry van der Putten/De geschiedenis van de post te Berghem/ d'n bik op het platteland.

13 R.K. Coöperatieve Stoomzuivelfabriek St. Joseph 1917 – 1964.

14 Jan Broers/Berghemse St. Willibrorduskerk, een Kathedraal Monument/Kerk van Berghem in vroegere jaren (1).

15 Burenhulp jaren '50 in het durensend/Kolenhandel den Brok/Kerk van Berghem in vroegere jaren deel 2/ Amateur-archeoloog Jan van de Coolwijk.

16 Bijna 100 jaar Zusters van Liefde in Berghem 1884 – 1982.

17 Een riviertje of beek dwars door Berghem, onderzoek naar een natuurlijke waterloop/ Een pracht van een "huis en hoff" van oorsprong laat 17e eeuws.

18 Berghemse molens/Archeologie in eigen tuin/Berghemse mensen in 1876.

19 Ook Berghem was lang een Koning rijk.

20 Verloskunde in de vorige eeuw/Bruidsjurk per luchtpost/Thuiskooksters/ Kerk van Berghem in vroegere jaren (deel 3 slot)/Notities van Pastoor van Genugten.

21 Gemeentehuis Berghem/Een stukje Nederlands-Berghemse geschiedenis/Heistraat 7.

22 Het Berghemse Wit-Gele kruis van 1917 – 2000.

23 Van den Kromme Slip/Thé de Smid/Een "Bergse saldoot in mei 1940"

24 Tol op de wegen rond Berghem.

25 Oorlogservaringen Harrie van Orsouw.

26 Het ontstaan van Landgoed Zevenbergen.

27 Verzet in Berghem en omgeving 1940-1945